

Gunhild Regland Farstad, Ellen Syrstad, Inger
Oterholm og Veronika Paulsen

COS-P som hjelpetiltak i barnevernet

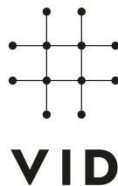
Delrapport 5 i prosjektet «Virkning av hjelpetiltak i
barnevernet»

Gunhild Regland Farstad, Ellen Syrstad, Inger Oterholm og Veronika Paulsen

COS-P som hjelpetiltak i barnevernet

Delrapport 5 prosjekt «Virkning av hjelpetiltak i barnevernet»

VID rapport 2023/6

Denne rapporten er utgitt av

VID vitenskapelige høyskole
Postboks 184, Vinderen
N-0319 Oslo
<http://www.vid.no/>

Rapport: 2023/6

ISBN: 978-82-8456-030-4, elektronisk

ISSN: 2464-3777

Elektronisk distribusjon:

VID vitenskapelige høyskole
www.vid.no

Omslag

Dinamo

Opphavsrettigheter

Forfatteren har opphavsrettighetene til rapporten.
Nedlastning for privat bruk er tillatt.
Mangfoldiggjøring, videresalg av deler eller hele rapporten
er ikke tillatt uten avtale med forfatterne eller Kopinor

Forord

Denne rapporten oppsummerer funnene fra ett av delprosjektene i prosjektet «Virkning av hjelpetiltak i barnevernet». Prosjektet er et samarbeid mellom NTNU Samfunnsforskning og VID vitenskapelige høgskole, og gjennomføres på oppdrag fra Bufdir. Prosjektet består av 5 delprosjekter som omhandler 1) pålagte hjelpetiltak^[1], 2) besøkshjem og støttekontakt, 3) nettverksmobilisering – familie- og nettverksorienterte tiltak, 4) tiltak til barn og unge med minoritetsbakgrunn og 5) COS-P. I tillegg skal det skrives en sammenfattende rapport om virkninger av barnevernets hjelpetiltak.

Denne delrapporten omhandler virkningen av COS-P. Delrapporten er utarbeidet av Gunhild Regland Farstad, Ellen Syrstad, Inger Oterholm og Veronika Paulsen. Andre deltakere i prosjektgruppen har også bidratt med intervjuer og gjennomgang av barnevernsmapper: Gro Ulset og Mari Bore Øverland (begge NTNU Samfunnsforskning) og Margrete Aadnanes og Mari Dalen Herland (begge VID). I tillegg har Ida Fjærestad Utmo (NTNU Samfunnsforskning) jobbet med å tilrettelegge, gjennomføre og analysere data fra mappegjennomgangen.

COS-P er et foreldreveiledningstiltak som de siste årene har blitt tatt i bruk i flere barneverntjenester, men som er lite studert. Hovedmålet med dette delprosjektet var derfor å belyse hvordan dette tiltaket gjennomføres, virkningen av det, hva som kan være utfordringer og hvordan kvaliteten på tiltaket kan styrkes.

Vi vil takke alle som har bidratt i gjennomføringen av dette delprosjektet. Først og fremst vil vi takke foreldrene som har stilt opp til intervju. Deres bidrag har vært avgjørende for å få frem nyanserte forståelser av virkninger av tiltakene som studeres. Vi vil også takke de ansatte i barneverntjenestene som har stilt opp på intervju i en travel hverdag under en pandemi. Vi vil også rette en spesiell takk til de tjenestene som har inngått som samarbeidskommuner og som dermed har gitt oss mulighet til å være til stede og observere på møter og som har lagt til rette for at vi har hatt mulighet til å gjennomføre mappestudien. Samlet har dette gitt et solid grunnlag for å belyse og forstå kompleksiteten i virkninger av barnevernets hjelpetiltak.

Vi vil også takke alle som har vært med i referansegruppa til prosjektet: Caroline Myklebost, Jannicke Rosseland og Tuva Smedstad ved Landsforeningen for barnevernsbarn, Knut Oftung ved Likestillings- og Diskrimineringsombudet, Øivin Christiansen ved NORCE forskningsinstitutt, Hilde Lorentzen og Mona Bratberg Gaarde ved Grünerløkka barneverntjeneste, Hilde Rakvaag ved Sør-Helgeland barneverntjeneste, Mari Hagve og Frøydis Trædal barneverntjenesten i Bærum og Bente Nederberg, Lillestrøm barneverntjeneste. Takk for at dere har gitt gode innspill, stilt kritiske spørsmål og vist stort engasjement for prosjektet.

Vi vil også takke våre kontaktpersoner i Bufdir Hedvig Torvik, Ellen Galaasen og Elise Skarsaune, for godt samarbeid og konstruktive innspill og diskusjoner underveis i prosjektet.

Trondheim/Oslo, februar 2023

Veronika Paulsen, prosjektleder NTNU samfunnsforskning og Inger Oterholm, VID

^[1] <https://samforsk.no/publikasjoner/palagte-hjelpetiltak-i-barnevernet-delrapport-1-virkning-av-barnevernets-hjelpetiltak>

Innhold

Forord	1
Sammendrag	4
1. Introduksjon	7
OM COS-P -programmet - Trygghets sirkelen	7
Aktuelle diskusjoner om COS-P	10
Lovgrunnlaget for barnevernets hjelpetiltak	11
Mål og problemstillinger	12
Omfang bruk av foreldreveiledningsprogrammer	12
2. Metodisk tilnærming	14
Litteraturgjennomgang	14
Feltarbeid og intervju med ansatte i barneverntjenesten	15
Intervju med foreldre som har hatt COS-P som tiltak	18
Observasjon av COS-P gruppe	18
Mappekartlegging	19
Etiske hensyn	24
Analysestrategier	24
Studiens begrensninger og styrker	24
3. Litteraturgjennomgang	27
Norske studier om COS-P	27
Internasjonal forskning på COS-P i barnevernet	30
Oppsummering	34
4. Intervjuer med foreldre og observasjon av COS-P gruppe	36
Bakgrunn og begrunnelse for tiltaket	36
Erfaringer med COS-P	38
Virkningen av tiltaket	40
Erfaringer med å delta i COS-P gruppe	43
Observasjoner av COS-P i gruppe	47
5. Barnevernansattes erfaringer med bruk av COS-P	50
Målsetting og målgruppe	50
Gjennomføring av COS-P	58
Vurdering av virkning	63
Utfordringer og begrensninger	66

Kjønnforskjeller	68
6. Om COS-P fra mappegjennomgang.....	70
Begrunnelse og målsetting for COS-P	70
Gjennomføring	71
Medvirkning	71
Vurdering av virkning COS-P individuelt.....	72
7. Oppsummerende drøfting.....	75
Virkning av COS-P	75
Målgruppe	78
Tilpasset bruk av COS-P	81
Kvalitetssikring	82
Behov for videre forskning	84
Referanser	85
Vedlegg.....	88

Sammendrag

Denne rapporten handler om bruken av foreldreveiledningsprogrammet Circle of Security (COS-P) i barnevernet og er en delrapport i prosjektet «Virkning av hjelpetiltak i barnevernet». Studien bygger på flere metodiske tilnærminger. Vi har gjennomført en litteraturgjennomgang, kvalitative intervjuer med ansatte i barneverntjenesten, og foreldre som har gjennomført COS-P som et tiltak i barnevernet. Studien bygger også på et feltarbeid i flere barneverntjenester der vi har vært til stede på drøftingsmøter i barneverntjenesten. I tillegg har vi gjennomført en studie av barnevernmapper, og gjort observasjoner i et gruppetilbud med COS-P.

COS-P er et psykoedukativt foreldreveiledningsprogram. Psykoedukasjon handler om å gi informasjon og kunnskap, for å øke brukerens forståelse for et bestemt fenomen. Målet med COS-P er å utvikle omsorgspersoners kompetanse til å bygge en trygg relasjon med sine barn. Programmet bygger på tilknytningsteori hvor målet er å fremme god tilknytning mellom foreldre og barn. Foreldre kan delta på COS-P kurs individuelt, eller i gruppe. Kurset er delt inn i åtte kapitler, og det retter seg mot å styrke foreldrene i å forstå barnets behov for trygghet, tilhørighet og autonomi, slik at barnets trygghetsfølelse og selvforståelse øker.

I litteraturgjennomgangen finner vi at det er lite forskning på bruken av COS-P i barnevernet. Vi har derfor også inkludert studier av gjennomføring av COS-P for foreldre i ulike sårbare situasjoner, for eksempel innenfor psykisk helsevern. Bidragene bygger i stor grad på mindre undersøkelser, men det er også gjort en systematisk litteraturstudie som vi fant relevant. Funnene fra litteraturgjennomgangen viser at det i liten grad kan påvises en signifikant virkning av å delta i COS-P kurs. I flere tilfeller opplevde både foreldre og fagpersoner at kurset var nyttig og at det kunne bidra til å senke stress for foreldre, og at det kunne gi foreldrene en økt forståelse av emosjoner og barns atferd. Litteraturgjennomgangen synliggjør et behov for å studere bruk av COS-P i en barnevernssammenheng.

I intervju med foreldrene kom det fram at de var godt fornøyde med COS-P veiledningen. De opplever at det har gitt dem både innsikt og verktøy til å håndtere barnas og egne reaksjoner på en mer hensiktsmessig måte. Foreldrene formidler at deltakelse i kurset kan innebære

krevende prosesser knyttet til egne barndomserfaringer. Flere trekker frem ønsket om mer oppfølging, og utfordringer med å gjennomføre det de lærer i praksis over tid.

Ifølge de ansatte i barneverntjenesten vurderer de innholdet i kurset som nyttig i flere situasjoner der foreldre trenger å jobbe med å forstå barns reaksjoner, og samhandle bedre med barna sine. De ansatte viser til at COS-P ofte inngår som en del i et større tiltaksarbeid. De beskriver også hvordan de i flere situasjoner tilpasser bruken av programmet slik at det passer for den situasjonen familien eller forelderen befinner seg i. Slik tilpasning kan dreie seg om å bruke lengre tid på deler av kurset, hoppe over deler eller kombinere deler av COS-P med andre programmer og metodikker. Ansatte formidler også at tiltaket kan benyttes i en tidlig fase av tiltaksarbeidet for å bli bedre kjent med familien og deres utfordringer.

I intervjuene med de ansatte formidler de også at foreldrene bør være motivert for å delta og i stand til å tilegne seg den aktuelle kunnskapen. Det å tilegne seg kunnskapen gjennom kurset kan være særlig utfordrende for foreldre med kognitive vansker. Dette knyttes til muligheten for å etablere et felles språk og forståelse. For foreldre med minoritetsbakgrunn er erfaringene blandet. Ansatte hadde både gode og mindre gode erfaringer med å tilby minoritetsforeldre COS-P som tiltak. Utfordringene som kom frem hang først og fremst sammen med ulikheter i språk, og at gjennomføring av kurset kunne bli mer krevende hvis man måtte bruke tolk. Ansatte pekte også på at programmet er utviklet innenfor en vestlig kontekst og ut ifra en vestlig forståelse av betydning av tilknytning og de følelsesmessige relasjonene mellom barn og foreldre.

Gjennomgangen av barnevernsmappene viste at COS-P settes inn som tiltak for å øke foreldrenes forståelse og kunnskap om hvordan de møter barna og håndterer egne følelser. Intensjonen med kurset er at økt forståelse og kunnskap skal bidra til å bedre barnets omsorgssituasjon. Beskrivelsene i mappene gir innblikk i hvordan de ansatte i barnevernet tilpasser gjennomføringen av COS-P, for eksempel ved å tilby individuell oppfølging istedenfor gruppeveiledning. Det går også frem at de bruker deler av kursets innhold, eller avslutter tiltaket hvis de ser at det ikke fungerer hensiktsmessig. Gjennomføringen av tiltaket ser dermed ut til å gjøres på en fleksibel måte og at tiltaket tilpasses den enkelte familie.

Studien viser samlet at selv om COS-P er rettet mot foreldre generelt uavhengig av bakgrunn, kjønn og livssituasjon, er det behov for å vurdere konkret i hvilken grad foreldrene kan nyttiggjøre seg innholdet i kurset. Hvis foreldrene selv har traumer fra egen barndom som aktualiseres i kurset, og/eller står i komplekse og vanskelige livssituasjoner kan deler av innholdet i COS-P være svært krevende å tilegne seg.

Selv om kurset fremstår som nyttig både sett fra foreldre og ansatte, er det også eksempler på at kurset ikke treffer, og vurderingene etter gjennomgangen av saksmapper er blandede. Det er få studier av virkningen av COS-P innenfor en barnevernkontekst som undersøker i hvilken grad barnets omsorgssituasjon endres etter et slikt kurs. Det fremstår også som at mange benytter elementer av COS-P i kombinasjon med andre tilnærminger. Det gjør det komplisert å vurdere virkningen av COS-P. Denne studien gir dermed ikke grunnlag for å konkludere med hensyn til når COS-P er egnet, selv om den gir et bidrag til økt kunnskap om hvordan COS-P benyttes i en barnevernkontekst.

Det er behov for flere studier som kan se nærmere på betydningen av COS-P i en barnevernkontekst, og også virkning over tid for ulike grupper. I hvilken grad gjennomføringen av COS-P fører til en endring for barnet er lite utforsket. Her vil en kombinasjon av kvantitative og kvalitative studier med et longitudinelt design være hensiktsmessige. Et forskningsdesign der en følger grupper av foreldre over tid og har oppfølgingssamtaler med foreldre, barn, COS-P veileder og kontaktpersoner i saker der COS-P har vært tiltak i barnevernets regi vil kunne gi kunnskap om endringer i barnets omsorgssituasjon. Et slikt design vil også kunne inkludere en forståelse av andre kontekstuelle faktorer som har betydning for barnets omsorgssituasjon. Det må også trekkes inn om COS-P gis som et kurs i gruppe eller individuelt, eller om COS-P inngår som en del av et generelt veiledningstiltak.

1. Introduksjon

Denne rapporten handler om hjelpetiltaket COS-P. Den er femte delrapport i prosjektet «Virkning av hjelpetiltak i barnevernet», finansiert av Barne- ungdoms og familiedirektoratet (Bufdir). Den første delrapporten omhandler pålagte hjelpetiltak (Paulsen, Ytreland & Oterholm, 2020), den andre handler om støttekontakt og besøkshjem (Herland, Syrstad, Oterholm og Paulsen 2023). Den tredje om nettverksmobilisering – familie og nettverksorienterte tiltak. Videre er det planlagt en rapport om tiltak til barn og unge med minoritetsbakgrunn. I tillegg vil det skrives en sluttrapport med en samlet analyse på tvers av tiltakene med fokus på virkning av de utvalgte hjelpetiltakene.

OM COS-P -programmet - Trygghetssirkelen

Circle of Security (COS), på norsk kalt trygghetssirkelen, er en samling av veiledningstiltak. COS programmene har på kort tid tilsynelatende blitt ett av de mest brukte programmene i barneverntjenesten (Christiansen, 2015). Veiledningstilnærmingen i programmene bygger på tilknytningsteori utviklet av Bowlby og Ainsworth (Ainsworth, 1978). Målet er å fremme god tilknytning mellom foreldre og barn. Intervensjonene retter seg mot å styrke foreldrene i å forstå barnets behov for trygghet, tilhørighet og autonomi, slik at barnets trygghetsfølelse og selvforståelse øker (Rye & Eng, 2021).

COS er delt inn i to versjoner: COS Virginia og COS International. COS Virginia består av en individuell behandlingsmodell og en gruppemodell, mens COS International består av behandlingsmetoden COS-Intervention (COS-I), og foreldreveiledningsprogrammet COS-Parenting (COS-P) (Gerds-Andresen, 2021). Kunnskapsgrunnlaget til COS-P bygger på studier av COS-I, men måten metodene brukes på er ulike. COS-I er en terapeutisk metode hvor foreldre og terapeuter møtes over minimum 20 uker. Det er kun terapeuter med klinisk erfaring som kan ta COS-I opplæringen. Dette er en oppæring som foregår over 10 dager med påfølgende veiledning. COS-P- kurset på sin side foregår over åtte ganger hvor foreldre og veiledere møtes enten i grupper eller individuelt. For å bli sertifisert som COS-P veileder kreves det at du har gjennomført en fire dagers opplæring. Etter denne opplæringen får veilederen lisens til å anvende kursmaterialet (Berntsen & Holgersen, 2015).

Utgangspunktet for vår undersøkelse er bruken av COS-P som hjelpetiltak i barnevernet. COS-I brukes også i norsk barnevern, men kunnskap om bruken av denne varianten er ikke del av vår studie. Circle of Security- Parenting (COS-P) er et av de mest vanlige foreldreveiledningsprogrammene i Norge. Per 2016 var 2000 fagfolk opplært i COS-P modellen (Bråten & Sønsterudbråten, 2016). COS-P ble utviklet av Marvin, Cooper, Hoffman og Powel i 2002. Det beskrives som et forebyggende psykoedukativt foreldreveiledningsprogram. Psykoedukasjon handler om å gi informasjon og kunnskap, for å øke brukerens forståelse for et bestemt fenomen. COS-P er i utgangspunktet utviklet for skolehelse-tjenester, helsestasjoner og barnehager. Det ligger også i programmet at det er rettet mot foreldre til små barn, da det er ansett for å være mer effektivt desto tidligere man setter det inn (Gerds-Andresen, 2021). Formålet med programmet er å styrke tilknytning mellom barn og nære omsorgspersoner, og at foreldre skal få en forståelse av barnets ulike behov i forbindelse med dets behov for utforskning og tilknytning og trygghet, samt hvordan foreldrenes egen tilgjengelighet påvirker hvordan barnet uttrykker sine behov. COS-P omtales oftest som et kurs, og foreldrene får et kursmateriell som både består av skriftlig tekst, bilder og illustrasjoner, og sammen med veilederen brukes en film inndelt i åtte kapitler.

De åtte kapitlene som deltakerne går gjennom i kurset er:

1. Innføring i tilknytning
2. Trygghetssirkelen
3. «Å være sammen med»- følelsesmessig samspill
4. Sirkelen og det å være sammen med spedbarn
5. Haimusikk- og veien til trygghet
6. Haimusikk- utforskning av det vi strever med
7. Brudd og reparasjon
8. Konsolidering- diskutere erfaring

Trygghetssirkelen er en betegnelse som både er navnet på foreldreveiledningsprogrammet, og det bildet som brukes aktivt i veiledningen. Dette er et bilde av en sirkel som illustrerer barnets behov i ulike situasjoner. Sirkelen er tegnet som en oval med bilde av to hender i ene siden. Disse illustrerer barnets behov for en trygg base å utforske verden ut fra (oppe på

sirkelen), og en sikker havn man kan komme tilbake til når man trenger trøst og omsorg (nede på sirkelen) (Brandtzæg, Torsteinson & Smith, 2019). Omsorgspersonen øver på å anvende trygghetssirkelen gjennom å se videosekvenser av foreldre-barn-dyader som interagerer i ulike situasjoner, og hvor veilederen inviterer til dialog og refleksjon om barnets plassering på sirkelen. I tillegg til å snakke om selve sirkelen går kurset gjennom ulike temaer knyttet til foreldre-barn relasjoner. Et viktig mål med kurset er at foreldre skal kunne gjenkjenne situasjoner og reflektere over om barnet er oppe eller nede på sirkelen, og ut fra det tenke på hva barnet trenger av omsorgspersonen. For eksempel kan det trenge trøst når det er nede på sirkelen, og oppmuntring og støtte når det er oppe på sirkelen.

Et overordnet tema er å øke kjennskap om egne reaksjonsmønstre, for eksempel ved å snakke om det som kalles «haimusikk». Haimusikk oppstår når man får en negativ følelsesmessig reaksjon, særlig redsel eller ubehag, i en situasjon som ikke nødvendigvis er truende eller farlig. Her er referansen knyttet til filmen «Haisommer», hvor filmmusikken skaper en reaksjon av spenning og frykt som går rett i følelsessystemet til den som ser filmen. Filmmusikken blir slik sett en metafor for den følelsesreaksjonen man kan få i en gitt situasjon. Ett eksempel er ubehaget foreldre kan oppleve hvis et barn sutrer og er trist (nede på sirkelen), eller er veldig aktiv og vil utforske nye ting (oppe på sirkelen). Foreldre kan oppleve en følelsesmessig reaksjon i slike situasjoner som gjør at man for eksempel vil kunne støtte fra seg barnet når det egentlig trenger trøst, eller trekke det ut av en situasjon hvor barnet har behov for å utforske og klare noe selv. Forståelsen som ligger til grunn er at når foreldre gjenkjenner situasjoner som bringer frem «haimusikk» i dem, kan de lettere se og tolke situasjonen, og de kan være den sikre basen og den trygge basen som barn trenger i sin utvikling. Foreldrene skal også kunne oppdage at deres egne erfaringer med nære omsorgspersoner kan påvirke deres respons overfor egne barn (Brandtzæg, Torsteinson & Smith, 2019).

I kursopplegget snakker deltakerne også om utfordringer med å holde balansen mellom å reagere på måter som gjør at man blir for hard, eller for svak i møte med barnets følelser. Dette illustreres med en vippehuske, og foreldrene får reflektere over hvor man lettest faller ned når man ikke klarer å holde det i balanse. Et mantra som foreldrene gjøres kjent med er at man som forelder er «større, sterkere, klokere, god». Det innebærer at en i kurset

vektlegger både maktrelasjoner mellom foreldre og barn, og at det er riktig at foreldre skal lede og styre, samtidig skal man utvise godhet og klokhet i møte med barn (Rye & Eng, 2021).

Aktuelle diskusjoner om COS-P

Christiansen (2015, s. 75) viser at det har foregått en relativt omfattende utprøving av COS i mange av landets barneverntjenester, uten at det har vært initiert fra sentralt hold, eller vært del av noen tilrettelagt satsning. Til tross for at COS har begrenset forskningsstøtte (Rye & Eng, 2021) har programmet oppnådd stor popularitet i barneverntjenestenes tiltaksarbeid. Ansatte formidlet at de gjennom denne metodikken får praktiske og konkrete verktøy de kan bruke i sitt arbeid med å bedre barn- og foreldres tilknytningsatferd. De peker også på at når en modell blir populær kan det ha en selvforsterkende effekt (Skilbred & Havnen, s. 169). Enkelte har uttrykt bekymring for at en metode med så lite forskningsmessig belegg som COS-P får en så stor utbredelse i barnevernet (Drozd et al., 2020; Boris et al., 2020).

Drozd et al. (2020) startet en debatt i tidsskriftet «Psykologisk.no» der de påpeker at programmet i stor grad ble brukt til å løse problemer det ikke var blitt evaluert for, og at dette igjen kunne medføre at barn både innenfor i helsetjenesten og barnevern ikke fikk forsvarlig hjelp. De trekker frem at COS-P har klart å tilgjengeliggjøre og illustrere mange tiår med solid forskning på en lettfattelig måte og at den har gitt mange fagfolk en relasjonell forståelsesramme når de skal observere, tolke og vurdere samspillet mellom foreldre og barn. Videre har programmet gitt foreldre og fagfolk et felles språk til å kunne diskutere komplekse begreper som tilknytning og samspill. De mener dette også kan være en forklaring på programmets popularitet og utbredelse. Det de imidlertid påpeker er at til tross for at programmet er lett anvendbart betyr ikke det nødvendigvis at det virker for de familiene som får denne hjelpen, nettopp av den grunn at dette er lite utforsket i større studier. Som svar til Drozd et al. (2020) viser Boris et al. (2020) til studier som viser gode evalueringer så langt, og at programmet stadig er under evaluering. Boris et al. påpeker også nytten ved bruk av COS-P for familier med høy risiko for tilknytningsproblemer i en undersøkelsesfase, altså med det formål å undersøke om en bestemt type foreldreveiledningsprogram er egnet for forelderen.

Debatten løfter viktige spørsmål om hvem som er, og bør være, målgruppen for denne typen veiledning. Hvem kan nyttiggjøre seg kunnskapen som ligger i COS-P kurset? Er dette en veiledningsform som treffer de foreldrene som er i kontakt med barnevernet?

Barnevernssaker er ofte komplekse og utfordrende og består sjelden av klare og tydelige årsakssammenhenger (Kojan & Christiansen, 2019). Derfor kan det være vanskelig å finne tiltak for å dekke disse komplekse behovene. Et begrep som har vært mye brukt til å forklare den kompleksiteten barnevernet ofte står overfor, er «wicked problems» (Rittel & Webber, 1973), eller oversatt til norsk som «gjenstridige problemer» (Backe-Hansen, Smette og Vislie 2017; Fauske, Kvaran & Lichtwarck, 2017). Det som kjennetegner disse problemene, er at de kan være vanskelig å avgrense og derfor kan det også være vanskelig å finne gode løsninger. Løsningene er heller ikke åpenbare, og de kan igjen føre til nye problemer. Problemene er gjerne også unike, slik at det er vanskelig å dra nytte av tidligere erfaringer og/eller lage oppskrifter eller prosedyrer på hvordan håndtere en bestemt problematikk. Fauske (et al., 2017) peker på at forståelse av kompleksitet ikke entydig kan knyttes til et bestemt perspektiv eller teori, men at det kan fungere som et bevisstgjørende begrep. Forståelsen av kompleksitet kan fungere som et verktøy for å analysere sammensatte og uoversiktlige sosiale situasjoner.

Lovgrunnlaget for barnevernets hjelpetiltak

Foreldreveiledningstiltaket COS-P er et frivillig hjelpetiltak i barnevernet. I barnevernloven¹ av 1992, som gjaldt når studien ble gjennomført, sto det om hjelpetiltak at:

«Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller andre grunner har særlig behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien»

(barnevernloven, 1992, § 4-4, 2. ledd). I barnevernsloven av 2021 heter det tilsvarende:

Når barnet på grunn av sin omsorgssituasjon eller atferd har et særlig behov for hjelp, skal barnevernstjenesten tilby og sette i verk hjelpetiltak for barnet og foreldrene.

Hjelpetiltak skal være egnet til å møte barnets og foreldrenes behov og til å bidra til positiv endring hos barnet eller i familien (barnevernsloven 2021, § 3-1).

¹ I barnevernloven av 1992 skrives loven og barneverntjenesten uten s, mens i barnevernsloven av 2021 skrives begge deler med s, barnevernsloven og barnevernstjenesten.

Det er også presisert i loven av 2021, som tidligere, at tiltak skal være til barnets beste (barnevernsloven, 2021, § 1-3; barnevernloven, 1992, § 4-1). Hjelpetiltak er i utgangspunktet frivillige, men noen tiltak kan også pålegges (barnevernsloven, 2021, § 3-4; barnevernloven, 1992, § 4-4, 3. ledd).

Mål og problemstillinger

Hovedprosjektets overordnede fokus er å vurdere virkningene av noen av de eksisterende hjelpetiltakene i barnevernet, i tillegg til å se på sammenhengen mellom type utfordringer og egnede tiltak. Målet med dette delprosjektet er å få mer kunnskap om bruken av COS-P som hjelpetiltak i barnevernet og undersøke virkningene av COS-P. Det å vurdere effekt av hjelpetiltak når problemene er komplekse blir særlig utfordrende. Det kan være komplisert å få kunnskap om sammenhengen mellom problem og løsning, innsats og utfall. Flere faktorer påvirker en families liv, og de kan ha tiltak fra andre tjenester enn barnevernet. I tillegg har de fleste barn med hjelpetiltak flere tiltak samtidig (Christiansen et al., 2015), noe som gjør at det kan være vanskelig å identifisere hvilke tiltak som har hvilken effekt. Dette gjør at det er behov for et helhetlig blikk på familien og tiltakene som er iverksatt. Med bakgrunn i dette har vi i vårt design forsøkt å ta høyde for at familier med hjelpetiltak i barnevernet kan være i situasjoner med komplekse problemer. Vi har derfor valgt en bredspektret tilnærming for å undersøke hvilken virkning hjelpetiltakene har.

Følgende problemstillinger er stilt i studien om COS-P:

- Hvilken målgruppe og begrunnelse for COS-P beskrives?
- Hva er innholdet i tiltaket og hvordan gjennomføres det?
- Hvordan ivaretas medvirkning i etablering, gjennomføring og evaluering av COS-P?
- Hvordan opplever foreldre at veiledningen påvirker deres samhandling med sine barn og virkningen av COS-P?
- Hvilke faktorer er kritiske for å styrke kvaliteten i tiltaket og svare på hva som skal til for å utvikle tiltaket videre?

Omfang bruk av foreldreveiledningsprogrammer

Statistisk Sentralbyrå offentliggjør statistikk på barnevernsområdet. Når det gjelder foreldreveiledningsprogrammer/tiltak så er ikke COS-P oppgitt som en kategori. Det er

derfor ikke registrert omfang av bruk av COS-P. De tiltakene som det er registrert omfang av fremgår av figur 1.

Figur 1 Oversikt over bruk av tiltak for å styrke foreldreferdigheter i 2021.

Som det fremgår av figuren er det vedtak om råd og veiledning som oftest benyttes (nærmere 26 000). COS-P kan utgjøre eller inngå som del av råd og veiledning. Det kan også være registrert under andre tiltak. I studien om hjelpetiltak fra 2015 (Skilbred & Havnen) fremgikk det at COS var det spesifikke programmet som ble mest brukt som råd og veiledningstiltak.

2. Metodisk tilnærming

Studien om COS-P som barnevernstiltak bygger på flere metodiske tilnærminger. Vi har gjennomført en litteraturgjennomgang om relevant forskning på feltet. Videre er det gjort kvalitative intervjuer med ansatte om hjelpetiltaksarbeidet mer generelt og de spesifikke tiltakene prosjektet omhandler. I denne delrapporten benyttes de delene av intervjuene som omhandler COS-P. Studien bygger også på et feltarbeid i tjenestene der vi har deltatt på ansattes drøftingsmøter og gjennomgått saksmapper.

Vi har også vært opptatt av å få frem brukernes erfaringer. Vi har intervjuet foreldre som har mottatt tiltakene som studeres, og i denne delrapporten benyttes data fra intervju med foreldre som har erfaring COS-P. Vi har ikke intervjuet barn om COS-P. Barna er vanligvis ikke selv del av COS-P veiledningen, og det er uvisst i hvor stor grad barna er klar over at foreldrene mottar slik veiledning og hva det innebærer. Mange av barna til foreldre som får COS-P veiledning er små, og tillatelse til intervjuer i denne studien var avgrenset til barn over 12 år. Det var derfor ikke aktuelt. I mappestudien, og i noen av intervjuene med ansatte går det frem at saksbehandlere snakker med barn og unge om situasjonen i familien, og at det kan knyttes til hvordan barna opplever at foreldrene tilegner seg nye ferdigheter gjennom veiledning. I intervju med foreldre tematiserer de også barnas erfaringer.

Som en del av det overordnede prosjektet om virkninger av hjelpetiltak har vi også sett spesielt på noen spesifikke målgrupper og deres erfaring med tiltakene: Familier med minoritetsbakgrunn, foreldre med kognitive vansker og fedre. Dette vil behandles der det har fremkommet som relevant, og også ha et spesifikt fokus i prosjektets sluttrapport.

I det videre redegjøres det for de enkelte metodiske tilnærmingene.

Litteraturgjennomgang

Som en del av prosjektet har vi gjennomført en litteraturgjennomgang med fokus på studier om COS-P. Det har ikke ligget i prosjektets mandat og ressurs å gjøre en full systematisk litteratur-review. For å finne relevante publikasjoner har vi gjennomførte litteratursøk i ulike databaser for tidsperioden til 2010-2022. Vi avgrenset oss til fagfelleverderte

tidsskriftsartikler. Databasene som er brukt var: Academic Search Elite, Scopus, Science Direct, Sos-Index og Idunn. Søkeordene var: Child welfare/ Child protection and Cos-p/ Circle of security parenting. På norsk søkte vi med søkeordene: Barnevern + COS-P/Circle of security/Trygghetssirkelen, og Hjelpetiltak + COS-P/Circle of security/Trygghetssirkelen.

I søkene fikk vi mange treff på internasjonale databaser, men ved å skille ut studier som omhandlet andre COS- programmer, og studier som ikke omhandlet barnevernsarbeid eller tilsvarende praksisfelt, var det et begrenset antall studier tilbake. Vi gikk gjennom sammendrag og konklusjoner i artiklene for å vurdere hvilken litteratur som traff på våre inklusjonskriterier. Vi erfarte at mange av treffene omhandlet andre versjoner av COS, særlig COS-I. Disse ble holdt utenfor, og vi endte til slutt opp med til sammen 16 studier. Det var fem norske studier og 11 internasjonale studier. Syv av de 11 internasjonale studiene er oppsummert i en systematisk litteraturgjennomgang av Gerdts-Andresen (2021), og oppsummeringen hun gjør av disse syv bidragene gjengis i denne rapporten. Gerdts-Andresens studie er da inkludert som en av de 11 internasjonale bidragene ettersom det er en oversiktsartikkel basert på internasjonale studier.

Feltarbeid og intervju med ansatte i barneverntjenesten

I arbeidet med prosjektet har vi hatt et hovedsamarbeid med seks barneverntjenester. I utvalget av barneverntjenester la vi vekt på å få en variasjonsbredde både med tanke på størrelse på tjenestene, geografisk beliggenhet og organisering. Tjenestene vi samarbeidet med var lokalisert i Nord-, Midt- og Øst Norge. Da disse kommunene også har vært utgangspunkt for kartlegging av mapper, har vi valgt å anonymisere kommunene vi har samarbeidet med.

Kommunene/bydelen omfatter fra ca. 2000 innbyggere til over 100 000. Det var barnvern-tjenester med fra 16 til over 100 ansatte. Flere av tjenestene er interkommunale og inkluderer små kommuner. Tjenestene representerer ulik organisering med generalist-organisering i de mindre tjenestene til inndeling i team med undersøkelse, hjelpetiltak og omsorgstiltak i de større. I noen av tjenestene er det også egne familieveiledere f.eks. som arbeider med oppfølging av familier som del av hjelpetiltak i tillegg til kontaktperson/saksbehandler som følger opp hjelpetiltakene.

Kommunene, som barneverntjenestene ligger i, omfatter fra ca. 2000 til over 100 000 innbyggere. Flere av tjenestene er interkommunale og inkluderer små kommuner. I tjenestene var det fra 16 til over 100 ansatte. Tjenestene representerer ulik organisering med generalistorganisering i de mindre tjenestene til inndeling i team med undersøkelse, hjelpetiltak og omsorgstiltak. I noen av tjenestene er det også egne familieveiledere som arbeider med oppfølging av familier. I samarbeidskommunene deltok vi som forskere på flere fagmøter i løpet av prosjektperioden, med mål om å få økt kunnskap og forståelse for hvordan barneverntjenesten arbeidet med tiltakene, herunder hvilke vurderinger som gjøres ved iverksettelse av tiltak, hvordan de vurderer behov for tiltak og hvordan de vurderer virkning av tiltakene. Disse møtene var i starten fysiske møter, men flere gikk senere over til å bli digitale møter grunnet pandemisituasjonen. Totalt deltok vi på 18 slike møter i disse seks kommunene. Gjennom disse møtene fikk vi et innblikk i barnevernets arbeid og organisering og vi fikk også innsikt i hvem det var mest aktuelt å intervju i prosjektet. I valg av ansatte ble det lagt vekt på at de skulle ha erfaring med hjelpetiltak og de aktuelle tiltakene som skulle undersøkes i dette prosjektet.

For å få tilstrekkelig informasjon om de konkrete tiltakene vi skulle undersøke, så vi behov for å inkludere informanter fra flere kommuner enn hovedsamarbeidskommunene. Vi kontaktet da kommuner vi fikk kjennskap til benyttet de ulike tiltakene vi skulle studere og inkluderte ytterligere seks kommuner. Disse kommunene varierer også i størrelse fra ca. 3000 innbyggere til over 50 000 med fra under fem ansatte til over 70. Kommunene representerer også flere deler av Norge fra østlandsområdet til, Midt- og Nord-Norge. Hovedsamarbeidskommunene var utgangspunkt for kartlegging av mapper, og vi har derfor valgt å anonymisere kommunene vi har samarbeidet med. Mappedkartleggingen bygger på særlig sensitive persondata og anonymisering av kommunene er et ledd i å sikre tilstrekkelig anonymisering.

Generelt er det vanskelig å si om bredden i kommuner gir et representativt bilde av praksis knyttet til de ulike tiltakene. Imidlertid fremstår erfaringene å representere en variasjon i hvordan tiltakene brukes og omfang av bruk. Det viser da til en faktisk variasjon som

eksisterer i barneverntjenestenes arbeid med disse tiltakene. Når det gjelder COS-P har vi sett en variasjon i hvordan barneverntjenestene benytter dette tiltaket.

I alle intervjuene ble det gjort lydopptak som så ble transkribert. I presentasjon av sitater i rapporten er disse justert til en skriftlig form ved å ta bort ord som «liksom», «ikke sant», mm osv., da det er meningsinnholdet som er viktig i denne studien. Muntlige utsagn kan virke usammenhengende og lite reflektert i en skriftlig tekst (Kvale & Brinkmann, 2009). Når muntlig tale skal gjengis i en skriftlig rapport, er det derfor viktig å gjengi den i et skriftlig skriftspråk.

Intervju med ansatte

Det er gjennomført 36 intervjuer med til sammen 85 ansatte i barneverntjenester fra 12 ulike kommuner. De fleste intervjuene ble gjennomført som gruppeintervjuer, men det var også noen individuelle intervjuer. Alle informantene var opptatt av å formidle sine erfaringer og bidra til økt kunnskap om tiltakene. Det at flere deltok i intervjuene ga en bredde i erfaringer om de ulike tiltakene. Intervjuguiden til de ansatte (vedlegg 1) omhandlet alle hjelpetiltakene vi skulle undersøke i hele prosjektet. Den handlet om kjennetegn ved familier som mottar hjelpetiltak, innhold og gjennomføring av tiltakene som er undersøkt i prosjektet, målgruppene for prosjektet, virkning av tiltakene samt forhold knyttet til de gjennomgående temaene om medvirkning og kultursensitivitet. Intervjuene var derfor omfattende og omhandlet mange ulike temaer. Noen intervjuer ble gjennomført på barnevernkontorene, mens de fleste intervjuene ble gjennomført digitalt på grunn av situasjonen rundt Covid-19. Alle informantene var opptatt av å formidle sine erfaringer og bidra til økt kunnskap om tiltakene.

For å få utdypet informasjon om COS-P ble det gjort noen intervju der COS-P var et hovedtema med ansatte som hadde særlig erfaring med dette. Av de 36 intervjuene med ansatte er det 14 intervjuer hvor erfaringer med bruk av COS-P ble særlig behandlet. COS-P blir også omtalt i andre intervjuer, men da blir det kun nevnt i forbindelse med andre hjelpetiltak, og ikke utdypet i særlig grad. De 14 intervjuene som inngår i datamaterialet for denne rapporten består av 11 gruppeintervjuer og 3 individuelle intervjuer. Det er intervjuer som særlig fokuserte på COS-P, og intervjuer hvor COS-P ble omtalt som ett av flere

hjelpetiltak. Ansattgruppene som ble intervjuet var veiledere i ulike tiltaksteam, ressursteam, samt saksbehandlere i barneverntjenesten. Også i intervjuer med nettverkskoordinatorer kom det frem kunnskap om bruk av COS-P som var nyttig og informativt for undersøkelsen.

Intervju med foreldre som har hatt COS-P som tiltak

I det overordnede prosjektet intervjuet vi 24 foreldre, hvorav ni fedre og 15 mødre. Foreldrene ble rekruttert via ansatte i barneverntjenestene, som ble spurt om å rekruttere foreldre som hadde erfaring med tiltakene. Syv av intervjuene med totalt 10 foreldre, hvorav fem fedre og fem mødre handlet om deres erfaringer med COS-P. Foreldrene ble rekruttert via ansatte i barneverntjenestene, som ble spurt om å rekruttere foreldre som hadde erfaring med tiltakene. Fire av intervjuene var enkeltintervjuer med foreldre som hadde deltatt på COS-P kurs i gruppe, mens tre av intervjuene var med par som hadde mottatt kurset sammen som par. Alle intervjuene med foreldre ble gjennomført enten digitalt eller på telefon og gjort under pandemien. Foreldrene hadde barn med i et relativt stort aldersspenn. Vi spurte ikke spesifikt om alder, men vi møtte foreldre i med barn i barnehagealder og i barneskole og ungdomsskole-alder.

Intervjuguiden til foreldrene (vedlegg 2) omhandlet foreldrenes kontakt med barnevernet, hvordan de hadde opplevd kontakten, medvirkning, og særlig erfaring med de spesifikke tiltakene de hadde erfaring med og hvordan de vurderte virkningen av disse tiltakene.

For intervjuene om COS-P vektla vi forhåndskunnskap om COS-P, erfaringer med å delta, meninger om innholdet i kurset, og hvordan de har opplevd virkningen av kurset i ettertid.

Observasjon av COS-P gruppe

Da prosjektet ble gjennomført under pandemien, var det færre COS-P kurs i gruppe enn det ellers ville vært. Vi fikk likevel gjennomført observasjoner på et COS-P kurs i en gruppe med fem foreldre. Kurset gikk over 10 ganger, og en forsker deltok på tre av disse gangene.

Observasjonen ble gjennomført i starten, i midten og på slutten av kurset. Formålet med å gjennomføre observasjonen var å få en dypere forståelse av kursets innhold og gjennomføring. Kurset foregikk i et møterom i samme bygg som barneverntjenesten. Det ble

ledet av to ansatte i tjenesten. Forskeren introduserte seg, men var ellers kun til stede som observatør. Det var fire foreldre som deltok hver gang. Den midterste gangen var også en femte forelder med. Forskeren hadde korte samtaler med veilederne etter hvert møte for å stille oppklarende spørsmål. Det dreide seg for eksempel om sammensetningen av gruppen, valg de hadde tatt om å la et tema gå over flere ganger, og en generell tilbakemelding på hvordan de opplevde stemningen i gruppen. Dette ga forskeren noe mer innsikt i veiledernes valg og arbeidsmetoder i bruk av COS-P.

Mappekartlegging

Som en del av studien har vi også studert et utvalg barnevernsmapper. Formålet med dette var i hovedsak å studere virkningene av de utvalgte hjelpetiltakene. Slik at kartleggingen omfattet alle hjelpetiltakene.

Barnevernets saksmapper er underlagt taushetsplikt og inneholder sensitive data. For å få tilgang til mappene ble det søkt Bufdir om fritak for taushetsplikten. Rådet for taushetsplikt og forskning uttalte seg og anbefalte søknaden, og fritak ble innvilget fra Bufdir med vedtak av 26.1.21. I dette arbeidet ble prosjektet også meldt til NSD (nå SIKT) og det ble gjort en personvernkonsekvensvurdering ved begge forskningsinstitusjonene. Forskerne som gjennomførte mappekartleggingen, underskrev alle egen taushetserklæring. Data fra studien ble anonymisert direkte, men også sendt til en sikker server.

Barneverntjenestene i kommunene ble bedt om å velge ut saker med hjelpetiltakene støttekontakt, besøkshjem, COS-P og nettverkstiltak. De ble videre bedt om å finne saker med vedtak ca. 2 år tilbake i tid, nærmest mulig 1.1.20. Barneverntjenestene gjorde et omfattende arbeid med å tilrettelegge for gjennomgang av saker. Det totale utvalget i mappestudien består av 88 barnevernsmapper. Funn vedrørende besøkshjem, støttekontakt og nettverkstiltak rapporteres i egne delrapporter.

I gjennomgangen av sakene fulgte vi familiene fra ca. to år tilbake i tid (2020) og fremover til i dag (2022), eller til saken ble avsluttet. I praksis viste det seg at de tiltakene som gjaldt ca. 1.1.2020, i flere saker var vedtatt tidligere enn i 2020. Begrunnelser for tiltak lå da i tidligere

vedtak, mens videre oppfølging og evt. justering av tiltakene kom frem av evalueringer og endrede tiltaksplaner. I 17 av sakene var COS-P et tiltak.

Mappene inneholdt til dels mye informasjon som det kunne være vanskelig å få oversikt over. Siden vi var flere forskere som skulle gjennomføre mappestudien, var vi opptatt av sikre så lik gjennomføring som mulig. Vi utviklet derfor et digitalt kartleggings skjema i Nettskjema². Skjemaet ble drøftet i prosjektgruppen flere ganger under utviklingen og ble gjennomgått med prosjektgruppa før i igangsettelsen av mappestudien (vedlegg 3). Vi hadde også flere drøftinger underveis for å sikre at vi forsto registreringen likt. Hovedforhold som ble kartlagt var:

- Bakgrunnsopplysninger: Alder, kjønn, fødested, hvem barnet bor hos
- Antall år i kontakt med barnevernet
- Type tiltak
- Målsetting, gjennomføring og evaluering av tiltaket
- Vurdering av virkning av tiltaket gjennom dokumentasjon av foreldre og barns synspunkter og barnevernets vurderinger
- Vurdering av virkning av tiltaket fra forsker som leste mappen

Vurderingen av virkning kom frem både gjennom dokumenter i saken der familiens synspunkter var notert og barnevernets vurdering. I tillegg gjorde forskerne som gjennomgikk mappene en vurdering av virkning.

I det videre presenteres kort, i tabellform oversikter for kjennetegn ved sakene som ble kartlagt. Dette gjengis i flere av rapportene for å gi oversikt over mappene generelt i den enkelte rapporten. Disse mappene inkluderte også mapper der barna ikke hadde støttekontakt eller besøkshjem. De fleste barna var født i Norge som tabell 1 viser.

² <https://nettskjema.no/>

Tabell 1 Barnets fødested

Barnets fødested	Antall
Norge	79
Europa for øvrig	1
Afrika	3
Asia	3
Ukjent	2
Totalt	88

79 av de 88 barna, som inngikk i studien, var født i Norge. Som tabell 2 viser bodde de fleste barna hos mor.

Tabell 2 Hvem barnet bor hos

Hvem bor barnet hos i det daglige	Antall
Mor	48
Far	6
Både mor og far	26
Andre	7
Ikke oppgitt	1
Totalt	88

Halvparten av barna bodde hos mor. Ca. en tredjedel bodde hos begge foreldre og syv prosent hos far. Litt over halvparten av barna var gutter. Lengde på kontakten med barnevernet varierte slik tabell 3 viser.

Tabell 3 Lengde på kontakt med barnevernet

År med kontakt	Antall
0-2 år	21
3-5 år	35
5-10 år	16
10 år eller lengre	15
Ikke registrert	1
Totalt	88

Ut fra tabellen ser vi at flere av barna har hatt langvarig kontakt med barnevernet, noen i over 10 år. Tabellene nedenfor gir oversikt over begrunnelsene for tiltak slik forskerne registrerte dem når de leste mappene. Kategoriene i kartleggingskjemaet tok utgangspunkt i SSB sine kategorier for registrering av barnevernstiltak.

Forskerne registrerte videre begrunnelser relatert til barnet, foreldre og omliggende forhold. Det kunne være flere begrunnelser i en sak, og det kunne være begrunnelser relatert til både barnet, foreldre og omliggende forhold. Det at det er flere begrunnelser kan peke i retning av at det er sammensatte saker og forhold knyttet til både barn og foreldre i flere av sakene. Tabell 4 viser begrunnelser relatert til barnet.

Tabell 4 Begrunnelser for tiltaket relatert til barnet

Begrunnelser for tiltaket relatert til barnet	Antall registreringer
Barnets fungering i skole/barnehage	21
Barnets psykiske problem/lidelse	15
Barnets atferd	10
Barnets emosjonelle fungering	9
Annet	7
Barnets relasjoner til voksne tilknytningsvansker/samspillet med omsorgspersoner)	6
Barnets konflikter med voksne	6
Barnet har nedsatt funksjonsevne/ senutvikling	4
Barnets relasjoner til jevnaldrende	4
Barnets kriminalitet/rusbruk	2
Ingen	2

Begrunnelsene for tiltaket relatert til barnet handlet i en fjerdedel av mappene om barnets fungering i skole/barnehage, ca. en femtedel handlet om barnets psykiske helse og en femtedel om barnets atferd. Disse begrunnelsene kan også være overlappende i enkelte saker. Tabell 5 viser begrunnelser relatert til foreldres omsorg.

Tabell 5 Begrunnelser for tiltaket relatert til foreldres omsorg

Begrunnelser for tiltaket relatert til foreldres omsorg	Antall registreringer
Foreldres stimulering/ veiledning/ grensesetting av barnet	24
Foreldrenes grunnleggende omsorg	21
Foreldrenes følelsesmessige tilgjengelighet/evne til å forstå barnet	15
Andre forhold ved foreldrene	9
Barnet utsatt for fysisk mishandling	8
Foreldrenes beskyttelse av barnet	7
Barnet utsatt for psykisk mishandling/omsorgssvikt	5
Andre	5
Ingen	4
Barnet utsatt for seksuelle overgrep	2

Barnet mangler omsorgsperson	1
Manglende oppfølging/avbrutt kontakt med annen tjeneste	0
Ikke møtt ved innkalling til helsetjeneste	0

Av begrunnelsene relatert til foreldres omsorg var «foreldres stimulering/veiledning/ grensesetting av barnet», «foreldrenes grunnleggende omsorg» og «foreldres følelsesmessige tilgjengelighet/evne til å forstå barnet» oftest registrert. Det var også registrert begrunnelser om barn var utsatt for fysisk og psykisk mishandling. Tabell 6 viser begrunnelsene relatert til omliggende forhold.

Tabell 6 Begrunnelser for tiltaket relatert til omliggende forhold

Begrunnelser for tiltaket relatert til omliggende forhold	Antall registreringer
Foreldres psykiske helse	37
Foreldres somatiske sykdom	18
Foreldres rusmisbruk	18
Foreldre er slitne/utslitt	13
Vold i hjemmet/barnet vitne til vold i nære relasjoner	11
Konflikt mellom foreldre	10
Stressende livshendelser i familien	8
Familiens sosiale nettverk	8
Familiens økonomi	6
Familiens kulturelle bakgrunn	3
Familiens boforhold	2
Familiens sosiale integrasjon i nærmiljø	2
Foreldres kriminalitet	2
Annet	2
Ingen	2
Foreldrenes arbeidssituasjon	0

Begrunnelsene som oftest ble oppgitt var foreldrenes «psykiske helse», «somatisk sykdom» og «foreldres rusmisbruk». Deretter handlet begrunnelsene om at foreldrene var «slitne/utslitt» og også «vold i hjemmet eller vitne til vold i nære relasjoner».

Når vi ser kun på de mappene der COS-P var brukt gjaldt det 17 saker. I 15 av disse var tiltaket en individuell gjennomføring av COS-P kurset, mens i to saker var vedtaket at COS-P kurset skulle gjennomføres i gruppe. I fem av disse sakene ser det ut til at COS-P var det eneste tiltaket som var vedtatt, mens i de 10 resterende var COS-P gitt i tillegg til blant annet barnehage, besøkshjem eller familieråd. COS-P inngikk gjerne som en del av et råd og

veiledningstiltak. Tre av de fem sakene der det kun var COS-P tiltak ble avsluttet som sak i barnevernet i den perioden vi studerte.

Etiske hensyn

I gjennomføringen av prosjektet har vi fulgt sentrale forskningsetiske hensyn. Prosjektet er meldt til NSD (nå SIKT) med prosjektnummer 108629. Det har vært understreket at deltakelse i studien er frivillig. Samtykket baserer seg på både muntlig og skriftlig informasjon om studien, men i noen av de digitale intervjuene er det kun gitt muntlig informasjon og samtykke. Barnevernets arbeid er underlagt streng taushetsplikt og i mappestudien er det vektlagt særlige hensyn og prosedyrer, som beskrevet over.

I prosjektet er det vektlagt å anonymisere data gjennom at både informanter og kommuner er anonymisert. I gjengivelser fra mappene har vi sammenfattet tekstene slik at vi ikke siterer direkte, dette for å sikre tilstrekkelig anonymisering.

Analysestrategier

Intervjuene med foreldre og ansatte ble analysert med en tematisk tilnærming. Forskerne leste intervjuene flere ganger, og identifiserte tematikk knyttet til problemstillingene og utgangspunktet for studien. Gjennom nærlesning av intervjuene fant vi frem til mønster i tematikken som er presentert i denne rapporten. Tekstsvarene i mappestudien ble også lest og kategorisert etter tematikk.

Notater fra observasjon i gruppe ble gjennomgått og oppsummert. Kunnskapen fra observasjonsstudiene ga forskerne innsikt i den praktiske gjennomføringen av, og innholdet i kurset. I tillegg kom det frem noen tema relatert til foreldrenes erfaringer med kurset. Samtalene med veilederne ga også informasjon om vurderingene de gjør for eksempel i forbindelse med gruppesammensetning, og arbeidet underveis i kurset.

Studiens begrensninger og styrker

Vurderingen av styrker og svakheter ses i forhold til helheten i prosjektet og alle delstudiene.

Studien skulle som helhet dekke flere typer hjelpetiltak og delstudier; nettverkstiltak, tiltak til barn og unge med minoritetsbakgrunn, besøkshjem og støttekontakt og COS-P. I tillegg har vi hatt spesifikt fokus på flere utvalgte målgrupper, herunder fedre, familier hvor foreldre har kognitive vansker og familier med minoritetsbakgrunn. Medvirkning og kultursensitivitet har også vært gjennomgående tema. Det har derfor vært lagt opp til et sammensatt design med ulike datakilder og metodiske tilnærminger. Med såpass omfattende og sammensatte problemstillinger har det likevel vært vanskelig å sikre at alle forhold blir belyst like godt i alle intervjuer. Vi har vært nødt til å gjøre noen valg i hva som skulle gis hovedfokus i det enkelte intervju, noe som også gjør at noe gis mindre plass. I intervjuene med ansatte var erfaringer med de spesifikke tiltakene fokus for å få en best mulig forståelse for tiltakene. Det ble da noe mindre spesifikt fokus på hvordan tiltakene fungerte for de særskilte målgruppene prosjektet også skulle omhandle.

Studien er gjennomført i en tid med pandemi, og det har gitt noen utfordringer i gjennomføringen. Det var innført begrensninger i mulighetene til å møte folk. Dette hadde betydning for kontakt mellom barneverntjenesten og forskerne, men også for barneverntjenestens kontakt med familiene. Det var også perioder med stor arbeidsbelastning for de ansatte i barnevernet, de måtte prioritere oppfølging av barn og familier fremfor deltakelse i forskning. Vår erfaring er at det har vært langt mer utfordrende enn vanlig å rekruttere både foreldre og barn til intervjuer. Barneverntjenestene har likevel lagt ned mye arbeid i å tilrettelegge for forskningen.

I denne studien er det få foreldre som er intervjuet og ingen barn. Det er en stor svakhet ved studien generelt at vi ikke har lyktes med å intervju barn og unge. De sitter med viktige erfaringer som også burde vært en del av kunnskapsgrunlaget når man vurderer virkningene av hjelpetiltak. Foreldrene i den helhetlige studien har generelt heller ikke ønsket at barna ble intervjuet, og det er også viktig at det ikke er forskerne som introduserer barna for at de har tiltak i barnevernet. Intervju med barn har også vært mindre aktuelt knyttet til COS-P. Da dette tiltaket har involvert små barn.

I en kvalitativ studie er ikke hensikten en statistisk generalisering, men å få kunnskap om bredden av erfaringer. Intervjuene med foreldrene gir viktige eksempler på hvilken

betydning foreldreveiledning kan ha. Foreldrenes erfaringer synliggjøres også noe gjennom mappestudien, og foreldre og ansatte formidler i intervjuene noe om barnas synspunkter.

Mappestudien ga nyttig innsikt i barnevernets praksis over tid. Et slikt materiale har også noen begrensninger. Det skriftlige materialet vil aldri kunne dokumentere alt som er gjort i en barnevernssak (Paulsen et al., 2020). Dette betyr at det kan være gjort vurderinger, vært gjennomført møter og vært evalueringer som ikke er dokumentert. De fleste mappene inneholdt vedtak med begrunnelse og tiltaksplaner med målsetting for det enkelte hjelpetiltak. Noen hadde omfattende begrunnelser, særlig første vedtak, mens andre hadde kortere. Gjennomføring og evaluering av tiltakene var til dels dokumentert gjennom referat fra møter, noen ganger i journal gjennom referat fra ulike samtaler og andre ganger gjennom nye tiltaksplaner og endring av disse med videreføring eller endring av målsetting. I noen saker fant vi lite dokumentasjon av evalueringene. De fleste mappene inneholdt flere hjelpetiltak parallelt, og det kunne variere hvordan hvert enkelt tiltak var evaluert. Dette gjorde det komplisert å få oversikt over mappene og de enkelte tiltakenes virkning og kan ha ført til noe ulik registrering av den enkelte forsker.

Studien har sin styrke i kombinasjonen av de ulike metodiske tilgangene med litteraturgjennomgang, intervju med foreldre, mappestudie og observasjon av fagmøter og intervjuer med ansatte i tjenestene. Observasjoner og intervjumaterialet med ansatte omfatter også en bredde av kommuner og barneverntjenester. Deltakelse på fagmøter har gitt innsikt i organisering og tenkning i tjenestene og et viktig utgangspunkt for å analysere saksmapper og gjøre intervjuene. Samlet sett er det innhentet et omfattende og dyptgående materiale som kan belyse ulike sider av barnevernets arbeid med hjelpetiltak.

3. Litteraturgjennomgang

I kunnskapsgjennomgangen går vi først gjennom fem norske studier, deretter 11 internasjonale studier om bruk av COS-P.

Norske studier om COS-P

Det er lite norsk forskning om bruken av COS-P som hjelpetiltak i barnevernet. Vi har funnet fem studier med en viss relevans. Da har vi også valgt å inkludere litteratur om bruk av COS-P innenfor psykisk helsevern og rusomsorg. Dette fordi litteraturen på disse områdene kan være med på å si noe om betydningen av bruk av COS-P i møte med foreldre i særlig sårbare livssituasjoner. Selv om denne kunnskapen ikke nødvendigvis er direkte overførbart til bruken av COS-P barnevernsfeltet, kan den ha relevans. Da det i både psykisk helsevern og rusomsorgen samt barnevernet kan dreie seg om foreldre i sårbare livssituasjoner. Vi har valgt å utelate forskning på COS-P i andre kontekster som helsestasjon, barnehage etc. ettersom det er kurs som ikke er spesifikt rettet mot foreldre i utfordrende livssituasjoner, men som er tilgjengelige for alle foreldre. Videre går vi gjennom de enkelte studiene innenfor barnevernsfeltet først. Studiene er presentert kronologisk.

Skilbred & Havnen (2017) undersøkte hvilke former for råd og veiledning det er behov for i det norske barnevernet. De så på forholdet mellom bruken av spesifikke programmer som for eksempel COS-P, opp mot mer generelle sosialfaglige metoder. Et overordnet funn var at foreldrene ga uttrykk for at de opplevde positive endringer for egen del og hos barnet enten veiledningen var basert på spesifikk metodikk eller mer generell sosialfaglig metodikk. Det kom også frem at det var behov for både konkret rådgivning, og mer reflekterende veiledningsformer både når det gjaldt form og innhold. Blant foreldrene, som ble intervjuet, var det tre som hadde mottatt COS-P veiledning. Et foreldrepar mente det hadde vært lettere for dem å motta COS-P veiledning fra helsestasjonen enn fra barnevernet, da de mente at helsestasjonen ble oppfattet som å være et sted der alle kunne komme for å få råd og veiledning og sånn sett fungerte det mindre stigmatiserende. Forfatterne påpeker at etter hvert som barneverntjenesten organiserer sin virksomhet med egne tiltaksgrupper i større utstrekning er det grunn til å være oppmerksom på økt bruk av spesifikke metoder som COS-P.

Marina Sletten har skrevet en doktorgradsavhandling (Sletten, 2021) som omhandler standardisert praksis i det norske barnevernet. Målet med avhandlingen var å utvide kunnskapen om standardisering og hvordan standardisering påvirker profesjonell praksis. Sletten utforsker bruken av COS-P i barnevernet som et eksempel på et standardisert program og ser nærmere på hvordan bruken av COS-P påvirker den profesjonelle rollen. Denne delen av Slettens studie er presentert i to av artiklene i avhandlingen: Sletten og Bjørnquist (2021) og Sletten og Ellingsen (2020). Vi inkluderer disse artiklene i denne litteraturgjennomgangen, da disse spesifikt behandler COS-P brukt i en barnevernssammenheng. Disse bidragene sier ikke noe spesifikt om virkningen av COS-P, men belyser måten COS-P brukes i og tilpasses til barnevernfaglig arbeid. I en av artiklene fra (Sletten & Ellingsen, 2020) går det frem at standardiserte verktøy, som COS-P, ga profesjonsutøverne i barnevernet et felles språk både internt og ut mot samarbeidspartnere. Dette økte deres legitimitet og profesjonelle selvtillit. Ulempene med innføringen av slike standardiserte programmer var opplevelsen av å bli styrt av forhåndsbestemte programmer, noe som kunne utfordre de ansattes kunnskapsgrunnlag og vurderinger. Disse forskerne peker på betydningen av kritisk refleksjon, og at det er nødvending med en bred kunnskapsbase for å ivareta godt barnevernfaglig arbeid. I den andre artikkelen fra Slettens avhandling (Sletten & Bjørnquist, 2021) utforskes hvordan de ansatte i barnevernet tilpasser standardiserte verktøy til sin praksis. Oppmerksomheten er rettet mot hvordan de anvender standardiserte verktøy som er mye brukt i barnevernet i Norge, og hvordan de modifierer verktøyene i sin daglige praksis, ett av disse er COS-P. Datamaterialet er innhentet gjennom observasjon, klient-dokumenter og semi-strukturerte intervjuer med ansatte i førstelinjetjenesten, og deres ledere, i to barneverntjenester. Studien viser at nye regler og ny kunnskap oppstår når verktøyene tas i bruk, og at de profesjonelle tilpasser dem for å tilpasse sin yrkesetikk og arbeidshverdag. Forskerne viser her at det er det en dynamisk prosess mellom de profesjonelle og verktøyene som gjensidig påvirker hverandre. Studien viser at de profesjonelle fortsatt har stort rom for skjønnsutøvelse og at de modifierer de standardiserte verktøyene.

Michelet & Klevan (2020) har foretatt en kvalitativ studie der de undersøker fire foreldres erfaringer med å delta i COS-P veiledning. Dette var foreldre som deltok i veiledningen gjennom psykisk helseteam i kommunen, eller de fikk det som forebyggende tiltak fra

barneverntjenesten. Forfatterne fant at foreldrene opplevde økt mestring i foreldrerollen ved at de fikk økt bevissthet om at det var de som var den voksne og den ansvarlige for å løse ulike situasjoner med barna, for eksempel ved at de fikk gode verktøy å bruke i foreldrerollen. Foreldrene formidlet at de ble mer bevisste rundt egne reaksjoner. De klarte bedre å se barnets perspektiv og forstå barnets ståsted som igjen skapte mer ro og harmoni i hverdagen. Foreldrene som ble intervjuet mente at alle burde få et slikt kurs og at kurset burde vært tilgjengelig for folk flest. Forfatterne konkluderer med at det var både relasjonen til de som gjennomførte veiledningen og innholdet i COS-P kurset som så ut til å ha bidratt til foreldrenes positive erfaring med å ha deltatt i veiledningen. Forfatterne argumenterte for at COS-P ikke burde være et lavterskeltilbud for alle, både fordi det kunne forstyrre den intuitive foreldrerollen negativt og øke foreldrenes usikkerhet. De hevdet at programmet krevde foreldre som hadde en viss refleksjonsevne, og som hadde kapasitet til å endre egne forestillinger av barnet.

Berntsen & Holgersen (2015) har gjennomført en studie som ser på erfaringer fra 11 psykologer (terapeuter) i førstelinjetjenesten som gjennomførte en 4 dagers opplæring i programmet COS-P. De fant at terapeutenes erfaringer var preget av begeistring og meningsfullhet. De fant videre at terapeutene plukket opp elementer fra COS-P for å skreddersy veiledning av foreldre i terapi. De opplevde at programmet hadde fokus både på egen endring og egne barn, og at det var gjenkjennbart for foreldrene de møtte i sin praksis. Likevel uttrykte flere av terapeutene et behov for ytterligere oppfølging utover programmets varighet. Metodeetterlevelse fremstod mer som et unntak enn som en regel og majoriteten av terapeutene anvendte det de kalte for en «plukkmetode» for klinisk praksis. Det informantene trakk frem som særskilt nyttig var illustrasjonene og filmmaterialet som de kunne bruke som verktøy når de praktiserte elementer av programmet.

Helle et al. (2017) har oppsummert erfaringer med å drive COS-P grupper i en bestemt Distriktpsikiatrisk poliklinikk (DPS) siden tiltaket startet i 2012. Studien viste at å drive COS-P grupper for foreldre i psykisk helsevern var meningsfullt og ga resultater. De opplevde at COS-P programmet bidrar til å «oversette» kompleks teori på en lettfattelig og begripelig måte. Spørsmålet forskerne stilte var hvorvidt den endringen foreldrene gjennomgikk var stor nok til å skape en signifikant endring for barnet, samt hvem som skulle jobbe videre

med foreldre-barn-relasjonen i de sakene der de opplevde at behovet og vanskene var langt mer omfattende enn det deltakelse i COS-P gruppene kunne bidra med å endre. De mente det ville vært hensiktsmessig med et tettere samarbeid mellom barne- og voksenpsykiatrien.

Internasjonal forskning på COS-P i barnevernet

Det er også lite internasjonal forskning som ser systematisk på effekten av COS-P for familier med barnevernstiltak. Vi har imidlertid funnet 11 studier som har et innhold med relevans for bruk av COS-P som hjelpetiltak i barnevernet. Studiene fokuserer ikke spesifikt på bruk av COS-P i barnevernfaglig arbeid, men de har en bredere tilnærming til COS-P brukt i møte med sårbare grupper av foreldre. Av de 11 er Gerdts-Andresens (2021) reviewstudie inkludert som en av studiene.

Gerdts-Andresen (2021) har gjennomført en systematisk studie for å se på effekten av deltakelse i COS-P kurs, både når det gjelder foreldre og barn. Studiene er gjort i fire forskjellige land; Sverige, USA, Australia og Italia og handlet om COS-P brukt som foreldreveiledningsprogram for det Gerdts-Andresen definerer som multi-problem familier. Dette definerer hun som familier med sammensatte problemer knyttet til for eksempel sosioøkonomiske faktorer, mental helse og rusmisbruk. Problemene familiene i studiene erfarer er sammensatte, varierende og komplekse (Gerdts-Andresen, 2021, s. 5). I sin oppsummering viser Gerdts-Andresen til de ulike karakteristikken ved deltakerne i studiene. I seks av studiene er deltakere med minoritetsbakgrunn inkludert. I fem av studiene har deltakerne lavt utdanningsnivå og lav inntekt, og i tre av studiene er deltakerne eneforsørgere. I tillegg beskrives forhold som at barna har høy risiko for usikker tilknytning, samt mentale og relasjonelle problemer i familien. I alle studier har deltakerne flere av disse sårbarhetsfaktorene. Tabell 7 benytter vi data fra Gerdts-Andresen. Vi har likevel valgt å presentere dem kronologisk, som vi har gjort i den øvrige fremstillingen selv om hennes tabell er alfabetisk (Gerdts-Andresen, 2021, s. 14-15).

Tabell 7 Oversikt over internasjonale studier om COS-P gjengitt etter Gerdts-Andresen (2021).

Forfattere	Type veiledning	Målgruppe	Hovedfunn
Pazzagli et al., 2014	Åtte ukers individuell gjennomføring av kurset	En far i pågående foreldre-konflikt. Utfordringer med foreldrerollen, og et barn med fare for utrygg tilknytning Barn 5 år, N: 1	COS-P førte til en tryggere omsorgsrolle for faren. Han viste også økt kompetanse i å samarbeide om omsorgen, og fikk økt innsikt i egne utfordringer
Perrett et al., 2015	Åtte ukers kurs i gruppe	Mødre med utfordrende livserfaringer. Barn som står i fare for utrykk tilknytning. Barn gjennomsnittsalder 3,5 N: 28 (inkl. 14 i kontrollgruppe)	Deltakerne opplevde redusert stress og det ble sjeldnere rapportert om barns atferdsvansker. Studien fant ikke pålitelige tegn på at endring i tilknytning, verken i behandling eller kontrollgruppen.
Horton & Murray, 2015	Ni ukers kurs i gruppe	Mødre i behandling for rusmisbruk. Barn under 12 år N: 9	Studien viste at COS-P kan beskytte mot risikofaktorer knyttet til omsorgssvikt. De fant positive funn knyttet til faktorer som følelsesregulering, grensesetting, og forståelse av barns atferd
Kohlhoff et al., 2016	Åtte ukers kurs i gruppe	Mødre rekruttert via helsestasjoner eller foreldreveiledningstjeneste Barn under to år N: 15	Redusert opplevelse av hjelpeløshet, redusert følelse av frykt, angst og avvising av barnet samt redusert stress.
Cassidy et al., 2017	Ti ukers kurs i gruppe	Mødre i Head Start. Foreldre til barn i sårbare situasjoner. Barn 3-5 år N: 141 (66 av disse i kontrollgruppe)	Studien viste at COS-P hadde effekt på mødres respons på barns negative følelser. Ingen effekt på barns tilknytning eller atferdsvansker
Maupin et al., 2017	Åtte ukers kurs i gruppe	Mødre med mentale helseutfordringer Barn gjennomsnittlig 4,11 år N: 131	Deltakerne rapporterte færre depressive symptomer etter kurset. Ingen virkning på refleksjonskompetanse. Ingen signifikante endringer i relasjon mellom foreldre og barn.
Mothander et al., 2018	Åtte ukers kurs i gruppe	Foreldre i behandling knyttet til utfordringer i omsorgsrollen, barn med risiko for utrygg tilknytning. Barn mellom 0-4 år N: 52 (inkl. 24 i kontrollgruppe)	Studien viste signifikant endring på emosjonell tilgjengelighet.

Gerdts-Andresen (2021) gjennomgikk disse syv studiene og identifiserte områder hvor COS-P hadde vist seg å ha effekt. Resultatene fra studiene viser en reduksjon av foreldrenes stress, økt selvbevissthet hos foreldre og økte foreldreferdigheter, samt økt forståelse av barnas atferd. Det var imidlertid ikke belegg i studiene for å stadfeste at programmet førte til økt trygghet i tilknytningen mellom barn og omsorgsgiver. Programmet viste heller ikke effekt på barns atferd eller emosjonsregulering. Fem av de syv studiene viste umiddelbar effekt av programmet, mens effekten ble svakere på et senere tidspunkt («sleeper effects»). Det handler om at foreldre faller tilbake i gamle mønstre i tiden etter at kurset er gjennomført.

Når det gjaldt kulturelt mangfold eller variasjon i funksjonsnivå, var det ikke noen av studiene som pekte mot at COS-P var særlig egnet. Måten tilknytning uttrykkes kan være kulturelt betinget og påvirket av eksterne faktorer som fattigdom, foreldres stress etc. Forfatteren påpeker her at slike forhold bør inkorporeres i et program rettet mot familier med sammensatte utfordringer, det hun omtaler som multi-problem familier. Gerdts-Andresen peker særlig på behovet for kognitiv fleksibilitet som er nødvendig når man deltar i et COS-P kurs. Hun skriver at når det gjelder foreldre med komplekse og særlig utfordrende livssituasjoner er det mindre trolig at et veiledningskurs som COS-P kan bidra med nødvendig endring.

De følgende fire artiklene var ikke inkludert i Gerdts-Andresens studie. Vi har valgt å inkludere disse da vi mener de bidrar med kunnskap med relevans for denne studien. De presenteres kronologisk.

Kim et Al. (2018) har gjort en studie hvor de presenterer en enkelt case; moren «Alexa». Forskerne bruker dette eksempelet for å vise hvordan foreldre kan gjøre nytte av COS-P for å bedre forstå og møte barns behov, styrke ferdigheter i å se og tolke barns signaler, og for å lære å gjenkjenne og regulere sine egne reaksjoner. Alexa har tre barn, og hun strever med angst og depresjoner. Hun deltar i en gruppe med andre foreldre over åtte treff. I artikkelen går forskerne gjennom de ulike kapitlene i kurset, og oppsummerer til slutt endringer i Alexas psykiske helse og på ulike mål på omsorgsferdigheter (respons på barnets følelser, foreldreskaps-stress). Undersøkelsene som ble gjort før og etter kurset viste at Alexas symptomer på angst og depresjon ble færre, noe forskerne setter i sammenheng med

gruppeprosessen og effektene av samhold og støtte. Når det gjaldt omsorgsferdighetene fant ikke forskerne endringer, noe de mener kan ha sammenheng med den korte tiden som hadde gått etter kurset.

Reay et al. (2019) undersøkte en gruppe terapeuter og erfaringer med COS-P brukt i deres praksis. Dette var spesialister innen småbarns mentale helse og, helsetjenester rettet mot sårbare barn. De hadde jobbet innen mental helse-feltet mellom 3-5 år, og alle hadde gjennomgått COS-P utdanningen og var sertifiserte veiledere. Disse terapeutene opplevde at COS-P var effektiv, praktisk gjennomførbar, brukervennlig, fleksibel og relevant for mange ulike brukergrupper. Terapeutene vektla nytten av programmet i både deres profesjonelle praksis og private liv. Selv om terapeutene mente at COS-P kunne føre til rask endring i foreldres utfordringer, vurderte de den ikke som egnet for alle foreldre. Terapeutene kom med anbefalinger om hvordan kurset kunne gjennomføres på en god måte. Det handlet for eksempel om å gi foreldrene kurset hjemme, gi foreldrene COS-P først, og så vurdere om de familiene med mer utfordrende problemer kunne tilbys COS-I for videre oppfølging. Terapeutene pekte også på forhold som var viktige for deres arbeid med veiledning i COS-P, bl.a. gode arbeidsvilkår og tilgang på faglig veiledning.

Cooper & Coyne (2020) undersøkte hvordan 12 profesjonsutøvere innenfor psykisk helsevern, sosialt arbeid og barnevern implementerte COS-P i sin praksis. Studien er gjort på to tidspunkt: rett etter utdannelsen og 3-6 måneder etter at deltakerne hadde gjennomgått kurset. Funnene viste at profesjonsutøverne opplevde programmet som relevant og overførbar til en rekke situasjoner. Studien viste imidlertid at de profesjonsutøverne som ikke i tillegg hadde opplæring i intervensjonsprogrammet COS-I, ikke brukte COS-P på den måten den er utformet. Det kunne f.eks. handle om at man bare brukte deler av kurset. Dette settes i sammenheng med profesjonsutøvernes antagelser om klientenes komplekse livssituasjoner, sårbarhet eller manglende kapasitet. Selv om dette er en liten studie peker forfatterne på at det indikerer behovet for mer opplæring og veiledning for profesjonsutøver når de skal bruke COS-P i sin praksis dersom programmet skal følges slik det er ment. Studien sier ikke noe om virkning av tiltaket for foreldre som deltar i kurset.

Zimmer-Gembeck et al. (2022) har gjort en randomisert kontrollert studie om bruk av COS-P. Det var 85 omsorgspersoner som deltok, både foreldre, men også tanter og bestemødre med omsorgsansvar. De svarte på en survey enten etter gjennomført COS-P kurs, eller mens de sto på venteliste for å gjennomføre kurset (kontrollgruppe). Dette var omsorgspersoner som alle hadde utfordringer knyttet til omsorgsutøvelsen, og som ble gitt foreldreveiledning ved et senter for psykisk helse. Omsorgspersonene var henvist blant annet av barnevernet, helsestasjon og psykolog. De kategoriseres av forskerne som omsorgspersoner i risiko (at-risk caregivers). Deltakerne svarte på spørsmål om barnas symptomer, foreldreskaps-stress, angst og depresjon, tilknytningsvansker og refleksjonsevner. Funnene i studien pekte mot at effekten av å gjennomføre COS-P kurs var liten og i liten grad signifikant sammenlignet med gruppen som ikke mottok COS-P kurs. Forskerne konkluderer med at COS-P kan vurderes som et aktuelt program når målet er å introdusere foreldre til foreldreveiledning, og til de sentrale begrepene i kurset, som trygghet og sikkerhet. Slik peker de på verdien av COS-P som et steg mot programmer som har mer dokumentert effekt for å styrke foreldres omsorgskompetanse. De viser i sin artikkel til forsøk med å koble COS-P sammen med COS-I, som i større grad har en dokumentert effekt.

Oppsummering

Det er generelt få studier om virkningen av COS-P i en barnevernkontekst, og også få rettet mot familier i risiko eller sårbare familier. Litteraturgjennomgangen viser at de studiene, som er gjort i en norsk kontekst, stort sett er kvalitative småskala-studier med få informanter, og at tiltaket er lite utforsket som hjelpetiltak i barnevernet. Både veiledere og foreldre er fornøyde med foreldreveiledningsprogrammet. Det «oversetter» på en god måte kompleks teori til lettfattelig materiale som gir veiledere og foreldre et felles språk til å utforske relativt komplekse samspillmekanismer. Flere av bidragene viser at ansatte tilpasser programmet i møte med foreldres sammensatte og komplekse utfordringer. I studiene stilles det også spørsmål ved om programmet i seg selv er tilstrekkelig for å sikre nødvendig endring i foreldrenes omsorgsutøvelse, og om det har skjedd en tilstrekkelig endring.

De internasjonale studiene er også i hovedsak små-skala, kvalitative undersøkelser, men også noen større RCT- studier. Funnene i studiene understøtter bildet av at det er vanskelig å

fastslå noen klar effekt av COS-P på for eksempel tilknytning mellom foreldre og barn, og om COS-P i seg selv gir en varig endring i foreldre og barns relasjoner. Det funnet imidlertid alle peker på er at profesjonsutøverne opplever COS-P som et godt verktøy for å snakke med foreldre om relasjoner, og at foreldrene har fått økt forståelse av egne og barnets emosjonelle fungering. Funnene pekte altså i stor grad på effekter for foreldres innsikt, selvforståelse, og at det kunne føre til en bedret psykisk situasjon for foreldre som opplever stress, depresjon og angst.

4. Intervjuer med foreldre og observasjon av COS-P gruppe

Vi intervjuet til sammen 10 foreldre; fem fedre og fem mødre som hadde erfaring med COS-P. De tre foreldreparene vi intervjuet sammen hadde fått COS-P veiledning som par, mens de fire foreldrene vi intervjuet individuelt hadde deltatt i gruppe. I presentasjonen av foreldrenes erfaringer bygger vi både på erfaringene fra dem som har gjennomført veiledningen individuelt og dem som har gjort det i gruppe. Her inkluderer vi også funnene fra observasjon gjort i en COS-P gruppeveiledning. I gruppen deltok fem foreldre, men en av foreldrene var kun med en av gangene gruppen ble observert. Gruppen ble ledet av to COS-P veiledere som var ansatt ved barneverntjenesten.

Bakgrunn og begrunnelse for tiltaket

Foreldrene beskrev flere årsaker til at de hadde fått tilbud om COS-P-veiledning av barnevernet. Det handlet både om forhold barna strevde med, som foreldrene var usikre på hvordan de skulle håndtere, og om forhold foreldre levde under. En mor forteller:

Han (barnet) har depresjon og angst og posttraumatisk stress. Så jeg prøvde jo i veldig mange år å fikse alt det selv. Men det var veldig deilig når jeg først fikk hjelp på en måte. Og skjønnte at ok, det finns kanskje hjelp både for ham og meg da. At, at man ikke står i det alene liksom.

Denne moren forteller om noe som går igjen i flere av intervjuene: at de strever i foreldrerollen og at de har forsøkt i lengre tid uten å oppleve å ha strukket til. Hun var så utslitt av å føle at hun ikke strakk til som mor at hun sluttet å jobbe. Og når de satt i gang med COS-P veiledning som barnevernstiltak opplevde de det som god hjelp. Den samme moren utdyper med å si:

Jeg ramla jo veldig i kjelleren selv og. Jeg følte vel egentlig at jeg var veldig utslitt og at på en måte min selvtillit og min selvfølelse var helt på null. Fordi at, det å være mamma er jo liksom det du streber etter å gjøre bra på en måte. Og så følte jeg at jeg ikke fikk det til i det hele tatt. Så, da sluttet jeg å jobbe og gikk 100 % på pleiepenger.

En annen forelder forteller at de mottok COS-P veiledning for tre år siden fordi hun strevde med psykiske vansker og trengte veiledning i hvordan hun kunne møte barna på best mulig

måte. En forelder vi snakket med trekker også frem at barnet også ønsket seg at foreldrene skulle lære seg andre strategier eller måter å snakke med henne på. Denne forelderen sier:

(datter) hadde sagt til meg, kanskje to måneder før, så sa hun: mamma, kan ikke du bare finne deg et kurs eller snakke med noen. Sånn at du kan lære deg åssen du skal snakke med barn. Jeg gjør så godt jeg kan da, men det er greit, svarte jeg. Og så kom jo (saksbehandler) med det her og da tenkte jeg bare, ja, ja. Det er ikke noe å lure på. Det var ikke vanskelig å melde seg på eller sånn. Jeg var veldig klar for det. Men så kjente jeg at det var dager det var tungt å gå dit.

Denne forelderen forteller at selv om hun var motivert og ønsket veiledningen, kunne det være krevende. Tilsvarende var det en annen forelder som forteller at hun strevde i foreldrerollen, og at hun reflekterte over at hun manglet verktøy fra egen oppvekst som gjorde at hun ikke håndterte situasjoner med barna slik hun ønsket. Dette ble særlig tydelig for henne etter et samlivsbrudd. Hun sa:

Nei, det var egentlig det at jeg og barnefaren gikk jo fra hverandre. Og så når det skjedde så fant jeg vel egentlig ut at jeg sliter ganske mye selv, som igjen gjør at det blir veldig utfordrende for meg å håndtere visse situasjoner når det kommer til barna. Det er veldig mange verktøy som jeg ikke har fått med meg gjennom oppveksten sjøl. Mye av det som jeg har lært på kurset. Det var veldig vanskelige situasjoner, det var mye dårlig stemning. Det var mye stress, det var mye uhyggelige stunder. Det er ikke sånn vi har lyst til å ha det hjemme.

Moren fortalte videre at hun fikk tips av søsteren om COS-P og at hun tok kontakt for å spørre om hjelp til å møte barna på en annen måte. Ulikhet i foreldrestil mellom foreldrene var også noe som fremsto som en utfordring og som en årsak til å søke om COS-P veiledning. En forelder sa:

Nei, det var fordi at han og jeg var så forskjellige. Det fant vi ut når vi hadde flytta sammen. At vi var litt mere forskjellige med tanke på oppdragelse enn det vi hadde først antatt. At han var kanskje litt den strenge, litt for streng, mens jeg er litt på den for svake siden. Og så var vi litt forskjellige på hvordan vi møtte barnet på følelser da. For jeg, i og med at jeg er veldig svak da, og kanskje møter dem, at det er for mye forståelse, mens der ble det for lite. Så det

ble jo en konflikt oss imellom. For jeg fikk jo vondt av barna fordi jeg følte at han var for stram. Men så ble det uansett feil for jeg var jo for svak, så de overkjørte meg. Altså, det ble skikkelig kaos da for å si det sånn. Det var noe vi begge to ville få retta det opp.

Oppsummert viser disse funnene til at det var ulike og sammensatte årsaker til at foreldre ønsket seg eller fikk tilbud om COS-P-veiledning fra barneverntjenesten. Årsakene handlet om forhold knyttet til både barnet og foreldrene, alt fra psykiske og fysiske vansker, til foreldreferdigheter, foreldrekonflikter og ulik forelderstil. Det varierte også med hensyn til hvorvidt foreldrene gjennomgikk kurset alene, hver for seg eller sammen.

Erfaringer med COS-P

Alle foreldrene beskrev tiltaket som frivillig, selv om noen mente de nærmest ikke hadde noe valg siden barnevernet vurderte deres omsorgskompetanse. En forelder beskriver sine erfaringer som følger: «Så dette COS- P, det har vært helt fantastisk, det syns jeg, alle som vurderer å skaffe seg barn, prøver å få barn, har barn, burde jo gå og ta det kurset».

Faren legger til at han lærte seg andre måter både å forstå og å håndtere barnets atferd. Flere av foreldrene legger vekt på at kurset har vært en «øyeåpner» eller at man har fått noen «a-ha opplevelser», som for eksempel denne forelderen sa:

Det var veldig informativt og en øyeåpner om hvorfor barn gjør som de gjør. At de har en atferd som er normal da. Istedenfor at man irriterer seg over den atferden, så skjønner man hvorfor den er der, og man klarer å koble det. Og møte det på en helt annen måte selv om det kanskje ikke passer.

En annen la til: «Det er så lett å skylde på barnet, og legger til at de i større grad har forstått sin egen rolle i foreldre-barn-samspillet.» Foreldrene ga flere konkrete eksempler på hva de hadde lært gjennom COS-P- veiledningen. Denne forelderen beskrev hvordan hun lærte konkrete måter å møte sitt barn annerledes på.

Så dette med å gå til og fra når du kanskje står opptatt med noe helt annet, istedenfor å da kanskje si at, ja nå er pappa opptatt, nå får du vente. Så tar du deg de to sekundene det tar og så er det liksom bare, ok da er det greit. Da kunne jeg fortsette.

En annen beskrev at hun hadde fått verktøy for å møte sønnen sitt sinne:

En episode med sønnen min hvor han er litt sånn sinna, sparker i sofaen, er litt sånn typisk trass kanskje. Og så sier jeg, hva er det for noe? Nei, han var bare sinna og ville ikke snakke og ikke se på meg og liksom det der. Og tidligere har jo det blitt litt sånn, ja, men du får ikke sparke i sofaen. Ikke sant, og så eskalerer det til en sånn, gå på rommet ditt liksom. Hvor jeg da i stedet, fordi vi snakket om det på kurset, at når små barn er sinte og utagerer så ligger det kanskje noe bak. Når han sier, ikke se på meg, ikke ta på meg, ikke sant, så setter jeg meg bare ved siden av ham og så sier jeg, er du egentlig lei deg? Er du trist? Hvor han da bare snur helt, begynner å gråte, og sier han savner pappa.

Eksempelet over illustrerer hvordan hun gjennom kurset hadde fått og brukte andre måter å møte barnet på. Hun fortalte også at hun fikk en helt annen reaksjon enn den hun hadde pleid å få. En annen forelder fortalte hvordan COS-P veiledningen hadde gitt innsikt i egne reaksjoner, og forståelsen av disse i lys av egen barndom:

Det var en del også i et kapittel hvor det gikk veldig inn på meg. På min egen barndom og hvordan opplever du at du har vokst opp og blitt fulgt opp og sånn. Og det var veldig tøft for meg, et kapittel. Så det var godt å kunne ha noen å snakke om det med.

Det at de fikk en ny innsikt i sin egen barndom og oppvekst var noe som flere av foreldrene formidlet i intervjuene. Det å forstå den andres barndom var også viktig for partneren. Et par vi intervjuet kom fra to ulike kulturer, og det å delta på kurs ga ikke bare vedkommende selv innsikt i egen barndom og hvordan den var påvirket av kulturen i det landet hun kom fra, men også partneren innsikt i hvorfor hun gjorde som hun gjorde overfor ham og deres felles barn. En annen fortalte om effekten av å se filmer:

Nei, jeg likte det veldig godt. I hvert fall de filmene for da får du sett det litt sånn utenfra boksen og inn da, eller åssen jeg skal forklare det. Det gjør at du får et helt annet perspektiv

på det når du ... i hvert fall når de gjør det så på spissen som de gjør da. For du kjenner deg igjen i om det er positivt eller negativt. Så kjenner man seg litt igjen i det og føler seg litt skyldig. I hvert fall hvis det er noe som ikke er så positivt da. Og det gjør at, i hvert fall jeg begynner jo å tenke litt da, liksom gud, det er jo ikke sånn det skal være (...) eller om man ser noe man faktisk gjør riktig og da. Fordi det var også mye, og det ga meg veldig god følelse.

Eksempelet viser hvordan bruk av film ga en innsikt og fungerte som et godt læringsverktøy for å se egen foreldretilnærming, både det han strevde med, men også det han opplevde han gjorde på en god måte. En annen forelder sa noe av det samme:

Så videoen har hjulpet meg veldig til å se da. Sånn, jeg er ikke så flink til å lese og sånn, men jeg er veldig sånn visuell og praktisk av meg da, så det å se på bilder og videoer i stedet for bare å lese... Det er en veldig stor forskjell for min del da. Det gjør at jeg ser ting på en helt annen måte.

Intervjuene viser at disse foreldrene i stor grad var fornøyde med å få tilbud om COS-P som hjelpetiltak. De viser til erfaringer med kurset ga dem en ny forståelse av seg selv, samspillet med barnet og partneren. Disse beskrivelsene av erfaringer peker og på hvilken virkning tiltaket hadde slik foreldrene så det. Virkningen av tiltaket utdypes videre i neste avsnitt.

[Virkningen av tiltaket](#)

Foreldrenes erfaringer viser at de opplever å ha lært mye gjennom COS-P veiledningen. De formidlet at de både hadde lært mer om seg selv, egne reaksjoner og hvordan de kunne møte barnet på andre måter som de erfarte som mer hensiktsmessige. De fikk også bekreftet gode ting de gjorde som foreldre som igjen styrket troen på egne vurderinger.

Vi vil i det videre se på foreldrenes oppfatning av virkningen av tiltaket, og foreldres vurderinger av hvorvidt COS-P veiledningen hadde hatt noe for seg både på kort og på lengre sikt. Det var et felles syn blant foreldrene om at tiltaket hadde vært nyttig. En typisk kommentar var:

Ja, det har hjulpet oss masse. Og det er jo ikke alltid ting går knirkefritt, men vi har jo merka... Det er jo dag og natt da, på barna og egentlig hele familielivet hjemme hos oss etter at vi begynte på kurset. Selv om det ikke er kanskje helt der vi vil enda, men ting tar tid og barn må liksom vennes til nye rutiner og nye ting og ...

En annen forelder forteller at hun fikk mye mer ut av kurset enn hun på forhånd hadde tenkt, at det traff henne og at hun lærte mye om barnet, men også om seg selv. Hun sier:

Nei, det var egentlig mye bedre enn det jeg hadde sett for meg. Jeg hadde egentlig bare sett for meg at man skulle komme og så viser de masse videoer og snakker litt, og så ... Ja kanskje at man ikke får så mye ut av det som man hadde håpet på. Men det var jo, ja, det ble jo stikk motsatt da, det var jo mye bedre. Det er jo kjempeinteressant alt sammen og du lærer jo ikke bare om å håndtere dine egne barn, men du lærer så sinnsykt mye om deg selv, i hvert fall hvis du er en person som har det litt vondt inne i deg til tider da. Så kommer det opp ganske mye som du får litt sånn aha. Men da kan jeg kanskje bedre skjønne hvorfor jeg fungerer på den måten her, hvorfor jeg syns sånne ting er vanskelig og som igjen gjør det vanskelig å være mamma da. Nei, det har vært mange aha opplevelser både på godt og vondt da, vil jeg si.

Denne foreldereren setter ord på noe flere av foreldrene tok opp, det å forstå sine egne reaksjoner i lys av egen barndom og tidligere erfaringer. Det kunne gjøre vondt, men det opplevdes også som nyttig og verdifullt.

Noen foreldre forteller at det var lettere å praktisere det de lærte mens de gikk på kurset og at det var vanskeligere å opprettholde det de hadde lært når kurset var over. En sier:

Det gikk jo veldig mye bedre den perioden vi gikk på kurset. Når det liksom var fokus. Men det er liksom sånn, det må holdes varmt da. Ikke sant. Førstehjelpskurs, det tar du en gang, det holder ikke. Det må liksom oppfrisking til.

En annen forelder påpeker noe lignende;

For det er fort gjort å gå inn i fella og glemme og gå litt tilbake til gammelt mønster, så en påminnelse og litt sånn, det hadde det ikke vært noe å si på.

I begge disse intervjuene fremhevet foreldrene at det kunne være lettere å praktisere det de lærte når de var underveis i en læringsprosess, og at det var krevende å holde det de hadde lært vedlike. En annen forelder vi intervjuet fortalte at de tok kurset for tre år siden, men at de fortsatt hadde mye glede av det de lærte den gangen også i dag:

I: Du tok det for tre år siden. Er det fortsatt ting du har med deg enda, eller var det sånn at når kurset var over, så var det litt glemt?

M: Ja, det er noe som sitter i meg fremdeles som jeg praktiserer enda.

I: Ja, så dere fikk til, hva skal jeg si, varige endringer i måter å møte barnet på?

M: Ja, jeg vil si det. Det har vært en liten sånn øyeåpner, en litt sånn åhh, ikke sant. Da falt den brikken på plass.

En forelder forteller at de fikk noe oppfølging etter at kurset var ferdig.

Det er de to på COS-P kurset som vi har kontakt med og de, de har jo vært med oss i ettertid, etter kurset også. For vi har jo fortsatt vanskeligheter med litt adferd og sånn hjemme hos oss med barna. Så vi ønska jo at de også skulle komme hjem til oss og observere litt og på en måte se litt hva som skjer. Er det vi som på en måte er grunnen til adferden, er det noe annet de kanskje kan se.

Dette kan tyde på at barnevernet av og til tilbyr en fleksibel håndtering av COS-P veiledningen som medfører videre oppfølging av forhold foreldre har lært på kurset. Et foreldrepar forteller at det er lett å glemme, samtidig som de ser de har blitt generelt bedre på å bruke hodet:

Det er lett å glemme ting og tang og så du er tilbake til den veien der det er kaos og sånt, men nå har det vært sånn veldig sånn rolig. Jeg er ikke perfekt enda, han er ikke perfekt heller, men vi blir ikke like lett påvirket av følelsene våre. Vi bruker nå mere hodet først, og vi tenker når haimusikken kommer da.

Og når det samme foreldrepåret blir spurt hvordan dette påvirker deres tre barn, svarer de:

Ja, den bevisstheten er der hele tiden. Barna de legger vel på en måte merke til noe, men hvordan de skal putte ord på det vet jeg ikke. Jeg ser de lettere kommer til oss, og det er lettere for oss å forstå dem. Det har generelt vært roligere i huset.

Det var variasjon i om foreldrene opplevde at dette var noe de fortsatte å bruke eller noe som de i mindre grad brukte over tid. Noe som kan bidra til at de fortsetter å benytte verktøyene er når de ser hvordan barna responderer positivt på deres endrede foreldrestil.

Oppsummert beskrives virkningene av tiltaket som godt. Flere foreldre formidlet at de fikk «aha-opplevelser» og at kurset bidro til økt forståelse. Samtidig var det noe variasjon i svarene når det gjaldt det å vedlikeholde det de lærte på kurset.

Erfaringer med å delta i COS-P gruppe

Som nevnt innledningsvis hadde tre av informantene deltatt i en COS-P gruppe. Det å delta i COS-P som et gruppetiltak er en annen kontekst enn individuell veiledning, eller veiledning som foreldrepar slik de over hadde erfaring med. Når man kommer sammen i en gruppe, vet man ikke nødvendigvis hvilke erfaringer og utfordringer de andre foreldrene kommer inn i gruppa med, noe som kan skape spenning og usikkerhet i starten. En forelder fortalte at hun gruet seg, men at det ble en god opplevelse:

Jeg synes vi var en veldig fin gruppe. Jeg husker jeg gruet meg veldig. Og jeg husker vi liksom satt utpå venterommet der, så tenkte jeg oi, du får et sånt førsteinntrykk liksom. Her passer ikke jeg inn, tenkte jeg.

En annen sa noe av det samme:

Ja, og så tenkte jeg, uff nei han så skummel ut og sånn, og hun var jo kjempe-pen, å nei. Her passer ikke jeg inn liksom. Og så, og så begynner man å prate med folk og så er det liksom, å ja, alle her har litt problemer ja. Ja, hun er kjemp pen, men hun har problemer for det da. Og

han så skikkelig, skikkelig sånn vanskelig ut å snakke med. Men han var skikkelig lett å snakke med.

Flere foreldre deler erfaringer med at de gruet seg til å delta i en gruppe fordi de tenkte andre både var penere, flinkere og virket mer kompetente enn dem. Når de så ble kjent med de andre gruppedeltakerne fikk de imidlertid et annet inntrykk. En annen utdyper erfaringen med å være med i en gruppe og betydningen av at prosessen foregikk i en gruppe:

Jeg synes vi var en veldig bra gruppe. Jeg tror vel kanskje jeg hadde flaks, men eller at det er bare sånn det blir. Jeg vet ikke. Men jeg opplevde i hvert fall at jeg kunne si akkurat det jeg følte og tenkte og jeg kunne le eller jeg kunne gråte. Det var helt greit. Og jeg følte at de også følte det sånn. At vi kunne si ting og jeg er en sånn person som, altså spør du så får du svar.

Denne forelderen beskriver gruppa som bra, men også effekten av å være med i en gruppe som god. Dette utdypes av en annen gruppedeltaker som forteller hvordan gruppen ga rom for aktiv deltakelse der kurslederne var lydhøre og var i dialog fremfor å belære dem:

De var veldig åpne for at vi kunne avbryte eller spørre, eller bare ha en samtale rundt bordet om en ting da. At ikke det var liksom, det var ikke bare sitt pent og følg med liksom. Det var, og så følte jeg at de, hva skal jeg si, de var veldig medmenneskelige da. Og på en måte fikk jeg en følelse av at de brydde seg om hver enkelt person i det rommet. Og at de satte seg inn i hvordan vi hadde det og prøvde å komme med tips liksom, til hver enkelt også. De leste ikke bare ut av boka liksom, at sånn og sånn er det. Men de ... og de spurte, så vi fikk i gang samtaler. Nei, jeg synes bare de var veldig bra.

En av de som deltok i gruppe sa at det ikke hadde fungert så godt for han. Han begrunnet det med at han hadde dysleksi og vonde barndomserfaringer som medførte at han strevde med å få med seg ting like hurtig som alle andre. De hadde derfor gått over til et individuelt opplegg etter hvert. En annen forelder fortalte at han opplevde det som krevende når de andre foreldrene i gruppen hadde erfaringer som skilte seg fra hans egne. Flere av deltakerne hadde sterke og vonde historier fra egen oppvekst, flere med sterke historier om vold og overgrep, noe han ikke kunne kjenne seg igjen i. Dette medførte at han forholdt seg

nokså passiv i kurset. Utgangspunktet og ønskene med deltakelsen ble så ulike at han opplevde det som krevende å få nok ut av innholdet i kursopplegget.

Jeg tenker at når preferansene mine er så avvikende i forhold til de andre så må jeg lete litt ekstra for å egentlig forstå tankesettet og reaksjoner hos andre da.

Foreldres erfaringer med å delta i en COS-P gruppe viser at det kan gi både gode og dårlige premisser for læring. Det kan både gi rom for dialog og aktiv deltakelse, men også at det kan være vanskelig hvis en har spesielle behov som var vanskelig å få tilrettelagt i en gruppe. Det siste eksempelet peker også på at det kan oppstå problemer når deltakerne har veldig ulike utgangspunkt og behov, og man ikke får til utveksling av erfaringer og felles forståelse.

Utfordringer med COS-P

Til tross for at alle foreldrene stort sett ga uttrykk for at de var fornøyde med COS-P-veiledningen var det også noen ting de kunne ønsket seg annerledes. En sa blant annet at hun kunne ønske seg mer tid, særlig knyttet til den delen som handlet om sin egen historie. I denne gruppen opplevde deltakeren at siden de hadde så mye å snakke om måtte de hoppe over noe sider. Hun kunne ønsket seg at man kunne doble tiden i kurset for å få gått i dybden på innholdet

M: Det var ikke noe jeg savna av ting liksom, men kanskje hatt bedre tid på å snakke om ting. Fordi at det ga meg mye da. Jeg opplevde det veldig i det kapitelet om, om deg selv på en måte. Dine egne følelser og din egen oppvekst å. Jeg slet veldig med det kapitelet. I forhold til de andre kapitlene.

I: Hva var det som var spesielt vanskelig med det syns du?

M: Helt sikkert, fordi at det handlet om meg. Jeg syns jo det er mye lettere å iverksette tiltak og gjøre ting og finne løsninger for barna mine liksom. Men jeg er bare den jeg er, og har den bagasjen som jeg har og så får jeg bare leve med det. Men når de begynte å grave i det så ble det litt tøft for meg.

Denne moren beskriver at hun savnet å gå noe dypere inn i noen temaer, særlig knyttet til sammenhenger i eget liv, og hvordan egen barndom og oppvekst hadde påvirket henne som forelder. Hun fikk en slags aha-opplevelse på mangler i egen barndom som hun ikke tidligere

hadde tenkt særlig over. En annen trekker frem at det kunne vært nyttig og tatt kurset sammen som foreldre og ikke hver for seg:

Ja, men jeg kunne også ønska at vi gjorde det sammen, da kunne vi sammen snakket om det og sånne ting da. Så derfor så spurte jeg litt om dette COS-P, nei, COS-I kurset. At da kunne vi i hvert fall gjøre det sammen. Men så fikk jeg beskjed om at det er ikke noe som kommunen tilbyr. Greit. Så da nøyer vis oss med COS-P i hvert fall.

Denne moren sier hun i ettertid hadde sett nytten av at de hadde tatt kurset som par, som felles foreldre.

Det å gjennomføre COS-P innenfor en kontekst som barnevernet, opplevde noen foreldre kunne være til hinder for tillit og åpenhet. En forelder sier:

Jeg var nok veldig på starten, jeg gikk i selvforsvar. Men det er meg, min måte å være på. Så jeg var veldig sånn, jeg vil ha klare signaler om, kommer de, tar de, hva skjer. Ikke sant. Tar vi ikke imot hjelp, ja vi har hørt sånn mange ganger. Men jeg har egentlig vært ganske trygg på at jeg har vært en god forelder for ungene mine.

Samtidig er det flere av foreldrene som sier at de var skeptiske og redde for barnevernet, men at de fikk et helt annet inntrykk etter hvert, og at den redselen gikk over når de ble kjent. I flere av intervjuene blir relasjonen til veilederne trukket frem som særlig viktig

Veldig, veldig ålreite de familieterapeutene. Nå må jeg si, barnevernet har ikke et godt rykte på seg. Alle ting blir negativt, ikke sant. Inkludert oss også. Vi har et helt annet syn på barnevernet nå. Det må jeg si. I positiv forstand. Og vi har egentlig hatt en veldig åpen dialog med dem hele veien. Veldig ærlig og snakket med dem. Og de sitter og forteller ting fra sin oppvekst, sine barn, både på godt og vondt. Det har ikke vært noen sånn direkte tårer der inne enda, men det har vært veldig mye latter og sånne ting. Så det er, jeg synes det har vært en veldig fin opplevelse egentlig. Barnevernet er ikke så ille som folk skal ha det til.

For å oppsummere funnene i sin helhet er det ingen tvil om at foreldre vi har intervjuet har vært godt fornøyde med COS-P veiledning og opplever at det har gitt dem både innsikt og

verktøy til å håndtere barnas og egne reaksjoner på en mer hensiktsmessig måte. På den måten kan vi si at disse foreldrene opplever at tiltaket har hatt ønsket virkning. Foreldrene har gjennomgått kurset på ulike måter, og det er vanskelig ut fra materialet å si noe om forskjellen på om de har fått COS-P kurs individuelt eller i gruppe. Det er eksempler på at gruppedeltakelse kan være krevende, men også at det kan være en styrke i å møte andre foreldre som strevde med de samme utfordringene. Innvendingene foreldrene har mot programmet handler ikke om dets innhold eller relasjoner til kursholdere, men lengden av kurset og hvor inngående man har mulighet til å være på et slikt tidsbegrenset opplegg. Deltakelse i kurset kan innebære krevende prosesser for dem knyttet til egne barndomserfaringer som kan kreve lengre og grundigere oppfølging. Det samme gjelder muligheten til å vedlikeholde endringen de har tilegnet seg. Flere trekker frem ønsket om mer oppfølging, og utfordringer med å gjennomføre det de lærer i praksis over tid. Dette er også innvendinger tidligere forskere har påpekt når de har undersøkt COS-P som veiledningsprogram i andre kontekster enn barnevernet (jf. Helle et al., 2017).

Observasjoner av COS-P i gruppe

En av forskerne i prosjektet har deltatt på tre møter i en COS-P gruppe som ble arrangert ved en barneverntjeneste. Denne gruppen var satt sammen av foreldre som alle hadde COS-P kurs som et hjelpetiltak. Kurset gikk over 10 ganger. Hver gang var på to timer. Kurset foregikk i et møterom i samme bygg som barneverntjenesten. Kurset ble ledet av to ansatte ved barneverntjenesten. Forskeren fikk mulighet til å introdusere seg, men var ellers kun til stede som observatør. Observasjonen ble gjennomført i starten, i midten og på slutten av kurset.

Det var fire foreldre som deltok hver gang. Den midterste gangen var også en femte forelder med. Forskeren hadde korte samtaler med veilederne etter hvert møte for å spørre eventuelle oppklarende spørsmål. Veilederen utdypet da hvordan de velger ut foreldre til gruppa. De hadde vurdert å ta med ett par foreldre til, men de hadde vurdert det til at disse hadde for mye å jobbe med, og anbefalte at de fikk oppfølging med andre tiltak i barnevernets regi.

Gjennomføring

I kurset satt deltakerne rundt et bord og ble ledet gjennom de åtte temaene. Deltakerne fikk hvert sitt hefte med det skriftlige materialet med illustrasjoner til. For hvert kapittel ble det vist filmmateriale som ledet deltakerne gjennom refleksjonsøvelser og tema for diskusjon. I tillegg supplerte veilederne med filmer fra nettsiden «Folk Om» som er laget i samarbeid med kurstilbyderne av COS-P sertifisering. I noen tilfeller brukte veilederne også andre filmer hentet fra internett, for å illustrere aktuell tematikk. Veilederne hadde en aktiv rolle i å introdusere de ulike temaene, men deltakerne kom også med innspill og spørsmål både til veilederen og til hverandre. Underveis i kurset ble det tydelig at veilederne gjorde mye for å formidle og til dels oversette innholdet i kursmaterialet. Et eksempel på en oversettelse var når man i kurset snakker om at barna trenger å «fylle kjærlighetskoppen», kunne veilederne oversette dette med å «lade», altså at barna trengte kontakten med foreldrene for «lade seg opp», i betydningen få en opplevelse av kontakt, nærhet og relasjon med forelderen.

Gjennom kurset brukte veilederne også eksempler fra eget liv, i tillegg til å bygge på det foreldrene selv bragte inn i samtalen. Veilederne bidro også til å binde sammen kapitlene, med å oppsummere fra sist etc.

Kurset består av åtte kapitler, men de brukte flere treff på å gå gjennom alle temaene. Begrunnelsen for dette var at noen tema trengte å repeteres, og når noen av medlemmene var borte en gang, brukte de noe mer tid på å gjenta innholdet. Veilederne fortalte også at de brukte noe mer tid på introduksjon og avslutning enn det som ligger i selve programmet. Dermed var det behov for 10 treff til sammen i dette kurset.

Erfaringer med kurset

I det siste møtet ble det satt av tid til oppsummering. Foreldrene fikk da si noe om hva de opplevde hadde vært særlig nyttig for dem i kurset. Tema som kom frem i denne gjennomgangen var både knyttet til konkrete begreper og innsikter, men også generelle betraktninger om kurset som helhet.

Konkrete begreper og metaforer som ble trukket frem som spesielt nyttige og lærerike var begrepet haimusikk som relaterer seg til egne følelsesreaksjoner, og mantraet «større,

sterkere, klokere god» som relaterer seg til det å se seg selv utenfra i møte med barna, for eksempel i forbindelse med grensesetting.

De mer generelle tilbakemeldingene handlet om at kurset hadde bidratt til at de forsto barnas følelser bedre, at de opplevde å ha fått flere verktøy, at man raskere klarer å reparere når noe har gått galt, og en generell forståelse av hva som skjer mellom mennesker. I forbindelse med avslutningen tok veilederne opp en tavle hvor foreldrene i starten av kurset hadde notert sine mål før oppstart. Ved gjennomgangen av disse svarte alle foreldrene at de opplevde at kurset hadde hatt en positiv virkning på disse områdene. Eksempler på disse målsettingene var ønsket om å få nye verktøy i foreldreskapet, kunne jobbe med grenser og kontakt mellom seg og barnet. En forelder hadde vært opptatt av redselen ved å håndtere konflikter. En annen forelder trakk frem ønsket om å håndtere barna bedre, se seg selv gjennom barnas øyne og gi dem mer forutsigbarhet.

Observasjonen i gruppen viste hvordan foreldre kan delta og støtte hverandre i en gruppeprosess. Innholdet i kurset ble drøftet, og foreldrene kom med egne innspill, spørsmål og tema både til veilederne og til de andre foreldrene. Gruppen var relativt liten, og det var lagt opp til noen flere ganger enn det som ligger til kursets åtte kapitler. Dette peker mot en tilpasning som gjøres for foreldre som er i en særlig krevende situasjon, og en vilje til å tilpasse opplegget etter forholdene. De to veilederne delte til dels personlige erfaringer, og relaterte innholdet i kurset til både egenopplevde situasjoner, og tok tak i opplevelsene til deltakerne. Diskusjonen i gruppen ga inntrykk av åpenhet og at det ikke var et fokus på rett og galt. I diskusjoner hvor foreldre kunne påpeke utfordringer, vonde opplevelser etc. var veilederne mest opptatt av at forelderen skulle ta i bruk verktøyene i kurset for å komme videre mot en løsning. Veilederne ga i liten grad råd til foreldrene om hva de burde tenke eller gjøre, men bidro til refleksjon, undring og utforskning av ulike problemstillinger. Det kunne være med å stille oppfølgingsspørsmål, eller å komme med anerkjennende kommentarer når foreldre delte sine erfaringer. Oppsummeringen viste frem viktige områder hvor foreldrene opplevde at de hadde lært noe viktig og relevant i sin egen hverdag. Det vi ikke får kunnskap om i en slik observasjon er hvordan foreldre i ettertid kan bruke kunnskapen fra kurset.

5. Barnevernansattes erfaringer med bruk av COS-P

Dette kapitlet bygger på intervjuene med ansatte i barneverntjenestene. Vi gjennomførte både gruppe- og individuelle intervjuer, og det er til sammen 14 intervjuer med ansatte som ligger til grunn for denne delen av rapporten. Intervjuene med ansatte i barnevernet ble gjort med både saksbehandlere og ansatte i tiltaksteam og ressursteam. Det betyr at de ansattes utgangspunkt for å snakke om COS-P var noe ulikt. Det varierte også i stor grad hvilken kunnskap og erfaring de ansatte hadde med kurset.

Målsetting og målgruppe

I denne studien har vi undersøkt de ansattes forståelse av målgruppen for COS-P som barnevernstiltak og vi har undersøkt målsettingen med tiltaket. Spørsmålet om målsetting og målgruppe er spørsmål som henger tett sammen. De ansatte kom inn på forhold som de tenker er særlig viktig hvis de skal vurdere å sette inn COS-P som hjelpetiltak. Ett av disse forholdene var foreldrenes motivasjon og vilje til å delta i kurset, og for å ta imot hjelp.

Men de som får COS-P det er vel de som kanskje ofte ikke bare har behov, men lyst til å ha noe hjelp, lyst til å få noen verktøy. (...) så må da ha en viss vilje til å gjennomføre det sjøl, og mange ønsker det jo. Jeg har et par foreldrepar som står og tripper på trappa vår liksom.

Kurset oppleves som en god innfallsport, et nyttig verktøy og et utgangspunkt for å jobbe dypere. En saksbehandler i en barneverntjeneste sier at hun mener de som har motivasjon, og vil ha kurset, kan få mye ut av det, og vil klare å opprettholde det.

Dem som nyttiggjør seg det. De kommer med en glød og snakker veldig varmt om dette her og hva de har snakka om, og hva de har lært og hva de har sett. Så de bruker det jo mer i praksis, og har på en måte sett lyset sier de. Så du ser det underveis i prosessen da, at de er veldig fornøyde med kurset og hva de lærer og de verktøya de får da.

Det gikk også frem i flere av intervjuene at foreldrene må kunne tilegne seg innholdet; være kognitivt sterke og ha god refleksjonskompetanse. En ansatt som var COS-P veileder sa at når saksbehandlerne foreslo COS-P for en forelder var det viktig at de tenkte over nettopp dette.

Så tenker jeg at de må tenke at dette er kognitivt sterke foreldre som skal ha denne metoden. Som kan overføre fra refleksjon til praksis. Og kanskje også særlig fordi de foreldrene jeg jobber med, og liker å jobbe med, er for de dårligst fungerende foreldrene. Og da er det sånn at jeg har tenkt at det ikke er den helt passende metoden for dem.

COS-P vurderes som et nyttig kurs når foreldrene trenger å øke sin kunnskap og forståelse om barns signaler og behov. De sakene hvor COS-P vurderes, er saker hvor barnevernet anser det som viktig å jobbe med samspill mellom foreldre og barn, og deres tilknytning.

Det er nok litt ulikt, men det er jo ofte når man tenker at det er foreldre som er i behov av å øke sin kunnskap og forståelse da, om barns signaler og behov, om på en måte det å møte barna sine på en god måte følelsesmessig. Og gi dem en trygg og stabil omsorgsbasis.

Målet er, slik de uttrykker det, at foreldrene skal lære å se seg selv bedre, bli tryggere i rollen og på den måten forstå barnet innenfra og seg selv utenfra, som denne ansatte formidlet: «Altså å forstå hvilket behov barnet har, skjønne seg litt mer på hva som foregår inne i barnet, men også samtidig se seg selv utenfra». I flere av intervjuene bruker de ansatte begrepet mentalisering om denne målsettingen. Det innebærer ikke nødvendigvis at dette begrepet brukes i møte med foreldrene.

En situasjon der COS-P fremstår som et mulig tiltak er i saker hvor det er konflikter mellom foreldre, og hvor COS-P kan være med på å synliggjøre barnets perspektiv. Målet er ifølge denne ansatte å styrke foreldrene, så de kan stå støtt i hvordan de skal møte ungene. «I hvert fall i foreldrekonfliktsaker, det å prøve å gi foreldrene barnet sitt perspektiv på hvordan det er å stå i det her. Hvordan det er å være liten, eller stor da for så vidt.»

I flere av intervjuene med ansatte kom det frem at foreldrenes deltakelse i kurset også kunne gi ansatte mye viktig informasjon i en tidlig fase i barnevernets arbeid. De formidlet at COS-P kunne benyttes for å finne ut hvordan foreldrene fungerer, hva de strever med, og deres mulighet for refleksjon. Det å møtes gjennom COS-P veiledning kunne skape tillit, og det kunne være en inngangsport til å få kontakt og etablere en relasjon til familien, slik det

ble formidlet av en av de ansatte: «Det er en start for å etablere et felles språk, felles forståelse. Normalisering og generalisering er nyttige elementer. De oppdager gjerne hva de strever med selv». På den måten vises det til at foreldrenes deltakelse i COS-P kan gi grunnlag for andre tiltak og videre kontakt med barnevernet. Buk av COS-P i tiltakssaker kunne, slik en annen formidlet det, gi nyttig informasjon om hvordan det var hensiktsmessig å jobbe med familien:

Jeg syns at det kan gi en fin innfallsvinkel til hvor du skal legge tiltaksløpet også. (...) Her må vi kanskje jobbe med egen, altså foreldrestil og historie, sånn dypere. Eller så kan man liksom, ja, her traff det veldig, og du merker at dette har de inne på en måte, da kan du legge løpet litt annerledes da.

Slik det fremgår av dette eksempelet kunne en del av målsettingen med COS-P være å utforske familiens behov, fungering, og vurdere videre løp i tiltaksarbeidet.

Oppsummert peker de ansatte på at målgruppen for tiltaket er foreldre som er motiverte for å lære og som er i stand til å tilegne seg kunnskapen. Samtidig kan kurset brukes for å utforske dette, og for å planlegge videre arbeid med en familie.

COS-P for foreldre med minoritetsbakgrunn

På spørsmål om foreldre med minoritetsbakgrunn og bruken av COS-P var det nokså stor variasjon i de ansattes erfaringer. Mens noen ansatte fortalte at de var skeptiske til å la foreldre med minoritetsbakgrunn gå gjennom COS-P kurset, hadde andre positive erfaringer. En utfordring, som kom frem, var bruken av tolk. Her ble det særlig pekt på at man mister noe av kommunikasjonen med foreldrene når man snakker via en tolk. Det ble også trukket frem at man trengte tolker som kjenner til COS-P, noe som ofte var vanskelig å finne.

Ved ett barnevernkontor hadde de ansatte god erfaring med bruk av kulturtolk i foreldreveiledning. Dette er en person som kunne bistå de ansatte i barnevernet med å forstå foreldrenes kulturelle bakgrunn, avklare misforståelser og bidra til å øke forståelsen mellom de ansatte og foreldrene. De hadde også brukt filmene som følger med COS-P på ulike språk. I disse tilfellene kunne for eksempel foreldrene se filmene og høre kommentarene på sitt eget språk, mens refleksjonene i etterkant av filmene foregikk på

norsk og ved hjelp av tolk. Noen ansatte fortalte om utfordringer med bruk av tolk da det ikke oppleves som trygt for foreldrene å bruke en tolk med samme landbakgrunn som en selv. Opplevelsen av skam og redselen for sladder i enkelte miljøer kunne dermed gjøre at foreldrene motsa seg tolking, noe som dermed gikk ut over muligheten til å gjennomføre kurset.

Noen ansatte formidlet en bekymring for at innholdet i COS-P er preget av vestlig kultur og metaforbruk. Begreper og metaforer kan være spesielt vanskelig for eksempel hvis de tas bokstavelig. «Varme hender», eller «å fylle føleleseskoppen» var eksempler som de ansatte trakk fram som metaforer som kunne være vanskelig å forstå. I tillegg kan foreldre med minoritetsbakgrunn ha vokst opp med andre foreldrestiler og kjønnsroller enn det som er normen i en norsk kontekst. Målet om å oppnå et felles språk og redskaper man kan bruke i flere sammenhenger ble slik vanskelig.

I flere intervjuer kom det frem at de ansatte hadde erfart at det var vanskelig å snakke med foreldrene om følelser og barns behov på en måte som ga gjenkjennelse og økt forståelse. Utfordringer med språk handler også om hvordan man er vant til å snakke om følelser.

Men det er jo utfordrende fordi at det å snakke om og jobbe med eget følelsesliv, barnas følelsesliv og sånn, det er for mange kulturer veldig fremmed. Så det er nok en av grunnene til at det tar mye lengre tid. Fordi de må bli kjent med den måten å forstå barna sine på da. Som er nytt for mange av dem da.

De ansatte pekte også på utfordringer med å finne et felles grunnlag å snakke ut fra. I noen tilfeller opplever de ansatte at oppfatninger av hva et godt foreldreskap skiller seg fra normer i Norge, noe som gjør det krevende å finne et felles utgangspunkt å snakke ut fra.

Og da er det på en måte. Det sitter så dypt. De har vokst opp sånn sjøl, de foreldrene, at det sitter så dypt at jeg nesten må jobbe på et plan hvor vi bare avtaler at sånn er det på en måte. Og sånn er det i Norge. Og sånn er godt for barn, eller sånn er bra for barn sånn utviklingsmessig og trygghetsmessig. Men de forstår det ikke sånn inne i hjertet sitt. De kjenner det ikke. Det blir mer sånn tillært.

Ved bruk av tolk, og i familier hvor man må jobbe mye med å etablere en felles forståelse, tok kurset gjerne mye lengre tid enn de åtte gangene som er rammen for kurset. De ansatte pekte også på at i familiene med minoritetsbakgrunn var det særlig viktig med oppfølging i hjemmet for å kunne hjelpe dem med å oversette kunnskapen til praktisk handling.

Og så har jeg jo sett at ja, man har gått et kurs og man har fått gode tilbakemeldinger og en god forståelse av kurset. Men når man kommer hjem og skal praktisere det, så kan det bli litt vanskelig. For man har en annen oppvekst, man har en annen bagasje med seg. Så da blir det vanskelig å bruke det hjemme. Så man trenger kanskje noe oppfølging i etterkant når man har gått et sånt kurs for å bruke det mer praktisk.

I flere av intervjuene beskrev de ansatte hvordan de jobbet for å finne gode begreper og måter å forklare innholdet i kurset på som gjorde at foreldrene kunne forstå. Disse tilpasningene kunne også gjøre det vanskelig å gjennomføre kurset i gruppe. I flere situasjoner ble det da vurdert som mer hensiktsmessig å gjennomføre det individuelt eller i par.

Det ble også trukket frem at flere av minoritetsforeldrene de ansatte var i kontakt med levde i krevende livssituasjoner, flere hadde erfaringer med flukt og krig, var i en sosioøkonomisk vanskelig situasjon, noe som kan gjøre det vanskelig å gjennomføre et foreldreveiledningskurs. Løsningen ble for eksempel at man la opp til «skreddersøm» av veiledningen hvor man hentet deler av ulike metoder, og tilpasset det til foreldrenes situasjon.

For den oppveksten foreldrene hadde, de levde jo i krig, så de visste jo ikke på en måte om de overlevde dagen. Det ble jo så helt krasj på en måte.... Og da kan man jo nesten tenke at man kan bli litt krenkende ikke sant. For de COS-P temaene passet jo ikke i det hele tatt. Det var jo andre deler i COS som passa fint, men akkurat den biten passa ikke.

Som vi ser av intervjuene, var det litt ulike erfaringer med hvordan de vurderte at COS-P veiledning fungerte i møte med minoritetsforeldre. Om veiledningen fungerer etter hensikten ser ut til å henge sammen med om man får til god kommunikasjon og et felles

forståelsesgrunnlag. For å oppnå dette, tilpasset de noen ganger kurset, og de brukte lengre tid på begreper og konkretiseringer.

COS-P for foreldre med kognitive vansker

De ansatte vi intervjuet pekte på at COS-P setter høye krav til det å klare å se seg selv utenfra og til å forstå andres posisjoner. Som følge av dette var det flere som mente at COS-P kunne være mindre egnet for mennesker med kognitive vansker. De ansatte formidlet også at det ikke nødvendigvis var avklart om noen hadde kognitive vansker eller hadde en diagnose. Det kunne være vanskelig å vurdere hva kognitive vansker er, eventuelt når man skal si at det er det som er problemet. De ansatte pekte for eksempel på at hvis man lever med stort stress, traumer fra egen barndom, en svært krevende og kompleks livssituasjon, vil det påvirke ens mulighet til å ta inn ny kunnskap og dermed vil et veiledningsopplegg som COS-P være krevende å gjennomføre.

Og det kan være stressmomenter, så handler det kanskje ikke så mye om kurset i seg selv, eller om det vi skal kalle metoder eller metodikk. Det handler mer om at det er mange ting som foregår i familien. Det er mange stressfaktorer, det er mange sårbarhetsfaktorer, så ja, det er vanskelig å gi noe klart svar da.

I slike tilfeller må kurset tilpasses og forenkles, og kunnskapen må formidles på en konkret måte.

Jeg liker ikke å si denne gruppa foreldre, men de foreldrene som strever med en eller annen form for redusert kognitiv kapasitet. Da handler det ofte om det med mentalisering da. Og det er derfor vi kanskje ofte må være så konkrete. Noen av de vanlige verktøya, som vi bruker, fungerer ikke så godt. Fordi at å klare å leve seg inn i barna og se seg selv utenfra, det kan være litt komplisert rett og slett. (...) Og så tenker jeg på hvordan vi også merker det i samtaler.... at det ofte handler om å bli overveldet av informasjon. Sånn at det å få med seg hva de er med på kan gå litt sånn ... Det blir for mye og man må snakke enkelt og gi så lite informasjon om gangen som mulig. Kjenne på om det er sånn at de trenger hjelp til å få med seg hva de er med på.

Noen av de ansatte fortalte om erfaringer med at deltakere ikke hang med i grupper, og at man dermed måtte gjennomføre kurset individuelt i stedet. I en annen situasjon fortalte

ansatte om et par som først deltok i gruppe, men som de så vurderte at heller burde ta kurset som par. Dette hang sammen med at paret tok stor plass i gruppen og delte mange erfaringer ufiltrert. Det kunne for eksempel dreie seg om å fortelle mye fra egne erfaringer, noe som både tok tid og fokus bort fra fremdriften i kurset. Dette kunne også ha en negativ innvirkning på nytten av kurset for de andre deltakerne.

De ansatte trakk frem at enkelte foreldre har problemer med å skjønne språket i COS-P. Bruken av metaforer som for eksempel haimusikk var vanskelig å forklare, men også begreper som å reflektere, eller samspill kan være vanskelig å forstå for enkelte.

Altså det er vanskelig for de som kanskje har veldig svak kognitiv forståelse. De som scorer i nedre sjiktet, de får det ikke til. De skjønner ikke det med haimusikk. De leter etter musikk på Spotify ikke sant. Det har skjedd.

Ansatte fortalte i intervjuet hva de gjør for å hjelpe foreldrene til å forstå, og at det ikke minst var veldig viktig å være bevisst på at ikke alt er like lett å forstå for alle.

Men vi må være nøye underveis med å utdype og forklare og grave ut. Det er det veldig viktig for meg å være bevisst på, at vi ikke må ta det for gitt at de forstår.

De ansatte trekker frem andre programmer som PYC³ og ABC⁴ og «på gulvet»⁵ som bedre egnet til personer med svakere kognitiv fungering. Det er også ofte behov for å jobbe veldig konkret i faktiske situasjoner, og gjerne ved bruk av film.

Jeg har jo noen foreldre som er såpass kognitivt svake at vi som veiledere må endre kanskje måten å veilede på da. At vi må kanskje snakke eller veilede på en annen måte enn vi gjør med andre foreldre. Og da funker jo ikke COS-P eller EFT (emosjonsfokusert terapi) en må bare tenke litt annerledes rett og slett.

³ PYC: Parenting Young Children, se pyc.no

⁴ ABC: Attachment and Biobehavioral Catch-up Intervention

⁵ «På gulvet»: <https://www.pagulvet.no/> Et verktøy for å styrke foreldrenes forståelse for barnets behov

Foreldres inngang til kurset

De ansatte trekker frem at COS-P er et anerkjent og til dels kjent kurs for mange foreldre. Ettersom det er et kurs som tilbys på ulike arenaer, for eksempel helsestasjonen og i barnehagen, er det festet lite stigma til kurset slik de ansatte erfarer det. Mange foreldre, også de som ikke er i kontakt med barnevernet, kan delta på et COS-P kurs, og dermed forstås det ikke nødvendigvis som et tiltak i barnevernet.

En del foreldre kan kjenne at det er ikke så stigmatiserende å ha COS-P kurs. Altså det at de kan si at de går på kurs i barnevernet er litt lettere kanskje til slektninger og venner og sånn. At jeg går på et kurs og jeg får et diplom til og med, eller et lite kursbevis. (...) De pleier også å si noe om at dette får de på helsestasjonen, dette kan du få andre steder og vi har det også her.

Samtidig finnes det utfordringer ved å tilby veiledning som hjelpetiltak i barnevernets regi. Noen ansatte fortalte at de ofte møtte foreldre som var usikre og redde, og hadde lite kjennskap til barnevernssystemet. Dermed måtte veilederne jobbe mye med å trygge foreldrene før de starter med selve kurset. De ansatte tematiserte også graden av frivillighet i tiltaket når det blir gitt innenfor rammene av en barnevernssak.

Og da kan en jo komme opp i en problemstilling hvor jeg for eksempel anbefaler en veiledningsperiode til. Foreldrene ønsker ikke, og så kan barneverntjenesten si; hvis det ikke fortsetter så avslutter vi med bekymring. Og da kan jeg nå diskutere hvor mye frivillig den neste veiledningsperioden er.

En annen veileder peker på at utgangspunktet for foreldrene kan være krevende og at de kan være overveldet av mange følelser når de skal ta imot tiltak fra barnevernet:

Jeg må vurdere om foreldrene er klare til å starte opp kurset, eller om de trenger litt mer tid før de begynner å dempe sinnet og skammen og de følelsene de kjenner på fordi de må ta imot hjelpetiltak fra oss da. Men, jeg har hele spekteret- noen mener det bare er ungen som er håpløs.

Erfaringene de ansatte her forteller om viser at de oppfatter foreldrenes holdninger og forståelse av problemene som viktige for at COS-P kurset skal ha en positiv virkning. Foreldrene bør være klare for å motta denne typen kurs, ha en åpen og interessert holdning, og må ha et ønske om å jobbe med seg selv i kurset.

Gjennomføring av COS-P

Det varierte i de ulike kommunene hvem som gjennomførte veiledningen. I noen av barneverntjenestene jobbet det mange saksbehandlere som hadde COS-P sertifisering. Dermed kunne COS-P veiledningen gjennomføres av saksbehandlere, og de kunne også bruke terminologien inn i ulike sammenhenger i møte med foreldrene. I andre tjenester var det ressurs- og familieteam eller tiltaksteam som gjorde selve veiledningen når en familie hadde fått vedtak om COS-P-. Ansatte i et tiltaksteam forklarte at de jobbet etter henvisninger fra saksbehandlerne med en tiltaksplan hvor det defineres noen målsettinger. COS-P kunne da være et mulig program som kunne brukes for å oppnå de målsettingene som står i tiltaksplanen.

I intervjuene kom det frem ulike syn på måten COS-P ble gjennomført på, og av hvem. En saksbehandler trakk fram at i store kompliserte saker var det lurt at tiltaket ble gjennomført av noen andre enn saksbehandler. Men når det gjaldt COS-P mente hun at det var store fordeler med å kunne gjennomføre veiledningen selv.

Det blir jo litt sånn da at når du har COS-P sjøl da, så får du på en måte vært med i prosessen på en helt annet møte, siden du skal jobbe videre etterpå så vet du liksom, eller du eier det på en måte bedre sjøl. Jeg hadde en mor som kom til kapittel 4 og hadde uttrykt det cos-relaterte; «å, jeg visste ikke at jeg var så viktig for gutten min». Og «jeg skulle gjerne ha vært der da det skjedde».

COS-P veiledere som jobber i tiltaksteam kan på sin side oppleve at de får bestillinger med mange delmål, og at de må jobbe for å rydde og finne ut hvor de skal begynne. Det er ikke alltid de opplever at foreldre er klare for å begynne med et COS-P kurs selv om det ligger i tiltaksplanen. Samarbeidet mellom saksbehandlere og veiledere i tiltaksteam fremstår som

svært viktig her. Det fremgår også at kjennskapen til COS-P varierer mellom de ulike barnevernkontorene og mellom saksbehandlere og tiltaksteam.

I flere av intervjuene ble nytten av språket i COS-P trukket frem, og hvordan det kunne brukes som arbeidsverktøy på tvers av situasjoner og også i møte med andre etater og faggrupper. En ansatt i et tiltaksteam trakk fram nytten av å jobbe ut fra et tilknytningsperspektiv med hjelp av COS-P.

Det er et veldig godt språk der som er fullt mulig å bringe på de andre arenaene hvor også barn og unge treffer voksne. Og som hvor de er avhengig av at de voksne møter barn på en god måte. Så det er veldig fint utgangspunkt for å jobbe dypere, og det er fint å bruke det som forankring i forhold til tverrfaglig, tverretatlig og alt det der.

På denne måten kan COS-P være noe mer et program man bruker i møte med foreldre, i gruppe eller individuelt. Det er også et sett med begreper og perspektiver som man kan ta med seg inn i ulike deler av det barnevernfaglige arbeidet. Forutsetningen er at de ulike faggruppene kjenner programmet og språket som ligger i COS-P.

Gjennomføring i gruppe eller individuelt

COS-P kan gjennomføres både med foreldre i gruppe, og som individuelt tiltak, eller foreldrene kan få kurset som par. De ansatte påpeker at det er fordeler og ulemper med å ta kurset i gruppe. Noen tema er særlig krevende å snakke om i grupper. Det kan gjelde foreldrekonflikter, saker der det er mange ulike problemstillinger, og hvis gruppens deltakere har barn i ulik alder. Samtidig formidler de ansatte at det kan være mye omsorg og råd å få i en gruppe. Det er også annerledes for foreldre å få tilbakemelding fra en annen forelder enn av veilederen, noe som kan bidra til gode diskusjoner og utvekslinger av erfaringer.

Det er ikke så personlig i grupper, men mye omsorg i grupper og råd. Ofte ser vi at de også kan tåle mer av de andre enn de kan av oss. Har mange positive erfaringer med gode grupper. De kan være veldig ivaretagende og skape gode nettverk (...) I en gruppe kan man ikke gi rom for alt. Mange har en naturlig sperre, men noen er også mer ukritiske med hva de deler.

En ansatt i et ressursteam forteller at de vanligvis ikke gjennomfører COS-P kurs i grupper. Grunnen er at de opplever at et tilbud i gruppe ikke møter de behovene foreldrene har. De har det som en mulighet hvis de finner foreldre som kan passe godt sammen i en gruppe, men de har også noen erfaringer med at det kan være veldig utfordrende å gjennomføre.

Men vi har sett at når vi har satt opp grupper og noen faller fra, og noen har det ikke vært sjekka godt nok i forkant om de egner seg i en gruppe. For det er jo mange med mye strev.

Selv om enkelte barnevernskontor gjennomfører COS-P veiledning i gruppe er tendensen i intervjuene at man foretrekker å bruke kurset individuelt eller for foreldrepar. Det er krevende å sette sammen grupper som fungerer godt, og hvor man kan ivareta alle deltakerne på gode måter. Med individuelle opplegg står man friere i å tilpasse kurset til foreldrene situasjon. Noen trenger å dvele ved et kapittel, eller kombinere kurset med et hjemmebesøk.

Vi gjør alltid et grundig forarbeid før vi setter sammen en gruppe og vurderer om de passer til å delta i gruppe. Noen ganger har de en formening om dette selv. Dersom vi omrokerer på dette er det nok oftest at det går fra ønske om gruppe til at vi vurderer det som bedre med individuelt.

I en kommune forteller de ansatte at de bidrar til det forebyggende arbeidet med å kjøre COS-P kurs i grupper som er åpne for alle foreldre i kommunen. De har også grupper for foreldre som er innenfor barnevernssystemet. En av de ansatte peker på at hun nok heller ville ønske at gruppekursene først og fremst ble holdt i de forebyggende tjenestene, mens barnevernet kunne jobbe mer individuelt. Denne ansatte peker på spesielle behov som foreldre innenfor barnevernet kan ha, og som vanskeliggjør en god deltakelse i en gruppe.

Det blir da det klassiske, det å være i gruppe, det var lærerikt teoretisk, men «jeg gjør nå som jeg pleier», det endra fryktelig lite der hjemme. Og vi har i stor grad på nesten alle kurs vi kjører, særlig der det er mye utfordringer, så kobler vi på en familieveileder eller en miljøterapeut som jobber spesifikt med temaene omsatt hjemme.

Oppsummert kan vi se at de ansatte snakker om både fordeler og ulemper med å ha COS-P kurs i grupper. Grupper kan gi tilhørighet og bidra til utveksling av erfaringer mellom deltakerne. Samtidig ser de ansatte utfordringer med å klare å sette sammen gode grupper med foreldre som ofte har store utfordringer. Disse foreldrene kan også trenge mer individuell oppfølging enn det som er mulig innenfor et gruppeopplegg.

Tilpasning i gjennomføringen av kurset

I flere av intervjuene forteller de ansatte om hvordan de tilpasser COS-P veiledningen til den enkelte forelder eller familie. Her forteller de om de ulike måtene de kan organisere veiledningen på, for eksempel i grupper, individuelle løp, par, og ofte i kombinasjon med miljøterapi og/eller parterapi.

I intervjuene beskrev de ansatte hvordan de gjerne kombinerte COS-P kurset med andre metoder og virkemidler. De ansatte beskrev hvordan de kunne jobbe eklektisk med å bygge på elementer fra ulike metoder, og ta med seg forståelsen fra COS-P inn i andre situasjoner og dvele ved enkelte tema der de opplevde det var mest formålstjenlig. Det kunne både dreie seg om å bruke lengre tid på enkelte kapitler, eller å hoppe over noen deler. En ansatt kalte det hun gjorde for «MarteCos»; altså en kombinasjon av metodikken brukt i MarteMeo og i COS-P. I Marte Meo brukes film og visuelle bilder av samspill som utgangspunkt for å styrke samspillet mellom foreldre og barn⁶. Her forklarte veilederen hvordan hun brukte film på hjemmebesøk, og at hun brukte begrepene fra COS-P når de snakket om det de så sammen på film etterpå.

Jeg filmer foreldre og barn og viser det til dem. Og så kan du, ut fra filmen snakke om hvor er barnet ditt nå? Hvor på sirkelen, hva er det barnet trenger her, og sånn. Og vise det enda mer tydelig til foreldrene, jobbe med filmene da. Blir litt mer.. det blir deres liksom.

En veileder i et tiltaksteam forklarte at muligheten til fleksibilitet var noe av det hun syntes var styrken i COS-P.

⁶ www.martemeo.no

Fordi du kan tilpasse litt nivået til foreldrene, du trenger jo ikke, altså du følger opplegget, men du bruker mer tid. Du går litt mer inn i det for hvert kapittel kanskje. Hvis du skal være veldig sånn stringent og si at man må bare følge den metodikken slavisk så tror jeg det er vanskelig. I mange barnevernssaker er ting så omfattende og komplekst. Du kan ikke si at jeg har satt inn COS-P og så blir alt bra etterpå.

Og så har vi vel en veldig sånn eklektisk, er det ikke det det så fint heter, tilnærming til det da. At inn i der kan vi putte ganske mye. (...) Jeg tenker at det er litt sånn blanding. Litt familierapi, og så er det litt familiesamtaler, og så er det litt COS inne i der og litt «tuning in to teens» og så er vi noen traumesensitive, altså det er litt sånn...

I flere av intervjuene ble det formidlet en forståelse av at COS-P ikke kunne gis som eneste tiltak til foreldre, særlig i saker hvor foreldrene hadde vansker med omsorgsrollen og i kompliserte sammensatte saker. COS-P kan likevel forstås som en brikke i et større apparat rundt foreldrene slik denne ansatte påpeker:

(...) Altså COS er et kjempenyttig verktøy og lett å komme i gang med. Har møtt på større utfordringer etter hvert, for det er jo ting som trigger disse foreldrene, og de tingene som har med det å gjøre i forhold til sensitivitet og forsvar og sånn, det krever mere jobbing igjen, men jeg tror selve kurset alene, det er veldig ofte at ikke det er nok i seg selv. For det handler om å jobbe parallelt med mange ting og tenke systemisk rundt det. Men det er et kjempegodt verktøy å bruke i den prosessen da.

I en kommune hvor flere av de ansatte både i og utenfor barnevernet hadde COS-P sertifisering fortalte veiledere i et ressursteam at selv om ikke alle familiene hadde COS-P som uttalt tiltak i tiltaksplanen sin var det mange som fikk deler av dette tiltaket likevel.

Så jeg tenker at det er litt sånn, jeg vet ikke hvor mange som får liksom COS-P, hele kapittelet eller alle åtte kapitlene på en måte, men at man bruker elementer både av det og av traumesensitivt, det vi har med oss. Det tror jeg alle på en måte får et lite dypp av da.

Flere ansatte påpekte at det var viktig å få til besøk i hjemmet etter kurset for å kunne si noe om hvilken virkning kurset hadde hatt, gjerne også med samtaler med barna. De ønsket seg mer oppfølging i hjemmet ved hjelp av miljøterapeuter. De ansatte viste til at selv om

foreldrene kunne ha fått en «a-ha- opplevelse» her og nå, ville det være viktig å holde forståelsen ved like, og også koble innholdet i kurset tettere til konkrete erfaringer i hjemmet. I en barneverntjeneste jobbet det miljøterapeuter, som selv hadde COS-P opplæring, hjemme hos familiene. Det at miljøterapeutene hadde god kjennskap til kurset anså de som en stor fordel.

Apropos det med felles språk, det er mye lettere da. Å jobbe for miljøterapeuter inn i hjemmet ellers blir så vagt, eller det kan bli vagt, det kan lett bli veldig omfattende og lite målbart. Men når man har COS'en som felles utgangspunkt får man jobba mye mer presist.

Som vi ser er det flere ansatte som trekker frem at COS-P inngår som en del av et større tiltaksarbeid, og at man gjerne jobber med å tilpasse bruken av programmet slik at det passer for den situasjonen familien eller forelderen befinner seg i.

Vurdering av virkning

De ansatte fortalte at det er vanskelig å skulle si noe entydig om virkningen av COS-P. Selv om de ikke kan være sikre på om COS-P har en bestemt virkning i en familie, er det flere områder de trekker frem som betydningsfulle i bruken av COS-P. Nyttene av begrepene og metaforene i kurset trekkes gjerne frem som særlig positive. De ansatte opplever det som gode begreper som kan brukes også utenfor kurset, for eksempel ved hjemmebesøk.

Kurset er utformet med filmer som man ser sammen og diskuterer. I Norge har det i tillegg til kurs-filmene blitt utviklet filmer på nettsiden «FolkOm»⁷ som blir brukt aktivt i kursene. Disse mente de ansatte var gode fordi de nettopp konkretiserte innholdet i kurset og satte dem inn i konkrete situasjoner. Det vurderte de også som bra at kurset kan streames på flere språk.

De ansatte formidler at kurset har potensiale til å skape rask endring, særlig med tett oppfølging i tillegg. Da kan kurset virke motiverende for foreldrene og gi dem en mestringsfølelse. Kurset har en tydelig begynnelse og slutt, det gjør det «spiselig» og overkommelig for foreldrene å gjennomføre.

⁷ <https://www.folkom.no/a-vaere-forelder>

COS-P oppleves som et godt kurs når man skal jobbe med regulering av følelser både for foreldre og barn. Det kan for eksempel handle om at foreldre kan lære hvordan de møter barna sine «nede på sirkelen» hvordan de kan dele dårlige følelser, og være sammen om det. Innholdet i kurset synliggjør barns behov, trykker foreldrene, og hjelper dem med å se sammenhenger med egen oppvekst ifølge de ansatte. Selv om barna ikke inngår direkte i veiledningen, er mye av formålet rettet mot barnas utvikling og hvordan de blir møtt av sine foreldre. En ansatt i en barneverntjeneste sier hun har til gode å møte en som sier at COS-P ikke er relevant i det hele tatt. Alle kan finne noe i det, og nyttiggjøre seg innholdet. «Og jeg tenker det er jo, ja det er nyttig for alle da, uavhengig av strev eller ikke strev på en måte. Det er noe med liksom, det er satt i et godt system da.»

En veileder i et tiltaksteam trekker frem at noe av det som er bra med COS-P er at det gir en mulighet for å identifisere områder man bør jobbe med, noe som gir håp til foreldrene og får dem til å se muligheter i stedet for bare problemer. Kurset kan bli et sted å starte for å lete etter hva som kan fungere.

Og da er det straks mye mer håp, mye mer fokus på hva vi kan få til, til tross for at dette ser ganske krevende og vanskelig og mørkt ut da. Fordi barnevernssaker er jo ganske kaotiske og tilsynelatende ganske, det ser veldig Så blir det ganske, de fleste ganske motløse i utgangspunktet. Men hvis du fokuserer på hvor man skal starte hen, i forhold til kommunikasjon, hva er det som gjør det vanskelig for meg i møte med disse tingene, så er det noe å begynne å jobbe med ganske kjapt.

Ifølge de ansatte er det mange foreldre som sier at de skulle ønske de hadde fått kurset tidligere. De ansatte peker også på behovet for å tilby COS-P på et tidlig stadium, og som et forebyggende tiltak for eksempel via barnehagen eller helsestasjon.

Min opplevelse i hvert fall er at de foreldrene som jeg har hatt på kurs, det er veldig mange som har sagt at det her skulle vi ha fått så mye tidligere. At de har fått en veldig mye bedre forståelse av seg selv som foreldre og barna sine behov.

Mange ansatte trekker frem nytten av begrepene som COS-P inneholder. De beskrives for eksempel som knagger eller redskaper, og at det utgjør et felles språk som kan anvendes i folks dagligliv etter at kurset er gjennomført.

Det jeg har opplevd med COS-P er jo at det er et ganske sånn greit forståelig språk for mange, og man hekter seg litt ved noen begreper (...). Og i perioden etter man har hatt COS-P kurset så er de ganske observante på de i hverdagen. Og så er det klart, hvis man ikke holder det litt ved like, eller hvis man ikke bruker tid på å få snakka om dette her i etterkant, så faller det jo litt bort. Man trenger på en måte en påminnelse da, tenker jeg.

Her kobles nytten av innholdet i kurset til behovet for oppfølging som mange av de ansatte peker på. Det peker også på noen av utfordringene med å skulle vurdere virkningen av COS-P som hjelpetiltak i barnevernet, da konteksten for kurset, og den oppfølgingen foreldrene får, ansees som viktig. Muligheten barnevernsansatte har til å følge opp foreldrene underveis og etter kurset varierer naturlig nok, og henger sammen med andre vedtak i familien.

Hvordan vurdere virkning over tid?

For kunne vurdere om veiledningen har ført til en endring, er det mange som trekker frem behovet for hjemmebesøk. For å kunne vurdere om foreldrene har endret praksis, formidler de at det er nødvendig med samspillsobservasjoner med foreldre og barn. Det er det vanskelig å gjøre i grupper. De ansatte peker her på behovet for videre oppfølging, og at tiltaket ikke kan forstås og vurderes isolert.

Ja, da tenker jeg at en kan for eksempel før man begynner med tiltaket, så kan man gjøre en MIM, en samspillsobservasjon som er noen oppgaver som en skal utøve. Og så kan de få COS-P. Og så kunne vi gjort enten MIM ved avslutning. Og det er jo mange x-faktorer her da, andre ting i livet. De har gjort det en gang før så kanskje det er derfor de gjør det bedre andre gang, altså skjønner du?

En familieveileder forteller at hun ikke ser nytten av å gjøre COS-P bare på kontoret og så ikke følge opp hjemme. For å kunne si noe om tiltaket har hatt en effekt for familien, og ikke minst for barnet, må hun være tett på familien i hjemmesituasjonen.

Hvis jeg bare satt her og gjorde COS-P så ville jeg jo ikke visst noe om det kom til nytte for barnet. For det er det jeg mener vi må sjekke. (...) for barnet skal jo også ha muligheten til å si, hvordan funker dette tiltaket for deg, og hvis de ikke kan si det så må vi jo se det.

Et annet forhold de ansatte formidler, er at foreldrene kan forstå innholdet i teorien, men ikke klare å oversette det til praksis.

Ja, og så tenker jeg at det er litt sånn du sier, at noen ganger kan jeg liksom oppleve at foreldre kan snakke på en måte som gjør at jeg tenker at nå har de fått det med seg. Så kan jeg se på samspill og tenke at oi, det har de egentlig ikke. Sånn at det er en veldig vanskelig balanse. Jeg har spesielt en sak nå hvor mor kan teorien godt og kan gjenfortelle meg det og snakke om det på en måte som gjør at jeg blir litt sånn forledet til å tro at her har hun fått det med seg. Og så er det ikke sånn i virkeligheten. Så det gjør det også komplisert fordi man hele tiden må ha blikket også på samspillet underveis da.

En COS-P veileder forteller at hun merker en endring på foreldrene etter at kurset er gjennomført. Hun opplever at foreldrene blir styrket i rollen. I en del saker har de valgt å avslutte barnevernssaken etter at kurset er gjennomført. Slik sett formidler hun stort sett positive erfaringer med å gjennomføre COS-P. Erfaringen hennes med hjemmebesøk og oppfølging etter COS-P kurset er imidlertid at det varierer i hvilken grad foreldrene har tatt innholdet til seg og bruker det. Når hun har snakket med barna har de ofte svart at de ikke merker noen endring. Disse erfaringene peker også mot et behov for å følge opp familier som har tatt COS-P kurs, både for å kunne vurdere endring, og for å hjelpe foreldrene til å sette innholdet i kurset inn i en praktisk kontekst. For foreldre som har mange utfordringer og kompliserte livssituasjoner vil lærdommen fra COS-P ikke alltid kunne få den plass og oppmerksomhet i hverdagen som trengs for å kunne bidra til endring.

Utfordringer og begrensninger

På spørsmål om utfordringer eller mangler ved kurset peker de ansatte på at det er vanskelig å nå de foreldrene som strever mest relasjonelt. Det er også krevende i situasjoner der det er store konflikter i familien, og hvor barna er store. Det går frem i mange av intervjuene at de ansatte mener COS-P kurset passer best for foreldre til små barn, og at det i liten grad egner seg for foreldre med tenåringer. Som tidligere nevnt er COS-P utviklet som et

forebyggende psykoedukativt program, og innholdet er i stor grad rettet mot barn under 12 år. Hvis man likevel ønsker å bruke programmet for foreldre med eldre barn, krever dette mer oversettelsesarbeid, noe som ikke alltid er like enkelt.

I noen tilfeller opplevde saksbehandleren at foreldrene tilegnet seg språket i kurset, men at det ikke førte til noen endring. De peker på at kurset ikke er nok i seg selv, og at mange faktorer har betydning. COS-P forutsetter en viss refleksjonsevne, og det kan bli for abstrakt for enkelte foreldre. I tilfeller hvor foreldrene ønsker mer konkrete råd vil ikke opplegget i COS-P treffe.

På den mer kritiske siden ble det trukket frem at filmene som følger kurset er gammelmodige og er fra en vestlig (amerikansk) kontekst. Mye av innholdet er rettet mot foreldre til små barn, og flere av de ansatte trakk frem at de kunne ønske seg filmer som tematiserte også de eldre barnas situasjoner. Her forteller de ansatte også om hvordan de jobber for å oversette og forklare innholdet i kurset slik at det kan passe til foreldre i ulike livssituasjoner.

Et mål i kurset er å heve foreldrenes forståelse av seg selv og sin egen oppvekst. For foreldre som selv har hatt en vanskelig oppvekst kan dette være særlig krevende. «Når man kommer til kapittel tre, og det er mye sånn følelser, og å by på egen historie så... der kan det være en knekk.» En ansatt trakk frem at teksten i manualen kan være tøff å snakke om med foreldre som selv har opplevd omsorgssvikt. Det gjaldt særlig en sekvens hvor det vektlegges at man som forelder ikke kan lære bort noe man ikke har opplevd selv. Det kan forstås som at har man opplevd omsorgssvikt er det vanskelig å gi god omsorg videre.

Men jeg syns kanskje at den teksten i manualen har en litt sånn deterministisk tanke på at, du kan ikke gi noe du ikke har lært selv. At den setningen blir sagt, og den syns jeg er veldig vond akkurat der. Så der må vi på en måte snu det til noe håpefullt.

Her trenger de ansatte ofte å jobbe ekstra med å hjelpe foreldrene til å forstå og oppleve mestring. I noen tilfeller må man også avbryte kurset hvis det blir for krevende for foreldrene å gjennomføre.

Kjønnsforskjeller

De ansatte vi intervjuet svarte at de mente COS-P var et kurs som både mødre og fedre hadde god nytte av. Der tema knyttet til kjønnsforskjeller kom opp var særlig i forbindelse med en erfaring av at noen deler av innholdet i kurset var mer utfordrende for fedre enn for mødre. Dette dreide seg spesielt om de delene som handlet om å snakke om egne og barnets følelser.

I hvert fall det med fedre det har vi snakket mye om i vår gruppe. Og noe av det som har vært tema er mye det emosjonsfokuset. Det å snakke om følelser, sette ord på følelser. At vi tenker at for noen fedre så viser de omsorg og varme på en litt annen måte enn sånn «nå ser jeg at du er lei deg, gutten min». (...) Jeg hadde en pappa her, sønnen hadde vært lei seg, en pappa med ikke så veldig mye ord. Det kommer ikke lange, store beskrivelser av hvordan ting henger sammen. Men litt sånn, ja, da hadde de satt seg på sofaen. Så hadde han tatt et pledd over ham, og de hadde drukket kakao. Og så var det ikke noe samtale eller dialog. Men vi tenkte jo at det kan hende at den gutten hadde følt like mye omsorg og varme.

En ansatt fortalte at hennes erfaring var at fedre kunne være mer kritiske i starten, men at de ble mer positive etter hvert.

Det handler om at, min erfaring er jo at motstanden er der i starten kanskje, og så blir de kjent med oss ikke sant. Og så byr vi og mye på eksempler. Vi legger veldig vekt på at det skal være trygt, at de skal kjenne det godt å være der og sånn. Så jeg syns den motstanden eller redselen for barnevernet, eller hva det nå handler om, den legger seg.

En mannlig ansatt hadde erfaringer med å kjøre COS-P kurs i gruppe hvor det bare var menn som deltok. Han fortalte at han har pleid å tematisere fokuset på følelser og sette det inn i en samfunnsmessig kontekst. Han har følt behov for å supplere med et perspektiv på at det finnes mange måter å være gode foreldre på, noe han mener er viktig å få formidlet til fedre som for eksempel har brukt mye tid og krefter på å være en god forelder, men som ikke har snakket om emosjonell omsorg.

Så jeg syns det er viktig å supplere litt. Da kan vi bli enige om at nå under kurset, den tiden det varer, så har vi fokus på emosjonell omsorg. Og så at vi kan si at det er det det handler

om her, men det fins så mye mer godt foreldreskap som handler om å ta vare på barnet, ha tak over hodet, mat på bordet, altså det er andre ting foreldre gjør som er viktig da.

Denne ansatte forteller videre hvordan han kan koble erfaringer fedre har til følelser på måter som gjør det relevant for dem. Det kan for eksempel dreie seg om hvordan de selv ble møtt som barn, og situasjoner de nå er i som fedre. Ifølge denne ansatte blir det viktig å relatere snakket om følelser til konkrete situasjoner.

Altså det handler ikke bare om dette å dille med, som noen av de foreldrene snakker om, det handler om tydelighet. Det er ikke bare følelser vi snakker om her. Vi snakker vel så mye om å finne en balanse da. I forhold til hva du er som forelder. En det sånn at, hvis det er sånn at du faller ned på den ene siden hvor det blir veldig hardt [ref. til dumphuske-metafor i COS-P hvor foreldre enten kan bli for harde eller for svake], så hvorfor blir det det? Og da snakker vi om følelser da.

Selv om de fleste vi intervjuet mente at både menn og kvinner kunne ha god nytte av COS-P, og at det ikke egentlig var noe de foreslo kun for en av foreldrene i en familie, var det også av og til utfordringer knyttet til fedres deltakelse. Perspektiver på følelser er spesielt sentralt i COS-P og de ansatte formidlet at noe av måten å kommunisere om følelser på i COS-P ikke alltid traff fedrene like godt som mødrene.

6. Om COS-P fra mappegjennomgang

I analysen av mappene har vi studert ulike faser av tiltaksarbeidet; begrunnelse og målsettingen med tiltaket, gjennomføringen av tiltaket, evaluering av tiltak og om det har hatt ønsket virkning. I denne gjennomgangen har vi sett på de sakene der det har vært vedtak om at foreldrene skulle gjennomføre COS-P kurs. Denne gjennomgangen dreier seg om 17 familier som hadde mottatt COS-P. 13 av familiene hadde hatt kontakt med barnevernet i 0-5 år, og to mellom 5-10 år og to i over 10 år. Barnas alder varierte fra 0 til 10 år. Ni var i alderen 0-7 år. I 15 av familiene ble tiltaket gjennomført individuelt, og to i gruppe. Gjengivelsene fra mappene er utdrag fra forskernes beskrivelser, da vi av anonymitetshensyn ikke siterer mappene direkte.

Begrunnelse og målsetting for COS-P

I mappegjennomgangen er begrunnelser og målsettinger for å tilby foreldre COS-P som hjelpetiltak beskrevet. Disse peker i stor grad mot at målet er at tiltaket skal være tilknytningsfremmende, og det skal bidra til å etablere trygge relasjoner og emosjonell ivaretagelse av barnet. Det går også frem at det er et mål med kurset å bedre foreldrenes omsorgskompetanse, og at det skal styrke konkrete ferdigheter. Her pekes det blant annet på mentalisering og få kunnskap om følelser og reaksjoner i samspill med barnet. En målsetting er også at foreldrene får veiledning i foreldrerollen.

Et begrep som brukes av flere er «verktøy». Verktøy kan forstås som konkrete redskaper for eller måter å håndtere både barnas følelser og reaksjoner, men også egne. En begrunnelse for å bruke COS-P som hjelpetiltak var at foreldrene trengte hjelp til å lære å forstå sine egne følelser og reaksjoner. Et mål var at foreldrene ville kunne tilegne seg nye verktøy for å kunne opprettholde regler og grenser uten å måtte bruke konfrontasjon og sinne. Slik sett tematiseres grensesetting også som et mål for å gi COS-P kurs som hjelpetiltak.

I noen av sakene var målet også å ivareta barnas behov for et trygt oppvekstmiljø. I disse sakene vises det til foresattes bruk av vold, samt rusmisbruk og psykiske og fysiske helseplager. Det pekes på at foreldrene har ansvar for at det skal skje en endring, slik at

situasjonen til barna blir bedre, og at det vurderes at foreldreveiledning er et mulig middel for å nå det målet.

Gjennomføring

Det går frem i sakene at veiledningen har blitt gjennomført på litt ulike måter. Noen har gått gjennom de åtte kapitlene som ligger i kurset over noe lengre tid. Noen har gått over fra veiledning i gruppe til individuell veiledning. I noen tilfeller har foreldrene fått elementer av COS-P i veiledning, men ikke gjennomført kurset i sin helhet. I ett tilfelle står det for eksempel at foreldrene har et veiledningstiltak med elementer av COS-P, med mye fokus på grensesetting. Dette kan tyde på at veilederen har trukket ut deler av COS-P kurset som anses som mest viktig i den bestemte saken. Gjennomføring knyttes tett opp mot hensikten med tiltaket, som i denne sekvensen fra en sak: Foreldrene inviteres til å utforske egne vansker i relasjonen til barnet, ta ansvar for egen omsorgsrolle og hvordan "reparere" negative samspillssekvenser.

I noen av sakene står det beskrevet hvordan man i kurset har jobbet med eksempler, egne opplevelser, og hvordan foreldre sammen med veilederen har reflektert over sin egen omsorgspraksis og sine egne erfaringer fra egen oppvekst. I noen av sakene beskrives foreldrene som aktive, og peker på positive effekter av deltakelsen i kurset.

I en sak skriver saksbehandleren at barnevernet satte i verk COS-P kurs, foreldrene gjennomførte, men de klarte ikke å implementere veiledningen i praksis. Dette tyder da på at barnevernet har hatt en oppfølging av foreldrene der de ikke har sett den endringen de mente at COS-P ville kunne bidra til.

Medvirkning

Det går det frem av mappene at selv om barna ikke er aktive deltakere i COS-P er det noe som saksbehandlerne i barnevernet har drøftet med dem i flere sammenhenger. Barna medvirker da gjennom samtaler. Generelt beskrives samarbeidet med familiene som godt i disse sekvensene, selv om det også går frem at godt samarbeid ikke alltid betyr at man klarer å skape endring i en familie. I en sak går det frem at barnevernet anbefalte COS-P for en forelder som ikke selv ønsket å motta veiledning. Denne forelder gjennomførte deler av kurset, men det ble avsluttet da forelder ikke lengre samtykket til oppfølging og tiltak fra

barnevernet. Metoder og tilpasninger som barnevernet foreslo ble avslått av forelderen, og dermed ble ikke gjennomføringen av kurset fullstendig.

Vurdering av virkning COS-P individuelt

Vurderingen av virkning kom frem både gjennom dokumenter i saken der familiens synspunkter var notert og barnevernets vurdering. I tillegg gjorde forskerne som gjennomgikk mappene en vurdering av virkning.

Barnevernets vurdering av virkning

Det varierer hvilken virkning COS-P har i de ulike sakene. De sakene hvor barnevernets saksbehandlere vurderer COS-P til å ha en positiv virkning, vektlegger de at foreldrene har fått verktøy til å møte barnet på en bedre måte. I en sak skriver kontaktpersonen at COS-P har bidratt til at moren forstår mer av samspillet med barnet. Det har gitt moren noen redskaper til å møte barnet på andre måter som ivaretar barnet bedre enn tidligere. I en annen sak hadde veiledningen handlet mye grensesetting. Her skriver kontaktpersonen at moren har lært hvordan hun kan møte barnets behov på sirkelen. Det vises til at denne forelderen hadde egne erfaringer med seg fra barndommen som påvirket måten hun satte grenser på, men at hun nå hadde forstått at hun måtte gi barnet mer frihet og inkludere barnet i avgjørelser. I saken går det også frem at barnet har fortalt at hun opplever at samværet med moren fungerer langt bedre enn tidligere og at moren tar mer ansvar for relasjonen dem imellom. Det vises til at veilederen, som hadde gjennomført COS-P, vurderer at moren hadde fått mer innsikt og forståelse for hva som er barnets behov og hvordan hun kan ivareta dem.

I noen av sakene vises det til at det kun var deler av COS-P programmet som traff eller var nyttig. I noen av mappene går det frem at det var krevende å snakke om følelser. Da det er en sentral del av kurset, gjorde det gjennomføringen vanskelig.

I et par av sakene går det frem av saksdokumentene at COS-P ikke traff. Dette begrunnes bl.a. med at forelderen var redd for å vise frem utfordringer i relasjon til barnet. I et annet eksempel vises det til at forelderen opplevde den tette oppfølgingen som påtrengende og slitsom. I de tilfellene hvor COS-P har vært prøvd, men ikke gjennomført, eller hvor

forelderen har motsatt seg deltakelse har det ikke vært grunnlag for å vurdere virkningen av kurset.

Forskernes vurderinger av virkning

I gjennomgangen av mappene kunne forskerne også skrive sin vurdering av hvordan de oppfattet virkningen av tiltaket etter å ha lest dokumentene i mappene. I flere av sakene ble det vurdert at kurset hadde bidratt til en positiv endring. Det nevnes for eksempel at deltakelse i COS-P veiledning hadde hjulpet i forhold til sinnemestring og gitt foreldrene redskaper for å møte konfliktfylte relasjoner. Eksempelvis skrives det om en familie:

Det virker som relasjonen mellom jenta og moren er mindre konfliktfylt. Moren ser mer jentas behov og møter henne mindre autoritært og mer på hennes følelser.

I en annen situasjon viser forskeren til at moren har blitt usikker på hvordan barnevernet vil bruke de opplysningene som kommer frem i kurset om henne, opplysninger som omhandler hennes egen oppvekst og hennes krevende livssituasjon. I noen situasjoner viser forskerne til at det er vanskelig å vurdere tiltakets virkning:

Det er vanskelig å svare ja eller nei på om tiltaket har hatt en god virkning, for det kan jo hende de har tilegnet seg noe av veiledningen, til tross for at det beskrives at det kan virke som de ikke helt forstår eller tar det til seg.

Forskerne peker også på at det er vanskelig å vurdere effekten av kurset når det ikke har vært gjennomført etter planen, eller forelderen ikke har ønsket veiledning. I en familie beskrives det som usikkert om det er veiledningen som ikke treffer, eller om foreldrene har andre utfordringer som gjør at de ikke klarer å gå inn i veiledningen, og at det virker som de har store par-problemer og en kaotisk tilværelse. COS-P har også foregått i kombinasjon med andre hjelpetiltak, og det er da vanskelig å vurdere hvilken effekt det enkelte tiltak har hatt.

Oppsummert går det frem av mappegjennomgangen at COS-P settes inn som tiltak for å øke foreldrenes forståelse og kunnskap om betydningen av hvordan de møter barna og håndterer egne følelser slik at barnets omsorgssituasjon blir bedre. I noen saker kommer det

frem at foreldrene særlig trenger å jobbe med grensesetting, og med å finne andre måter å handle på overfor barna i tilfeller hvor det blir brukt vold. I flere av sakene ser også kurset ut til å bidra til endring på de områdene som har vært målsettingen for tiltaket. Det er samtidig eksempler på at det er mer usikkert om tiltaket bidrar til en tilsiktet endring. Beskrivelsene i mappene gir innblikk i hvordan de ansatte i barnevernet tilpasser gjennomføringen av COS-P, for eksempel ved å tilby individuell oppfølging istedenfor gruppeveiledning. Det går også frem at de bruker deler av kursets innhold, eller avslutter tiltaket hvis de ser at det ikke fungerer hensiktsmessig. Gjennomføringen av tiltaket ser dermed ut til ha en fleksibel tilnærming, og at tiltaket tilpasses den enkelte familie.

7. Oppsummerende drøfting

I den oppsummerende drøftingen tar vi utgangspunkt i prosjektets overordnede hovedproblemstillinger som omhandler virkning og målgruppe for tiltakene, samt innhold og gjennomføring. Spørsmålene drøftes i lys av tidligere forskning og empiri fra de ulike datakildene i prosjektet.

Virkning av COS-P

Spørsmålet om virkninger av barnevernets hjelpetiltak er komplisert, da det ofte er komplekse saker hvor det er vanskelig å si noe entydig om sammenhengen mellom problem og løsning, innsats og utfall da det er en rekke faktorer som påvirker en families liv og som dermed vil påvirke utfall av et tiltak over tid. I tillegg har de fleste barn med hjelpetiltak flere tiltak samtidig, noe både tidligere studier (Christiansen et al., 2015) og denne har vist. Dette gjør at det kan være vanskelig å identifisere hvilke tiltak som har hvilken virkning. Det er derfor viktig å minne om at de enkelte tiltakene også må ses i en helhetlig sammenheng.

Både foreldre og ansatte i barnevernet viste til positive erfaringer med å bruke COS-P som foreldreveiledningsprogram i barnevernet. Begge gruppene formidlet at COS-P bidrar til å øke forståelsen for relasjoner, følelser, og at begrepene som inngår i kurset er nyttige. Begreper og metaforer som brukes og læres i kurset trekkes frem både som konkrete, anvendelige og overførbare. Foreldre formidler at verktøyene de lærer om oppleves som nyttige, og at de bidrar til at de kan møte barna på bedre måter enn tidligere. Disse erfaringene kan peke i retning av at COS-P kan bidra til å gjøre foreldrene mer bevisst sin egen rolle og sin egen atferd som forelder. I gjennomgangen av mappene var det både eksempler på at kurset bidro til en økt forståelse for egen foreldreatferd, og at barn formidlet at relasjonen til forelderen var bedre. Det var imidlertid også eksempler på at kurset ikke hadde en ønsket virkning.

De positive erfaringene foreldre og ansatte trekker frem med kurset samsvarer med funn fra flere av de norske studiene vi har omtalt i litteraturgjennomgangen: Helle et al. (2017) fant at COS-P var et nyttig program for terapeutene som brukte det, der de mente det omsatte kompleks teori på en lettfattelig og begripelig måte. Boris et al. (2020) pekte på at COS-P

viste gode evalueringer. Skilbred & Havnen (2017) fant at foreldre opplevde COS-P veiledning som nyttig, både i form av konkrete råd og som mer reflekterende veiledning, mens Michelet og Klevan (2020) fant at foreldre opplevde økt mestring i foreldrerollen ved å ta kurset, og økt bevissthet rundt egen rolle. Imidlertid har heller ikke disse studiene sett på virkningen for barna.

Å delta på et COS-P kurs synes å gi forholdsvis rask endring noe som igjen kan oppleves som motiverende for foreldrene. COS-P tilbys i mange ulike settinger, og er kjent for mange foreldre for eksempel gjennom helsestasjon og barnehage. Det innebærer, slik ansatte og foreldre formidler, at det kan oppleves som mindre stigmatiserende og dermed lettere å delta. Det var imidlertid også eksempler i vår studie på at foreldrene ikke dro nytte av veiledningen. Det kunne handle om at COS-P ikke traff de behovene som foreldrene hadde, eller at foreldre ifølge barnevernsansatte opplevde den tette oppfølgingen som påtrengende og at de syntes det var vanskelig å vise frem utfordringer i relasjon til barnet. Det at kurset gis som et hjelpetiltak i barnevernet setter noen rammer som i seg selv kan være krevende i forholdet mellom veileder og forelder. Hvis foreldrene opplever at de blir vurdert og kontrollert, kan det hemme arbeidet med å få til god kommunikasjon og en felles forståelse. COS-P legger opp til en egenrefleksjon som i noen tilfeller kan åpne for utfordringer og opplevelser som er vonde og skamfulle. Kurset er i seg selv ikke ansett som stigmatiserende, men selve kontakten med barnevernet kan oppleves både stigmatiserende og skambelagt for foreldre. På den måten vil foreldreveiledning, som COS-P, ha et litt mer krevende utgangspunkt brukt i barnevernssammenheng, enn i andre sammenhenger som for eksempel helsestasjon og barnehage.

De internasjonale studiene som inngår i review-studien om bruk av COS-P (Gerds-Andresen, 2021) viser relativt begrenset effekt av kurset. Det var en hovedtendens til at foreldre generelt opplever redusert stress, økt selvbevissthet, økte foreldreferdigheter og økt forståelse av barns atferd, men studiene gir ikke grunnlag for å si noe om hvorvidt tilknytningen mellom barn og foreldre har økt, eller om barnas atferd endret seg. Hvorvidt endringene familiene gjennomgikk etter et COS-P kurs var store nok til å skape signifikante endringer for barnet problematiseres også i en studie med bruk av COS-P innenfor psykiatrien (Helle et al., 2017), og i studien til Zimmer-Gemeck et al. (2022) med sårbare

omsorgspersoner. De finner liten forskjell mellom test og kontrollgruppene selv om bruken av COS-P også opplevdes som meningsfull og bidro til noen endringer. Noen av erfaringene til foreldre med å være i gruppe tyder også på at det har betydning hvordan gruppene settes sammen. I flere tilfeller forteller ansatte om at de velger å gå over til et individuelt opplegg. Ansatte forteller også om hvordan de ser behovet for å kombinere innholdet i kurset med andre metoder og arbeidsmåter for å oppnå endring som følge av kurset.

Vår empiri viser at COS-P ofte blir iverksatt som tiltak parallelt med andre tiltak. COS-P var sjelden det eneste tiltaket. For mange foreldre, som kommer i kontakt med barnevernet, har problemene fått bygge seg opp over tid, og mange av familiene har sammensatte utfordringer. COS-P- kurset er laget som et forebyggende, psykoedukativt program og ikke ment å dekke omfattende problematikk. Vår studie indikerer, som tidligere studier, at COS-P kan bidra til endring på noen områder, men at programmet ikke nødvendigvis dekker det problemspekteret mange familier i barnevernet står overfor. Det kan også se ut til å ligge en slik forståelse til grunn, når familiene mottar flere tiltak fra barneverntjenesten i tillegg til COS-P.

Til tross for at de fleste foreldrene og ansatte i denne studien viser til at de opplever programmet som nyttig, er det vanskelig å si noe om i hvilken grad COS-P virker på lengre sikt. Gerdts-Andresen (2021) fant i fem av syv studier i sin kunnskapsoppsummering det hun kalte en «sleeper effekt»: at effekten av programmet så ut til å bli svakere på sikt. Foreldrene så ut til å gå tilbake til gamle mønstre etter en tid, til tross for kunnskapen de hadde fått gjennom kurset. Det fremgår av intervjuene med ansatte og i flere av foreldreintervjuene at det er behov for å følge opp foreldrene i hjemmet i ettertid. De ansatte la også vekt på at det er nødvendig for å kunne vurdere om kurset fører til endring i barnets omsorgssituasjon. Behovet for videre oppfølging etter at kursrekken er avsluttet er også noe som det vises til i flere studier (Gerdts-Andresen; 2021; Helle et al., 2017; Skilbred & Havnen, 2017).

COS-P fremstår som et kurs som kan være nyttig også for foreldre med tiltak i barnevernet. Det ser ut til å være et program som kan gi en økt forståelse for deler av foreldrerollen og betydningen av egen rolle i samspill med barna. Det er likevel også eksempler på at kurset

ikke treffer, og vurderingene fra mappegjennomgangen om virkning av tiltaket er blandede. De internasjonale studiene viser begrenset effekt av programmet. Det er få studier av virkningen av COS-P innenfor en barnevernkontekst generelt, og det er i liten grad studert om barnets omsorgssituasjon endres etter et slikt kurs i regi av barnevernet. Vi har derfor et for lite kunnskapsgrunnlag til å fastslå en bestemt virkning av COS-P for familier med tiltak fra barnevernet.

Målgruppe

Målgruppen for COS-P er, slik det fremgår av beskrivelsen av tiltaket, et tiltak for foreldre med barn i alderen 0-7 år. Det er ansett for å være mer effektivt desto tidligere man setter det inn. COS-P beskrives som et forebyggende foreldreveiledningsprogram som i utgangspunktet er utviklet for skolehelsetjenester, helsestasjoner og barnehager. For øvrig er det et program som er utviklet for familier der det ikke er noen kjent risiko for utvikling av tilknytningsvansker (Rye & Eng, 2021).

Vårt materiale viser at COS-P blir brukt som barnevernstiltak i sammenhenger der det er risiko for tilknytningsproblemer også til foreldre med eldre barn enn 7 år. Med andre ord i andre sammenhenger enn det det er utviklet for. Dette begrunnes i at modellen og innholdet i COS-P kan gi økt innsikt i samspill og følelser som kan fungere også for foreldre i andre situasjoner. De ansatte forklarer dette med at det er et kurs som det er forbundet lite stigma ved, og innholdet tematiserer grunnleggende menneskelige relasjoner som kan kobles til deltakernes ulike erfaringer. Andre studier viser at COS-P også benyttes overfor familier i utsatte livssituasjoner (bl.a. Cassidy et al., 2017; Helle et al., 2017; Perrett et al., 2015) eller overfor eldre barn (Horton & Murray, 2015). Bruk av COS-P utenfor skolehelsetjeneste og helsestasjon, som det opprinnelig var tenkt for, gjøres derfor i flere sammenhenger og synliggjør at en har funnet kurset nyttig også utenfor den opprinnelige målgruppen.

Det er imidlertid få studier om virkning av COS-P for familier i barnevernet. Flere av studiene relaterer seg til andre kontekster, og det å motta COS-P innenfor en barnevernkontekst kan innebære andre utfordringer. For foreldre som får COS-P gjennom barnevernet kan utgangspunktet for å lære og tilegne seg innholdet i kurset, samt overføre det til praksis,

være særlig krevende. Foreldrene vil ofte ha flere belastninger; en større andel er alene om omsorgsoppgaver, mange har lav sosioøkonomisk status med et krevende hverdagsstress og helsemessige utfordringer (bl.a. Christiansen et al., 2015; Drange et al. 2021; Fauske et al., 2017; Kojan & Storhaug, 2021; Lorentsen, 2021). Det kan gjøre det vanskelig å fokusere på innholdet i et foreldreveiledningskurs. De ansatte viser også til at foreldre som har mange belastninger i livet kan ha mindre kapasitet til å tilegne seg innholdet i kurset. Dette samsvarer med funnene til Michelet og Klevan (2020), som fant at COS-P krevde en kapasitet til å endre egne forestillinger om barnet. Mange foreldre som møter barnevernet har sammensatte problemer, som også kan gjøre at deres kapasitet til å endre egen forståelse og jobbe med egne følelser kan være vanskelig. Derfor er det viktig å være oppmerksom på at foreldrenes livssituasjon kan svekke deres kapasitet til å få utbytte av et COS-P kurs. Det innebærer at det er viktig å få et helhetlig bilde av utfordringene og ressursene i familiene før COS-P iverksettes.

Gjennom intervjuene kommer det frem at COS-P oppfattes både lett tilgjengelig, samtidig som kurset oppfattes krevende. Dette kan peke mot at innholdet i kurset formidles på en lett forståelig måte, og at COS-P tilgjengeliggjør og illustrerer forskning på en lettfattelig måte (Drozd et al., 2020). Samtidig forutsetter kurset at man klarer å se seg selv utenfra og forstå andres posisjoner. Det som fremheves blant de ansatte, når det gjelder målgruppe for COS-P, er at foreldrene bør være motiverte og ha kapasitet til å reflektere over samspillet mellom dem og barna. Og at de ansatte vurderer nøye når COS-P kan være hensiktsmessig.

Selv om kurset gir mening for mange foreldre, kan det også være utfordrende for enkelte. De ansatte peker bl.a. på misforståelser av metaforer, og at enkelte foreldre ikke klarer å overføre kunnskapen til konkrete situasjoner. Det kan f.eks. gjelde foreldre som har kognitive vansker. De ansatte pekte på at i hvilken grad veiledningen fungerte godt hang tett sammen med om de fikk til en god kommunikasjon og et felles forståelsesgrunnlag med foreldrene. I møte med foreldre som har kognitive vansker kan nettopp det felles forståelsesgrunnlaget være krevende å oppnå. Hvis mange av begrepene som brukes i kurset er ukjente for forelderene, vil de ansatte måtte bruke lengre tid på å forklare og konkretisere innholdet i kurset. Som flere ansatte nevnte ville de da heller anbefale andre programmer som kunne møte foreldrenes behov bedre. Flere anbefalte bl.a. programmet Parenting

young children (PYC) for foreldre med kognitive vansker. De ansatte tematiserte også at «kognitive vansker» ikke er en klart definert kategori, og at det var få foreldre som hadde en spesifikk diagnose relatert til kognitiv fungering.

Familier med minoritetsbakgrunn, var en annen gruppe der de ansatte viste til utfordringer vedrørende bruk av COS-P. Det gjaldt særlig når språket var en utfordring, men også det at innholdet i kurset bygger på en vestlig tenkning om tilknytning. Erfaringen med bruk av tolk var noe delt, men flere trakk frem at man måtte bruke mer tid for å oppnå en felles forståelse og relasjon når man måtte bruke tolk. I flere tilfeller trakk ansatte frem måter de tilpasset kurset på slik at det gikk an å benytte seg av ulike språk, for eksempel ved å ha en tolk som kjente til COS-P fra før. I tillegg til språkbarrierer var det ansatte som erfarte at for en del foreldre med minoritetsbakgrunn var det krevende å snakke om følelser og barns behov, da dette i liten grad var kjente forståelsesrammer for foreldrene. Metaforene i kurset oppleves som preget av vestlig kultur; som for eksempel referansen til filmen «Haisommer». Utfordringer med metaforbruk ble ikke bare koblet til foreldre med minoritetsbakgrunn, det kunne bli spesielt vanskelig hvis det også var stor avstand mellom de språklige og kulturelle kontekstene som foreldrene var vant med. Her forteller de ansatte om behovet for oversettelsesarbeid, for eksempel ved å finne andre metaforer, og ved å jobbe med konkretisering av de mer abstrakte delene av kurset. Det kunne også være minoritetsforeldre i svært vanskelige livssituasjoner som kom fra situasjoner preget av krig, flukt og fattigdom. I slike tilfeller var det ofte viktig å jobbe med andre utfordringer som foreldrene strevde med før de kunne gå inn på problemer knyttet til foreldreskapet.

Det var både fedre og mødre som deltok i kurset. I intervjuene med foreldre, både fedre og mødre, kom det ikke frem noen klare forskjeller som handlet om kjønn. Noen av de ansatte formidlet erfaringer med at fedre i mindre grad enn mødre er vant til å snakke om og reflektere rundt egne følelser. Dette kunne til tider by på utfordringer, særlig i oppstarten av et kurs, hvis fedrene uttrykket skepsis til kurset. Samtidig fortalte flere av fedrene om hvordan de mente kurset hadde lært dem mye om egne følelser og egen barndoms betydning for hvordan de handlet overfor egne barn. Og at det var forhold de ikke hadde vært seg bevisst på forhånd. I eksemplene de ansatte formidlet om hvordan de møtte disse

fedrene fremsto det som de la vekt på å vektlegge ulike måter å gi uttrykk for omsorg og nærhet på.

Flere eksempler fra denne studien kan peke i retning av at COS-P også egner seg for familier som mottar tiltaket fra barnevernet. Det er imidlertid også usikkert om det er et egnet tiltak overfor flere av familiene barnevernet har kontakt med. Det kan særlig gjelde foreldre i belastende livssituasjoner, foreldre med kognitive vansker og familier med en ikke vestlig kulturell bakgrunn. Det at virkningen av COS-P også er usikker, kan gi grunn til å vurdere nøye når det er hensiktsmessig å tilby dette tiltaket. Dette også i lys av tiltak i barnevernet kan oppleves belastende. Det er samtidig et poeng å ikke la være å benytte en tilnærming som oppleves som hjelpsom, slik også flere formidler at COS-P har vært.

Tilpasset bruk av COS-P

Både i gjennomgangen av mappene og i intervjuene med de ansatte kom det frem at barnevernet ofte tilpasset måten de gjennomførte COS-P på til de enkelte foreldrene. I noen tilfeller handlet det om å gå fra gruppeopplegg til individuelt opplegg. I andre situasjoner kunne det handle om at de brukte elementer fra COS-P sammen med andre tilnærminger i veiledningen. Ansatte forteller at de henter inn deler av kursopplegget i kombinasjon med for eksempel veiledningsmodellen Marte Meo.

En slik kombinasjon av tilnærminger beskrives i flere av de norske studiene om foreldreveiledning mer generelt der COS-P har inngått (Skilbred & Havnen, 2017; Sletten & Bjørkquist, 2021; Sletten & Ellingsen, 2020). Berntsen og Holgersen (2015) fant også en slik eklektisk tilnærming til bruk av programmet i sin studie. Skilbred og Havnen (2017) fant ikke at det var noen forskjell i foreldres opplevelse av veiledningen avhengig av tilnærming. Foreldrene var fornøyde med veiledningen generelt, og mente at det hadde ført til endringer både for dem selv og barnet, mens saksbehandlerne viste til noe mindre endringer enn foreldrene. Forfatterne formidler at det i barnevernet er bruk for et bredt spekter av råd og veiledningsformer, både når det gjelder form og innhold. Det var relasjonen som var avgjørende. Å tilpasse metoden kan være en måte å møte familien på deres behov som nettopp kan styrke en relasjon. Relasjonens betydning er vel kjent fra terapiforskning der forskere som for eksempel Wampold (2019) peker på relasjonens betydning for

måloppnåelse i et behandlingsforløp. Flere ansatte viste til at kurset kunne benyttes som ledd i etablering av tillit og kommunikasjon mellom ansatte og foreldre gjennom at et slikt kurs gir barnevernet en anledning til å komme tettere på familien og deres problematikk og til å bygge en relasjon. Dette kan forstås i lys av at kurset tilbyr et felles språk både mellom ansatte og foreldre (Sletten & Ellingsen, 2020).

Et kurs som COS-P kan vekke følelser og få frem personlige erfaringer som foreldre bærer på, og som de kanskje ikke selv er klar over. Flere foreldre snakket om hvordan de hadde fått økt bevissthet om egen barndom og egne barndomstraumer. I intervjuene med de ansatte formidlet de en bevissthet om de utfordringene kurset kunne ha for foreldrene, blant annet for foreldre som selv hadde opplevd omsorgssvikt. I noen tilfeller hadde ansatte kun brukt deler av kurset, eller jobbet for å oversette og bearbeide innholdet slik at det skulle være mindre belastende for foreldrene.

Problemet med manglende metodeetterlevelse kan imidlertid være at metoden er spesifikt tilpasset en målgruppe og at metoden er lagt opp på en bestemt måte for å kunne gi effekt. Rekkefølgen på de åtte kapitlene programmet bygger på er ikke tilfeldig, selv om programmet gir rom for å stoppe opp ved hvert kapittel. Dersom man avviker fra programmet, kan foreldrene miste helhetsforståelsen kurset er ment å gi. Et annet problem er at det blir vanskeligere å evaluere metoden dersom kun elementer av metoden anvendes (Drozd et al., 2020).

Kvalitetssikring

COS-P er lett tilgjengelig, både på grunn av den korte opplæringen som ikke setter krav om en bestemt fagbakgrunn for de som skal gjennomføre det, samt et overkommelig omfang på selve kurset for foreldrene. Dermed er det forholdsvis enkelt å benytte i mange ulike settinger. Det at det omtales som et kurs, og at det har en tydelig start og avslutning, kan gjøre det enklere å gå i gang med for foreldre som kommer i kontakt med barnevernet. Samtidig vil det også være en fare for at profesjonelle, som læres opp i kurset, ikke setter seg tilstrekkelig inn i det komplekse rammeverket kurset er utviklet fra. Dette pekes det også på i studien til Cooper og Coyne (2020). De fant at COS-P ikke ble brukt slik det var tiltenkt, og at de profesjonelle hadde behov for grundigere opplæring. Det kan da være en fare for at

kompleks problematikk og familier i vanskelige livssituasjoner mottar hjelp som fremstår som for «lett» og overfladisk. Som en kvalitetssikring av bruk av COS-P fremstår det dermed som viktig å sikre ansatte tilstrekkelig opplæring.

Vårt materiale tyder på at ansatte i barnevernet i stor grad reflekterer over hvem som best kan nyttiggjøre seg COS-P, og at COS-P kurs inngår som et av flere tiltak i arbeid med familier med sammensatte vansker. Som Zimmer-Gembeck et al. (2022) peker på kan COS-P være en start for foreldre i sårbare situasjoner når de skal tilnærme seg en grunnleggende forståelse av sin omsorgsrolle, relasjoner og barns behov. De peker også på at foreldre som er særlig sårbare kan trenge andre programmer hvor man har mulighet til å følge dem opp over tid, og jobbe med andre metoder enn det COS-P kan tilby.

Som denne og andre studier har pekt på, kan det være begrensninger i hvor egnet COS-P er for foreldre med kognitive vansker og minoritetsforeldre med en ikke vestlig kulturell bakgrunn. For å kvalitetssikre anvendelsen av tiltaket er det viktig å gjøre vurderinger av om foreldrenes livssituasjon, kognitive fungering og kulturelle bakgrunn tilsier at dette kurset er hensiktsmessig å gjennomføre. Det er også vår oppfatning at ansatte i barneverntjenestene gjør slike vurderinger.

Til tross for at både foreldre og ansatte formidler en positiv virkning av COS-P er de også usikre på om endringene varer over tid. Både foreldre og ansatte etterlyser mulighet for oppfølging i etterkant av et kurs. I en kvalitetssikring av tiltaket, kan det være hensiktsmessig å følge opp over tid også etter at programmet er gjennomført. Behovet for oppfølging over tid vises det også til i andre studier av barnevernets hjelpetiltak (bl.a. Christiansen et al., 2015; Helle et al., 2017). I barneverntjenester, hvor flere ansatte har kjennskap til innholdet i COS-P, har ansatte og foreldre i større grad mulighet til å bruke språklige og metaforiske virkemidler på tvers av ulike faser i tiltaksarbeidet.

For å gjøre en nødvendig kvalitetssikring ved bruk av COS-P er det viktig å gjøre individuelle vurderinger av den situasjonen foreldrene befinner seg i. Det vil ofte være behov for videre oppfølging av foreldrene etter et gjennomført kurs. Og det er nødvendig å sikre tilstrekkelig opplæring av ansatte, inkludert påfyll etter gjennomført opplæring.

Behov for videre forskning

Litteraturgjennomgangen viser at COS-P er lite studert innenfor en barnevernssammenheng. Vår studie gir et bidrag til utviklingen av kunnskap om bruk, gjennomføring og virkning av COS-P. Vi har likevel ikke grunnlag for å komme med entydige anbefalinger om bruk av COS-P som tiltak i barnevernet. Det er derfor behov for flere studier som kan se nærmere på betydningen av COS-P i en barnevernssammenheng og også virkning over tid for ulike målgrupper i barnevernet.

Gerds-Andresen (2021) viser til studier hvor man har begrunnet virkningen av COS-P med evalueringen av COS-I, ettersom begge programmer bygger på det samme teoretiske rammeverket. Det blir imidlertid stilt spørsmål ved om den virkningen kan forventes i alle sammenhenger, og om den er overførbart til familier med komplekse problemer, som ofte gjelder familier i kontakt med barnevernet. I hvilken grad gjennomføringen av COS-P fører til en endring for barnet er også lite utforsket.

I videre studier av COS-P vil en kombinasjon av kvantitative og kvalitative studier med et longitudinelt design være hensiktsmessige. Et forskningsdesign der en følger grupper av foreldre over tid og har oppfølgingssamtaler med foreldre, barn, COS-P veileder og kontaktpersoner i saker der COS-P har vært tiltak i barnevernets regi vil også kunne gi kunnskap om endringer i barnets omsorgssituasjon. Et slikt design vil videre kunne inkludere en forståelse av andre kontekstuelle faktorer som virker inn på barnets omsorgssituasjon.

Som denne studien har vist, gjennomføres COS-P både som et kurs i gruppe, individuelt, og som kombinasjoner, og elementer fra COS-P inngår i generelle veiledningstiltak. Dette fremstår som hensiktsmessige tilpasninger av tiltaket, men det gjør det samtidig vanskelig å evaluere virkningen av COS-P som tiltak. Hvordan tiltaket gis må også konkretiseres i fremtidige studier av COS-P.

Referanser

- Ainsworth, M.D.S, Blehar, M. Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment*. Lawrence Erlbaum.
- Backe-Hansen, E., Smette, I., & Vislie, C. (2017). *Kunnskapsoppsummering. Vold mot barn og systemsvikt*. Oslo Metropolitan University – OsloMet- NOVA
- Barnevernloven (1992). Lov om barneverntjenester av 17. juli nr. 100.
- Barnevernsloven (2021). Lov om barnevern av 18.6.2021 nr. 97.
- Berntsen, L.S. & Hølgersen, H. (2015). Entusiasme og gjenkjennelse – en kvalitativ studie av profesjonell og personlig endring etter opplæring i foreldreveiledningsmetoden Circle of Security parenting DVD. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 52 (2), 117-125.
- Boris, N.W., Brandtzæg, I. & Torsteinson, S. (2020). Hva virker for hvem: Noen avsluttende betraktninger om foreldreveiledning. *Psykologisk.no*.
- Brandtzæg, I., Torsteinsen, S. & Smith, L. (2019). *Barn og relasjonsbrudd*. Bind 2, Mikroseparasjoner. Fagbokforlaget.
- Bråten, B. og Sønsterudbråten, S. (2016). Foreldreveiledning- virker det? En kunnskapsstatus. Fafo-rapport 2016:29
- Cassidy, J., Brett, B. E., Gross, J. T., Stern, J. A., Martin, D. R., Mohr, J. J., & Woodhouse, S. S. (2017). Circle of Security–Parenting: A randomized controlled trial in Head Start. *Development and Psychopathology*, 29(2), 651-673.
- Christiansen, Ø. (2015). Hvilken hjelp til hvilke problemer? – en nærstudie av barnevernets hjelpetiltak. I Christiansen, Ø., Bakketeig, E., Skilbred, D., Madsen, C., Havnen, K. J. S., Aarland, K., & Backe-Hansen, E. *Forskningkunnskap om barnevernets hjelpetiltak*. Uni Research Helse, RKBU Vest.
- Christiansen, Ø., Bakketeig, E., Skilbred, D., Madsen, C., Havnen, K. J. S., Aarland, K., & Backe-Hansen, E. (2015). *Forskningkunnskap om barnevernets hjelpetiltak*. Uni Research Helse, RKBU Vest.
- Christiansen, Ø, Iversen, O, & Kojan, B.H. (2019). Beslutninger om plasseringer utenfor hjemmet. I Ø. Christiansen & B. Kojan (red.) *Beslutninger i barnevernet*. Universitetsforlaget.
- Cooper, D. A., & Coyne, J. (2020). Does knowing translate to doing? Practitioners' experiences of Circle of Security-Parenting (COS-P) training and implementation. *Infant Mental Health Journal*, 41(3), 393-410.
- Drange, N. E., Hernæs, Ø. M., Markussen, S., Oterholm, I., Raaum, O. & Slettebø, T. (2021). *Rapport fra delprosjekt 1: Beskrivelsende analyser – Barn og familier i barnevernet*. Frischsenteret.
- Drozd, F., Slinning, K, Nielsen, B. & Høstmælingen, A. (2020, 5. februar). Foreldreveiledning – hva virker for hvem? *Psykologisk.no*
- Drozd, F., Slinning, K, Nielsen, B. & Høstmælingen, A. (2020, 9. mars). Vi villeder ikke om foreldreveiledning. *Psykologisk.no*
- Fauske, H., Kvaran, I. og Lichtwarck, W. (2017). Hjelpetiltak i barnevernet. Komplekse problemer og usikre virkninger. *Fontene Forskning*. 10, 2, 45-58.

- Gerdts-Andresen, T. (2021). Circle of Security- Parenting: A systematic Review of Effectiveness When Using the Parent Training Programme with Multi- Problem Families. *Nordic Journal of Social Research* Vol.12(1) 1-26.
- Helle, J., Boonstra, M. J. O., Broch, K. R., Rød, B. I. & Vallestad, J. (2017). «En god sirkel». *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 55(6), 546-556.
- Helsetilsynet (2019). *Det å reise vasker øynene. Gjennomgang av 106 barnevernsaker*. Hentet fra: <https://www.helsetilsynet.no/presse/nyhetsarkiv/2019/gjennomgang-av-106-barnevernsaker-om-akuttiltak-eller-omsorgsovertakelse/>.
- Horton, E. & Murray, C. (2015). A quantitative exploratory evaluation of the circle of security-parenting program with mothers in residential substance-abuse treatment. *Infant mental health journal*, 36(3), 320-336.
- Kim, M., Woodhouse, S. S., & Dai, C. (2018). Learning to provide children with a secure base and a safe haven: The Circle of Security-Parenting (COS-P) group intervention. *Journal of clinical psychology*, 74(8), 1319-1332.
- Kohlhoff, J., Stein, M., Ha, M., & Mejaha, K. (2016). The circle of security parenting (COS-P) intervention: Pilot evaluation. *Australian Journal of Child and Family Health Nursing*, 13(1), 3-7.
- Kojan, B. H., & Storhaug, A. S. (2021). (red.) *Barnevern og sosioøkonomisk ulikhet - sammenhenger, forståelser og ansvar*. NTNU, Institutt for sosialt arbeid.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal akademisk.
- Lorentsen, A. B. (2021). *Hverdagslivsperspektiv i barnevernet? En kvalitativ studie av mødres erfarte hverdagsliv*. PhD avhandling UiT
- Marvin, Cooper, Hoffman & Powel (2002). The Circle of Security Project: Attachment-based intervention with caregiver-preschool child dyads. *Attachment & Human Development*, 4(1), 107-124.
- Maupin, A. N., Samuel, E. E., Nappi, S. M., Heath, J. M., & Smith, M. V. (2017). Disseminating a parenting intervention in the community: Experiences from a multi-site evaluation. *Journal of Child and Family Studies*, 26(11), 3079-3092.
- Michelet, C., & Klevan, T. (2020). Økt mestring og ro i hverdagen: En kvalitativ studie av foreldres erfaringer med å delta i veiledning i metoden Circle of Security-Parenting. *Fokus på familien*, 48(4), 252-271.
- Paulsen, V., Wendelborg, C., Riise, A., Berg, B., Tøssebro, J., & Caspersen, J. (2020). *Ettervern - en god overgang til voksenlivet? Helhetlig oppfølging av unge med barnevernerfaring*. NTNU Samfunnsforskning
- Pazzagli, C., Laghezza, L., Manaresi, F., Mazzeschi, C., & Powell, B. (2014). The circle of security parenting and parental conflict: A single case study. *Frontiers in Psychology*, 5, 887.
- Risholm Mothander, P., Furmark, C., & Neander, K. (2018). Adding "Circle of Security-Parenting" to treatment as usual in three Swedish infant mental health clinics. Effects on parents' internal representations and quality of parent-infant interaction. *Scandinavian journal of psychology*, 59(3), 262-272.

- Reay, R. E., Palfrey, N., Bragg, J., Kelly, M., Ringland, C., & Bungbrakearti, M. (2019). Clinician perspectives on the Circle of Security-Parenting (COS-P) program: A qualitative study. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 40(2), 242-254.
- Rittel, H. W., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy sciences*, 4(2), 155-169.
- Perrett, F., Spies, R. & Dolby, R. (2015). *Enhancing familial mental health through parental reflection and education. Circle of Security- parenting program* [conference presentation]. 16th International Mental Health Conference, Gold Coast, Australia. 13.-14. August 2015
- Rye, M. & Eng, H. (2021). Kunnskapsoppsummering og klassifisering av tiltaket Circle of Security (COS). *International- Parenting (COS-P)* (2.utg.). Ungsinn 1:1.
- Skilbred, D. & Havnen, K. J. S. (2015). Råd og veiledning som hjelpetiltak. I Christiansen, Ø., Bakketeig, E., Skilbred, D., Madsen, C., Havnen, K. J. S., Aarland, K., & Backe-Hansen, E. *Forskningkunnskap om barnevernets hjelpetiltak*. Uni Research Helse, RKBU Vest.
- Skilbred, D. & Havnen, K. J. S. (2017). Hvilke former for råd og veiledning trengs i barnevernet? *Norges barnevern*, 94(4), 238-253. doi:10/18261/issn1891-1838-2017-04-03.
- Sletten, M. S., & Bjørkquist, C. (2021). Professionals' tinkering with standardised tools: dynamics involving actors and tools in child welfare practices. *European Journal of Social Work*, 24(5), 749-760.
- Sletten, M. S., & Ellingsen, I. T. (2020). When standardization becomes the lens of professional practice in child welfare services. *Child & family social work*, 25(3), 714-722.
- Storhaug, A.S. & Kojan, B.H. (2017). Emergency out-of-home placements in Norway: Parent's experiences. *Child & Family Social Work*, 22 (4), s. 1407-1414.
- Wampold, B.E. (2019). *How does psychotherapy work? In the basics of psychotherapy: an introduction to theory and practice* (2. utg.) American Psychological Association.
- Zimmer-Gembeck, M. J., Rudolph, J., Edwards, E. J., Swan, K., Campbell, S. M., Hawes, T., & Webb, H. J. (2022). The circle of security parenting program (COS-P): a randomized controlled trial of a low intensity, individualized attachment-based program with at-risk caregivers. *Behavior Therapy*, 53(2), 208-223.

Vedlegg

Vedlegg 1 Intervjuguide leder/saksbehandler/kontaktperson i barneverntjenesten

Noen spørsmål vil være mer aktuelt til ledere, andre til saksbehandler/kontaktperson. Hvilke spørsmål som er aktuelle vil også avhenge av hvilke tiltak de har erfaring med.

Kjennetegn ved familier som mottar hjelpetiltak i barnevernet

- Hvilke problemer og utfordringer er vanlige i familiene som mottar hjelpetiltak, og hvilken alvorlighetsgrad har disse utfordringene?
- Er det noen grupper hvor dere møter større utfordringer i tiltaksarbeidet enn ellers?
- Hvilke hjelpetiltak er mest vanlige?
- Er det tiltak dere savner?

Innhold i og gjennomføring av tiltaksarbeidet

- Hva vil dere si er de mest brukte tiltakene i deres tjeneste, hvilken problematikk er disse rettet mot og hva er innholdet i dem?
- Hvordan besluttes det hvilke tiltak som skal iverksettes?
- Hvordan planlegger dere gjennomføring av tiltakene når de iverksettes?
- Hvordan jobber dere med tiltaksplaner og evaluering av tiltakene?
- Hvordan tilpasses tiltakene individuelt og hvordan ivaretas hjelpebehovet til familien helhetlig?
 - Er det noen familier/saker som krever en annen tilrettelegging eller tilnærming?
 - Stikkord: Kort botid i Norge/innvanderbakgrunn/kognitive vansker etc?
 - (Kultur)sensitivitet – hvordan tilrettelegges/tilpasses tiltak?
- Hvordan jobber dere med tverretattlig samarbeid?
- Kan dere si noe om tiltaksarbeid som barneverntjenesten selv følger opp og tiltaksarbeid dere henter inn eksternt? Hvordan fordeler internt og eksternt tiltaksarbeid seg?
- Er tiltakene omfattende nok?
- Hva kan dere si om omfang, varighet og forebyggende virkning av tiltaksarbeidet?

Medvirkning

- Hva kjennetegner tiltaksarbeid der man får til godt samarbeid?
- Hvordan jobber dere for å ivareta medvirkning i valg av tiltak, under oppfølgingen og etter tiltaksslutt?
- Hvordan jobber dere for å involvere både mødre, fedre og barna i hjelpetiltaket?

Virkning av tiltakene

- Hvordan jobber dere med evaluering av hjelpetiltakene?
- Hva er deres oppfatning av hva som virker?
- Hvordan oppfatter dere at familiene er fornøyde med hjelpen de har fått?
- Hvordan kan kvaliteten på tiltaksarbeidet bli bedre?
- Hvordan avsluttes tiltak?
 - Involvering av foreldre og barn/unge?
 - Informasjon til samarbeidspartnere som skole etc?

Hjelpetiltaksarbeid i minoritetsfamilier

- Hvilke tiltak er etter deres forståelse mest brukt i barnevernssaker der familien har minoritetsetnisk bakgrunn? Og hvilke behov adresserer disse tiltakene?
- Opplever dere å se andre behov hos barn og foreldre med minoritetsetnisk bakgrunn enn i familier med majoritetsetnisk bakgrunn, og i så fall hvilke?
- Har dere behov for/utviklet tiltaksapparat dere mener er tilpasset spesielle behov hos denne gruppen barn og foreldre? I så fall, hvilke og hva er begrunnelsene for et slikt tiltaksapparat?
- Jobbere/tenker dere annerledes i møte med minoritetsfamilier enn i møte med majoritetsfamilier? I så fall, hvordan?
- Hvordan jobber dere med tillits- og relasjonsbygging, og jobber dere med dette på en annen måte enn i møte med minoritetsetniske familier? I så fall, hvorfor, hvordan?

Kultur-, kjønn- og klasse-perspektiver

- Hva legger dere i begrepet kultursensitivitet? Hva med kulturkompetanse?
- Jobber dere opp mot rasisme og diskriminering, og i så fall på hvilken måte? (ev. hvorfor ikke?)
- Hvilke sosioøkonomiske og helsemessige situasjoner opplever dere at de minoritetsetniske familiene dere møter lever i?
- Ser dere likheter og ulikheter langs disse aksene (sosioøkonomisk og helsemessig) mellom minoritetsfamilier og majoritetsfamilier, hvilke?
- Hvilken betydning har kjønns- og likestillingsperspektiv i arbeidet med både minoritets- og majoritetsfamilier? Samarbeid med mødre og fedre?
- Opplever dere kommunikasjonsutfordringer i møte med minoritetsetniske familier, og i så fall hvordan arter disse seg? Hva med majoritetsetniske familier?
- Bruk av tolk

Hjelpetiltaksarbeid hvor foreldre har kognitive vansker

- Kan dere fortelle om arbeidet med foreldre med kognitive vansker? Et typisk eksempel?
- Hvilke utfordringer ser dere i familier hvor foreldrene har kognitive vansker?
- Er det hjelpetiltak som dere tenker er særlig egnet overfor foreldre med kognitive vansker?
- I hvilken grad brukes besøkshjem, støttekontakt, COS-P
- I hvilken grad jobbes det med nettverk overfor denne foreldregruppen?
- Hvordan tenker dere rundt tidsaspekt på tiltakene? Er det kortvarige/langvarige tiltak som iverksettes? Tenkes det annerledes rundt tidsaspektet når foreldrene har kognitive vansker?

Spesielt om samarbeid med fedre/mødre

- Involveres både mødre og fedre i barnevernets arbeid
- Er det spesielle hensyn/utfordringer i arbeidet med å involvere fedre, evt. involvere den barnet ikke bor hos?

Om konkrete tiltak (delprosjektene)

Spørsmålene vil ikke stilles til alle, men de som de er aktuelle for.

Pålagte hjelpetiltak

- Hvilken erfaring har dere med pålagte hjelpetiltak?
- Hvilke tiltak har vært pålagt? Hvordan har disse fungert?
- Hva kan identifiseres som utfordringer og begrensninger (strukturer, lovverk, praksis, ideologi og verdier) ved pålagte hjelpetiltak?
- Hvordan jobbes det med motivasjon hos foreldre/barn, og hvorvidt påvirker (opplevd) motivasjon hvordan tiltakene fungerer?
- Hvordan fungerer pålagte tiltak som retter seg mot unge med alvorlige atferdsvansker og/eller gjentatt kriminalitet? Og hvordan fungerer foreldrestøttende tiltak dersom det er motstand/ikke ønskelig fra ungdommen selv?
- Er det noen felleskjennetegn ved familienes situasjon og barnevernets arbeid (hvilke tiltak som har iverksatt og hvordan disse har fungert) før pålegg om hjelpetiltak vedtas?

Besøkshjem/støttekontakt

- I hvilke situasjoner settes brukes støttekontakt og besøkshjem? Var det andre tiltak som ble vurdert? Hvilke målsettinger er vanlige ved bruk av støttekontakt/besøkshjem?
- Kan du fortelle om en typisk situasjon der støttekontakt/besøkshjem ble brukt?
- Hvordan evalueres tiltaket? Oppnåa målsettingene?
- Hvordan rekrutteres støttekontakt/besøkshjem? Krav til faglige kvalifikasjoner?
- Godkjenningssprosess? Kvalitetssikring? Opplæring? Oppfølging?
- I hvilken grad brukes nettverk og slekt som besøkshjem/støttekontakt, evt. begrunnelse?
- Hva er fordelene og hva er utfordringene ved å inngå oppdragsavtaler med nært nettverk eller familiemedlemmer?
- Hvordan samarbeider barn/ungdom/foreldre og støttekontakt/besøkshjem?
- Hvordan opplever dere samarbeidet mellom saksbehandler- og besøkshjem/støttekontakt og barnet/familien?
- Anvendes det gruppetiltak (både besøkshjem/støttekontakt)? Hvilke erfaringer har dere med det?

Nettverksarbeid

- Hvordan arbeider dere med barn/unge/foreldres nettverk?
- Kartlegger dere nettverket og mulige støttende ressurser/belastninger for barn/unge/foreldre? Er det en del av undersøkelse/tiltak?
- Hvilke typer nettverkstiltak bruker dere? I hvilke situasjoner/problemer settes nettverkstiltak inn, med hvilken hensikt, og hvordan fungerer de? Hvilke faser i barnevernssaken?
- Er det tiltak barneverntjenesten utøver selv eller bruker dere eksterne nettverkstiltak? Hva er evt. begrunnelsene for å gjøre det selv, bruke eksterne, hva er erfaringene?
- I hvilken grad bidrar nettverksmobiliserende tiltak til måloppnåelse/endringer i barnets omsorgssituasjon slik saksbehandlere erfarer det?
- Er det spesielt dedikerte ansatte som driver nettverksmøter mm?

Cos-P

- I hvilken grad benytter dere COS-P veiledning barnevernskontor?
- Hvem gjennomfører COS-P veiledning? (ansatte ved BV eller eksterne veiledere, familieteam etc.?). Hva slags opplæring har de?
- I hvilke situasjoner bruker dere COS-P? Hva kjennetegner målgruppen for deltakelse i COS-P veiledning? Kan du fortelle om en typisk familie?
- Hva er målsetting ved å bruke COS-P, foreldre med minoritetsetnisk bakgrunn, foreldre med kognitive vansker?
- Hvordan gjennomføres vanligvis veiledningen (enkeltvis, parvis, grupper)
- Hvordan evalueres tiltaket, oppnås målsettingene?
- Hva er styrker og svakheter ved denne metodikken?
- Hva slags oppfølging får foreldre i etterkant av COS-P veiledning? (samhandler de profesjonelle der det er eksterne veiledere? Tas tematikk fra COS-P inn i samtaler med saksbehandler?)
- Hvordan ser dere på COS-P i forhold til andre foreldreveiledningstiltak?

Vedlegg 2 Intervjuguide foreldre

Hvilke spørsmål som stilles vil være avhengig av hvilke tiltak familien har hatt.

Erfaringer med hjelpetiltak

- Hva var etter deres syn grunnen til kontakten med barnevernet?
- Hvilke behov opplevde dere å ha, og hvordan opplevde dere at disse ble møtt?
- Hvilken informasjon fikk dere om barnevernet, hvilken hjelp de kunne gi og hvilke rettigheter dere hadde?
- Hvordan er samarbeidet med kontaktperson/saksbehandler?
- Hva slags hjelpetiltak fikk dere fra barnevernet?
- Opplevdes tiltaket som frivillig, ønsket, «frivillig tvang»?
- På hvilken måte ble dere involvert eller fikk påvirke hjelpen dere mottok? Arbeid med tiltaksplan?

- Kan dere fortelle om erfaringer knyttet til hjelpetiltaket (konkretisere ut ifra tiltaket) dere fikk?
 - Lenge nok?
- For lenge/for omfattende? Hva var hensikten med tiltaket?
- Hvor lenge varte tiltaket?
- Er du fornøyd/misfornøyd med tiltakene du har fått.
 - Opplever du at de bidrar til at situasjonen for deg/dere og barna blir bedre?
- Var det noe dere syns burde vært annerledes i møte med barnevernet?

Spørsmål til mødre/fedre

- I hvilken grad involveres du i diskusjoner med barnevernet om aktuelle hjelpetiltak?
- Opplever du at du og din partner/tidligere partner involveres i samme grad?
 - Har du eksempler på forskjeller/likheter
- Opplever du at barnevernet foreslår hjelpetiltak som er rettet både mot deg og din partner/tidligere partner? (be om eksempler/konkretiseringer eventuelle begrunnelser).
- Hva har betydning for deg i møte med barnevernet når aktuelle hjelpetiltak drøftes?
- Hvordan opplever du samarbeidet med barnevernet?

Pålagte hjelpetiltak

- Kan du fortelle om erfaringer med tiltaket?
- Hvordan var det å starte opp med noe du ikke var enig i. (evt. ungdommen ikke var enig i)
- Hvordan har det fungert, har det bidratt til endring av situasjonen?
- Hvordan er tiltaket evaluert?
- Hvordan har samarbeidet med barneverntjenesten vært?

Støttekontakt

- Hva var bakgrunnen for at barnet ditt/deres fikk støttekontakt? Hvordan opplevde du/dere at tiltaket støttekontakt ble iverksatt? Hva var hensikten med støttekontakten?
- Hvordan opplever du at barnets/ungdommen har det sammen med støttekontakten sin? Får du/dere vite hva de skal gjøre sammen/hva de har gjort sammen? Har dere kontakt ut over avtalte tidspunkt?
- Hvor lenge har det vart? Hvordan er det evaluert?
- Fungerer det etter hensikten?

Besøkshjem

- Hva var bakgrunnen for at barnet ditt/deres fikk besøkshjem? Hva tenker du om dette? Hvordan opplevde du/dere at tiltaket besøkshjem ble iverksatt?
- Hvordan tror du barnet/ungdommen opplever helgene i besøkshjemmet?
- Hvilken informasjon pleier du/dere å få fra besøkshjemmet om aktiviteter og/eller andre ting barnet er med på eller er opptatt av når det er der? Forteller barnet/ungdommen om hva de gjorde eller snakket om og/eller hvordan det har det i besøkshjemmet? Opplever du å få tilstrekkelig med informasjon?
- Hvordan opplever du samarbeidet med barnevernet? Har dere kontakt før eller etter besøkene?
- Opplever du at dine innspill blir tatt med i beslutninger vedrørende tiltakene?
- Hvor lenge har det vart? Hvordan er det evaluert?
- Fungerer besøkshjemmet etter hensikten?

Nettverksarbeid

- På hvilken måte har barnevernet fått innblikk i nettverket deres? (venner/familie som kan være ressurser for dere). (Tegnet/kartlagt nettverk, hatt nettverksmøte, spurt om involvering av nettverk)
- Har du erfaring med nettverksmøte/familieråd andre typer møter- undersøkelse/tiltak. Hva har vært bra/fungert dårlig i slike møter?
- Hva var bakgrunnen for at dere hadde nettverksmøte evt. andre nettverkstiltak? Hvordan opplevde du møtet og hvordan ble det som ble snakket om eller bestemt i møtet fulgt opp?
- Får du støtte i ditt nettverk (venner/familie/naboer), og kjenner barnevernet til dette?
- Har det å trekke inn nettverket bidratt til en bedre situasjon i deres familie? For deg/dere og eller barna? (har det påvirket barnas omsorgssituasjon?)

Erfaringer med rasisme og diskriminering

- Har dere opplevd noe som diskriminerende eller rasistisk i møte med barnevernet? I så fall, på hvilken måte? Hva skjedde?
- Hvordan synes dere barnevernet bør jobbe for å forhindre rasisme og diskriminering i møtet mellom det norske barnevernet og familier med innvandrer- og minoritetsetnisk bakgrunn?

Foreldreveiledning. For de som har fulgt COS-P

- Hvordan fikk du vite om COS-P?
 - kan du si noe om bakgrunnen for at du ble med i foreldreveiledningsprogrammet COS-P?
- Hva viste du om COS-P fra før?
- Har du erfaring fra foreldreveiledning i andre sammenhenger?
- Var du med i en gruppe, som par, eller var du til veiledning alene?
 - Hvorfor ble det slik. Var det en løsning du ønsket deg og i så fall hvorfor/hvorfor ikke?
- Hva tenkte du om å delta i COS-P på forhånd (utforske forventninger, forforståelse)
- Hvordan opplevde du det å delta underveis? (konkrete situasjoner, diskusjoner, tema som var interessante, lærerrike, provoserende, irrelevante)
 - Veilederens rolle
 - CD-en og kursmaterialet
 - Samtaler med andre foreldre, og/eller partner
 - Din egen deltakelse og hvordan du ble møtt
- Hva tenker du om innholdet i COS-P etter at du er ferdig med veiledningen
 - Har du nytte av noe av det dere diskuterte i ditt daglige liv? I så fall hva?
- Har du merket at det påvirker deg i møtet med dine barn? (eksempler). Har det bidratt til endring?

Vedlegg 3 Registreringsskjema barnevernsmappene

Dette er en oversikt over hovedspørsmålene vi brukte i kartlegging av arbeidet med hjelpetiltak i barnevernsmappene. Det ble benyttet et nettskjema, og det er vanskelig å gjengi. Her er temaene sammenfattet knyttet til hovedspørsmålene.

Bakgrunnsspørsmål

Kommunennummer

Hva heter du?

Befolkningsgrunnlag til tjenesten

Bakgrunnsinformasjon om barnet

- Kjønn
- Fødselsår for barnet
- Hvem bor barnet hos i det daglige?
- Hvis andre, hvem:
- Antall barn i husstand
- Hvor er barnet født?
- Hvor lenge har barnet vært i kontakt med barnevernet?

Saken er relevant for følgende målgruppe(r) i prosjektet

Har det vært brukt tolk med foresatte eller barnet?

Hvordan fungerte arbeidet med tolk?

Ta utgangspunkt i vedtak om hjelpetiltak for to år siden, følg saken videre

Tidspunkt for vedtak - måned/år

Hvilke vedtak er fattet?

Undersøkelserapport

Begrunnelse

Beskriv begrunnelsene for vedtaket

Begrunnelser relatert til barnet?

Begrunnelser relatert til foreldres omsorg?

Begrunnelser relatert til omliggende forhold (nettverk, familiemiljø et

Tiltak

Hvilke hjelpetiltak ble vedtatt?

Foreligger det tiltaksplan?

Samtykke/medvirkning

Er mor/far/barn involvert i arbeidet med tiltaksplanen?

Har mor/far/barn gitt samtykke?

Beskriv samarbeidet med foresatte (medvirkning og involvering)

Beskriv samarbeidet med barnet (medvirkning og involvering):

Samarbeid med andre tjenester

Hvilke andre tjenester samarbeides det med?

Er det ansvarsgruppemøter eller andre faste samarbeidsfora?

Hvordan deltar barneverntjenesten i ansvarsgruppa/samarbeidsfora?

Samarbeid med nettverk

Er det samarbeid med familienettverk?

Er det benyttet familieråd?

Gjennomføring av tiltaket

Beskriv hva som var målsettingen med tiltaket og hvordan tiltaket er gjennomført

Her var det avkrysningsmuligheter knyttet til konkrete tiltak og deretter oppfølgingsspørsmål knyttet til det tiltaket en hadde krysset av for. Tiltakene som ble oppgitt var:

De som prosjektet handlet om: COS-P individuelt, COS-P gruppe, besøkshjem/ressurshjem, støttekontakt/fritidskontakt/miljøarbeider/ressursperson og nettverkstiltak/nettverksarbeid (utenom familieråd)

I tillegg: MST, PMTO, FFT, ICDP, Marte Meo, råd og veiledning, miljøarbeider i hjemmet/hjemkonsulent, senter for foreldre og barn, barnehage, SFO, økonomisk støtte, familieråd, tilsyn og kontroll, ansvarsgruppe/samarbeidsgruppe, oppfølging i egen bolig, individuell plan og andre tiltak.

Evaluering

Er det dokumentert at barnevernet har gjort en evaluering av tiltaket?

Hvis det har vært evaluering, beskriv: Om det var møter, hvem var med

Hvilke vurderinger har barnevernet gjort ang. virkning av tiltaket?

Vurderer barnevernet at tiltaket hadde ønsket virkning?

Her ble det så videre spurt om virkning knyttet til tiltakskategoriene nevnt over og forskerens vurdering av om tiltakene hadde hatt ønskelig virkning.

Hva skjer videre?

Hva er begrunnelsen for videreføring av tiltak og for nye tiltak?

Foreligger det flere vedtak? Hvis ja, fyll ut videre vedtak under. Hvis nei

Foreligger det nye vedtak i saken?

Foreligger det flere vedtak? Hvis ja, fyll ut videre vedtak under.

Det var videre lagt inn de samme spørsmålene og kategoriene knyttet til ytterligere fire vedtak dersom det var flere vedtak i saken.

